

c r e e d o

evangélikus folyóirat | XXI. évfolyam, 2015/4.

⊕ MENEKÜLŐK ⊕ MENEKÜLTEK ⊕

Credo – evangélikus folyóirat

A Magyarországi Evangélikus Egyház folyóirata
XXI. évfolyam, 2015/4.

A szerkesztőbizottság tagjai

Zászkaliczky Zsuzsanna főszerkesztő

Fabiny Tibor

Fábri György

Ittzész Gábor

Kézdy Pál, ifj.

Potzner Ferenc

Pröhle Gergely

Réthelyi Orsolya

Szabó T. Anna

Szebik Imre, ifj.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház

Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

Felelős kiadó: Kendeh K. Péter

Olvasó- és tördelőszerkesztő: Petri Gábor

Szöveggondozó: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Kurdi István

Szerkesztőség és kiadóhivatal

1085 Budapest, Üllői út 24.

Tel.: 317-5478, 486-1228, 20/824-5518; fax: 486-1229

Előfizetés egy évre: 2320 Ft. Fél évre: 1160 Ft.

Egy szám ára: 780 Ft

Előfizetés külföldre: 6840 Ft.

Kapható a gyülekezeti iratterjesztésben, a kiadó könyvesboltjában (1085 Budapest, Üllői út 24.) és a Huszár Gál Papír- és Könyvkereskedésben (1052 Budapest, Deák tér 4.)

A Credo digitálisan is olvasható, előfizethető a www.digitalstand.hu oldalon.

Digitális előfizetés egy évre: 1152 Ft. Fél évre: 608 Ft.

Egy digitális lapszám ára: 320 Ft.

Nyomdai kivitelezés: Mondat Kft. www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 1219-6800

A borítón és a 4. oldalon Timothy P. Schmalz *Hajléktalan Jézus* című szobráról készült felvétel látható.

Hibaigazítás

A Credo 2015/3. számában *Teljes élet* címmel jelent meg Sárközi Máttyás recenziója Andrási Andor *Levelek a túlvilágra – Egy 20. századi életút* (Oriol és Társai, Budapest, 2015) című kötetéről. A szerkesztés során sajnálatos hiba történt, a recenzióhoz a szerző korábbi kötetének adatait csatoltuk. Olvasóinktól és az érintettektől elnézést kérünk.

A természet értékeinek védelme közös ügyünk és keresztény felelősségünk. Ebből a megfontolásból a Credo evangélikus folyóirat Cycclus ofsetet környezetbarát papíron jelenik meg.

Krízisek között

A második világháború óra nem volt olyan világméretű eseménysor, amelyik annyira megrengette volna Európát, mint a hónapok óta tartó bevándorlási hullám. Sem '56-tal, sem '68-cal, sem a vietnami háborúval, az ún. közel-keleti válsággal vagy a balkáni háborúval, de talán még a szocialista blokk összeomlásával sem foglalkoztak annyian, mint a migrációs válsággal. Nem érintette egyik sem ilyen közelről az emberiség ekkora tömegeit. Nem érintette egyik sem ennyire a Föld jövőjének alapkérdéseit. Nem éreztük ennyire alapjaiban megmérve kereszténységünket. És talán ennyire veszélyben sem éreztük magunkat.

Szerkesztőbizottságunk még kora ősszel elhatározta, hogy 2015 utolsó, decemberben szerkesztett lapszáma a migrációval fog foglalkozni.¹ Ritkán készítünk tematikus számokat, mégis fontosnak tartottuk, hogy több szempontból, különféle tudományterületekről és távolabbról rálátva is megközelítsük a problémát.²

Nyár végén elárasztották a budapesti pályaudvarok környékét a menekültek. Sokan étellel, segélycsomagokkal siettek segíteni, mások a kisgyermekek figyelmét próbálták elterelni játékkal, alkotással. Többen fordítással, mások anyagi segítséggel álltak a távolról érkezettek mellé. Megint mások dühöngtek, szitkozódtak, mert személyes életüket, komfortjukat érezték megzavarva és egzisztenciájukat veszélyben.

Migrációs krízis – menekültválság. A szóban több szál fut össze. Menekült az, aki a háborús övezetet elhagyva a legközelebbi biztonságos országban kér hosszas tartózkodásra engedélyt. De menekült az is, aki politikai okok miatt távozik a hazájából, és másutt nyújt be menedékkérelmet. Magyarországon úgynevezett „oltalmazott státusz” is létezik. Tágabb értelemben menekült az, aki valami elől – legyen az személyes, politikai, egzisztenciális ok, háború vagy terrorfenyegetettség – végső kétségbeesésében elindul, hogy biztonságot, emberhez méltó életet keressen magának és övéinek. Menekült az, akit üldöznek.

Amikor egy őszi napon a Rákóczi úton gyalogoltam a Keleti pályaudvar irányába, a Bécs felé induló tömeg végével találkoztam. Szembejött velem egy család: apa, anya, három gyerek. Kicsik voltak. Apja nyakában az egyik, a legkisebb az anya karján. Néhány szatyornyi holmi a szülők kezében. A legnagyobb – úgy öt éves lehetett – már a Kiss József utca sarkánál is alig vonszolta magát. Szutykos volt és fáradt. Soha nem fogom elfelejteni őket: akkor jöttem rá, hogy a „migránsok” többsége nem menekült, hanem menekülő. Vajon mikor lelnek megnyugvást?

A krízis, a válság (szükség)állapot, olyan helyzet, amelyet valahogy fel kell oldani. A lélektan így fogalmaz: krízisnek tekintjük az olyan érzelmileg kritikus, feszült, fájdalmas, túlterhelő állapotot, amelyben az érintett a lelki egyensúlyát veszélyeztető helyzettel kénytelen szembenézni. Ezek a körülmények mindennél fontosabbakká

¹ A megjelent tanulmányok egy része a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont (MTA TK) Kisebbségkutató Intézet *Globális migrációs folyamatok és Magyarország – Kihívások és válaszok* címmel megrendezett közös konferenciáján hangzott el. A konferencia programja elérhető itt: <http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/hirek/2015/11/globalis-migracios-folyamatok-es-magyarorszag>.

² Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a lapszámban megjelent tanulmányok a szerzők álláspontját képviselik.

válnak számára, figyelmét, gondolatait teljes egészében kitöltik, ennek ellenére az aktuális helyzetet a szokásos problémamegoldási stratégiákkal nem tudja sem elkerülni, sem megoldani. Olyan fenyegető állapotok ezek, amelyek általában külső események hatására jönnek létre. A krízisben lévő személy fenyegetettséget, kilátástalanságot, tehetetlenséget él meg.

Nem krízis-e minden szempontból az, amit a menekültek megéltek, megélnék? Nem nagyobb válság, súlyosabb krízis-e, mint amit mi a televízió, az internet előtt vagy akár egy átmeneti tábor segítőjeként átélhetünk? Vajon a mi krízisünk az ismeretlen tömeg jelenlétéből vagy saját tehetetlenségünkben adódik?

Egyik levelezőtársunk így írt: a menekültválság nem pusztán „életfeladat”. De tegyük fel ugyanazt a kérdést, mint a kamaszok identitáskrízis idején: „Ki vagyok én?” Átfordíthatjuk: Mit jelent az én kereszténységem? Mit jelent nekem, és mit jelent – jelent-e valamit – másoknak? A menekültválság a „nem normatív krízis” kategóriájába esik. A belső mechanizmus azonban hasonló. Minden krízis önismeretünk próbája is. Jelen esetben a kereszténységünk, hitünk próbája. Vajon mit jelent majd a következő életszakaszba lépés? Ez egyre kevésbé tűnik elvont teológiai, szociáletikai kérdésnek. Egyelőre „védett helyzetben” beszélgethetünk és öröklődhetünk a biztonságérzet és az irgalom cselekedetei között. Ferenc pápa, a szegedi evangélikus lelkész és sokan mások az utóbbira szavaztak.

Mégis el kell fogadni az aggódók aggodalmát, a félok félelmét, a szorongók szorongásait. Meg kell érteni azokat is, akik tartanak a viharos változásoktól, a váratlan helyzetektől. A félelem a legnagyobb probléma – írta egy másik levelezőtárs. Félnék a menekültek, a körülöttünk élők, a tranzit- és a célországok polgárai. A félelem gyakran – az állatvilágban is – erőszakot szül. A félelmet nem elég leküzdeni, lebontani kell. Ennek talán az lehet hatékony módja, hogy – közelebb engedve valakit – találunk egy arcot. Minden ügy, amely saját arcot kap, más megvilágításba kerül. És én is az arcom nyújtom ezzel.

A népvándorlás szónak a történelemben egyáltalán nincs pozitív üzenete. Ha csak a mi honfoglalásunkra gondolunk, a keresztény Európa – annak ellenére, hogy a tatárok elől menekültünk – nem nézett ránk részvétellel. És az itt élőket sem kérdezte meg senki. Kultúrák találkozása számtalan problémát szül, s a békés megoldások igen ritkák.

Lehet elmélkedni, adatokat vagy történelmi, politikai okokat keresni, hogy jutott idáig a világ. Hogy a gyarmatosítás milyen helyzeteket szült. Hogy szabad volt-e a fejlett világnak beavatkoznia Afrika, Nyugat-Ázsia életébe. De újra és újra idézhetjük: nem tartható, hogy a Föld lakosságának 7 százaléka 25 százaléknyt teljesít az össztermelésből, ugyanakkor 50 százaléknyt használ fel a szociális, jóléti juttatásokból. Az erről való lemondást azonban egy politikus sem tudná megértetni – elkényeztetett és fásult – választóival. Még mindig keveseket érdekel, hogy a harmadik világban éhhalál és járványok pusztítanak, hogy közel kétmilliárd ember él tiszta ivóvíz nélkül. Ne csodálkozzunk, hogy a nyomorból, a háborúból oda özönlének a tömegek, ahol jobb életminőséget várnak. Hiszen tudják, hogyan él Európa vagy Észak-Amerika, és érthetően részesülni akarnak belőle. Hogy az érkező és a velünk élő nyomort hogyan tudjuk és akarjuk enyhíteni, mindenki döntse el és tegye, amit tehet a maga területén: a diakónus, a pap, a művész, a politikus, a határőr, az orvos és a civil.

A személyes félelem ellen – írtam fentebb – jó ellenszer arcot, kapaszkodót keresni. A közösségben élő félelmet pedig nem a kétes szándékú médiahadjárat, hanem a következetes biztonsági követelmények enyhíthetik.

Migrációs válság: elüldözött vagy elmenekült emberek százezrei. Okokat keresünk, másokat vádolunk, mulasztások bűnöket sorolunk, maffiát, fegyver- és emberkereskedelmet tudunk az események mögött. Miért történik mindez és miért éppen velünk – a 21. század elejének Európájával? A történelem Urának azonban csak egyféleképpen tehetjük fel ezt a kérdést: mi a célja mindannak, ami itt elkezdődött?

Zászkaliczky Zsuzsanna

A kirekesztett Megváltó

Fabiny
Tamás

Gyakran találkozunk a „megtelt a hajó” kifejezéssel, többnyire persze átvitt értelemben. A szóösszetétel arra utal, hogy egy közösségbe, országba vagy kontinensre már nem tudnak vagy nem akarnak új embereket befogadni, mert tartani lehet attól, hogy a többség érdeke szenved sérelmet. Ez a helyzet persze azzal jár, hogy némelyek fikarcnyit sem hajlandók feladni kényelmükből, jómódjukból, vélt vagy valós biztonságukból. A javak jobb elosztása, a szolidaritás tényleges megélése vagy valamilyen belső átrendezés helyett könnyebb a „megtelt!” táblát kitenni. Ez a felirat, ez az elutasítás fogadta a mindenórás Máriát és Józsefet Betlehembben. Észszerűnek tűnő magyarázat bőven adódott: ne-hogy már itt, a mi szép szállásunkon szüljön meg ez a nő! Ki fizeti majd a takarítási díjat? Ki állja a költségeket? Ezek idegenek, jöttek, kétes alakok. Éppen elég gondunk-bajunk van ezzel a nyomorult népszámlálással, meg általában a rómaiakkal. És persze a magunk szerencsétlen vezetőivel, mint például a kiszámíthatatlan és idióta Heródeszel.

Kívül tágasabb! – ezt jelezték az elutasító hangok és az ajtócsapódások. Így talált Mária és József odakint, az istállóban menedéket, ezért fektették a megszületett Jézust istállóba. Később is a természet volt a vánkosa, a csilagos ég a takarója. Nem vált a bennfentesek cinkostársává, hanem a tágasság iskolájába járt, és oda hívta övéit is. Ha a hagyományos körülmények között nincsen számára hely, akkor ő a maga radikális igazságával tölti ki a teret.

Nincs hely Jézus számára, mert ő a maga ethoszával és radikális szeretetével csak zavaró tényezőnek számít. Eredeti módon ábrázolja ezt a helyzetet a *Jézus Krisztus Szupersztár* című rockoperának az a jelenete, amelyben Heródes hívhatja Jézust. „Jézus, végre látlak már! Ez minden pénzt megér! / Népünk rólad mifelénk ódákat regél” – mondja a Názáretinek a zsidó bábkirály, majd cinikusan azt kéri, hogy változtassa át neki is borrá a vizet, és lakassa jól házanépét egyetlen kenyérral majd így provokálja: „Menj, ott a swimming pool! / Kis sétát tegyél fenn a víz tetején!” Aztán amikor látja, hogy Jézus nem kapható ilyen produkciókra, így fakad ki: „Tűnj el, zsidó király, tűnj el! / Tűnj el! Tűnj innét, zsidó király! / Tűnj el az életemből!”

A rockopera pojáca Heródesé a show-elemeket kedvelő világi hatalmat jeleníti meg. Azon talán nem is kellene csodálkozni, hogy az ő életében, az ő köreiben nincsen Jézus számára hely. Ám Dosztojevskij *A Karamazov testvérek* című regényébe ágyazott Nagy Inkvizitor-epizóddal még tovább megy: ő immár azt ábrázolja, hogy az egyház is ki akarja taszítani magából Jézust. A 17. századi Spanyolországban játszódó cselekmény szerint Jézus ismét megjelent, ám a szent inkvizíció mindenképpen máglyára akarja küldeni őt. Jézus a maga tisztaságával veszedelmes ellenség, aki nem veti alá magát az anyaszentegyház tanításának, ezért aztán pusztulnia kell. Az agg bíboros-inkvizítor ezt vágja Jézus szemébe: „Nincs jogod, hogy változtass. Te mindent átruháztál ránk. Miért jöttél hát vissza?” Majd így vall színt arról, hogy Jézus számára nincsen hely a középkori egyházban: „Te azt mondtad, hogy szabadabbá teszed az embereket. Ehelyett azonban mi feltétlen engedelmességet várunk. [...] Visszatérésseddel megrendítetted az emberek hitét abban, amit a te nevedben tettünk. [...] Nem engedhetjük meg, hogy ismét elmenj az emberekhez. Hogy lerombold azt az egyházat, amit mi építettünk fel.” A jelenet végén a nagy inkvizítor az ajtóhoz megy, kinyitja, és azt mondja Jézusnak: „Eredj, és többé ne jöjj ide... egyáltalán ne jöjj... soha, soha!” És kiengedi őt „a városnak sötét tereire”.

Önkritikusan meg kell vallanunk, hogy voltak olyan történelmi korok, amikor nemcsak a kívülről, a pogá-

nyok, az istentelenek taszították el maguktól Jézust, de bizony még az egyház is. Azok, akik órá hivatkoztak, ám nevével csúful visszaéltek. Akik látták mások testi-lelki szenvedését, a gyűlöletet, az elnyomást, de nem emelték fel szavukat a törvénytelenések ellen. Bűnbánattal meg kell állapítanunk, hogy sokszor maga az egyház is ezt mondta Jézusnak: Számodra itt nincs hely! Kívül tágasabb!

Kívül tágasabb! – mintha ezt mondaná a jólétében elkényelmesedő és gyávaságból elvilágiasodó európai kereszténység is Jézusnak. Ő pedig ért a szóból, és inkább Afrikában vagy Ázsiában veri fel a sátrát. Elvégre ott tágasabb. Miközben az öreg kontinens balgatag módon számúzi Jézust a maga civilizációjából, távoli földrészek népei körében mindennél erőteljesebben hódít a kereszténység. Akikhez gyakor misszionáriusokat küldtünk, azok ma nekünk tanúskodhatnak élő hitükről és odaszánásukról.

Ha szívünk, gondolataink, egész életünk élvhajász örömmel vagy éppen borús gondokkal van tele, akkor Jézusnak ott már nem jut hely. Ha a napi robot kényszere alatt már most teleírtuk jövő évi határidőnaplónkat, akkor a Jézussal való találkozástól zárkozunk el. Ha az életünkéből, hivatásunkból, szerelmünkéből vagy éppen gyászunkból őt eleve kihagyjuk, akkor miként tapasztalnánk meg többet a pusztá létnél? Ha valaki bezárja a szívét és a lelkét, akkor nincs többé hely Isten számára. Bezárt szívvel és elmével az ember nem képes befogadni Jézust és az ő üzenetét.

Nyitni kell, szívet, elmét és ajtót egyaránt nyitni kell. Ferenc pápa most hirdette meg az irgalmasság szentéjét. Ennek jeleként szélesre tárta a Szent Péter-bazilika kapuszárnyait. Evangélikusként csatlakozunk ehhez a jelképes mozdulathoz. Jól ki kell szellőztetni a templomokat. És ki kell lépniük onnan, hogy észrevegyük a nyomorult és irgalomra szoruló embert. És hogy megtaláljuk, újra megtaláljuk a száműzött Jézust, akinek nemcsak a szálláson nem volt hely, de gyakran az igehirdetésben és az egyházi gyakorlatban sem.

Egy kanadai művész szobra egy padon fekvő hajléktalant ábrázol. Be van bugyolálva, még az arca is rejtve van, csak a lába lóg ki a takaró alól – és a lábán ott látszik a szögek helye... A hajléktalan, kirekesztett Megváltó szobra ez. Aki számára nem volt hely, pedig értünk jött a világba.

Emberi életsorsok, de általában a történelem azt mutatja, hogy Jézust nem lehet örökre kiszorítani. A „nincs hely!” keménysége egyszer csak megszűnik. Pilinszky János azt írja egy helyen, hogy a tények mögül száműzött Isten újra és újra átvérzi a történelem szövetét.

Betlehem népe elutasította Jézust. Láttuk, a világ, de sokszor még az egyház sem fogadta be őt. A vendégfogadón kívül, az istállóban született – és a városon kívül, a Golgotán halt meg. Születésekor rongyos ruhákba bugyolálták, halála előtt ruháját is letépték róla. Ahogy nagypénteken megfosztották Jézust mindenétől, ugyanúgy fosztja meg magát Isten karácsonykor a mennyei dicsőségtől. Emberré lett. Megtestesült. Esendővé vált. Így egészen közel jött hozzánk, esendő emberekhez. Ám a világ őt elutasította.

Istennek tehát van „B terve”. Bár mi nem fogadtuk be őt, ő befogad minket. Mert ő nem tud, nem akar lemondani rólunk. Nem hajlandó lemondani a találkozásról. Mert annyira szeret. Ezért ő közelít hozzánk, ő fogad be minket.

Lehet, hogy a világ távolodik Istentől. De Isten közeledik a világhoz. Az ember azt mondja: már nincs hely Isten számára. Isten viszont ezt mondja: gyermekeim, nálam van hely a számotokra. Mindenki elfér. Így lehet karácsony a tágasság ünnepe.

A széles betlehemi mezőn nem voltak elválasztó falak vagy bereteszelhető ajtók. Ott akadálytalanul terjedt az angyalok szózata az éjszakában: „Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békesség, és az emberekhez jóakarát.” Ámen.

Fabiny Tamás az Északi Evangélikus Egyházkerület püspöke.

Európa a feje tetején

Glied
Viktor

Napjaink migrációs folyamatairól

2015 tavaszán minden eddiginél nagyobb migrációs hullám érte el a balkáni országokat és Magyarországot. A legkülönbözőbb ázsiai és afrikai térségekből, de elsősorban Szíriából, Irakból és Afganisztánból érkező migránsok Törökországon, Görögországon, Macedónián, Szerbián és hazánkon keresztül vándoroltak Nyugat-Európa felé. Az alaptörténet szerint ezen hányattatott sorsú emberek az Iszlám Állam és a Szíriában, valamint Irakban zajló polgárháború elől menekültek milliós számra Törökországba és Libanonba, majd onnan 4-500 ezren indultak tovább Európa irányába, használva az embercsempészek által az elmúlt évtizedekben kiépített, Balkánon keresztül vezető utakat. A kétezres években Európát érő migrációs nyomás – egészen 2014-ig – javarészt a dél-európai térségekben volt érzékelhető, az Afrikából tengeri útvonalon érkező migránsok kapcsán, azonban a Közép-Európában megjelenő migránsáradat kezelése még nagyobb kihívás elé állította a nemzeti és közösségi menekültügyi rendszereket. Hogy mennyire bonyolult ez a folyamat, azt az európai uniós bevándorlási politika zsákutcája és a közösségi döntéshozatal nehézsége is jelzi. Történtek már kezdeményezések a közös uniós migrációs politika megalapozására, de a 2015-ös események bizonyították, hogy a rendszer nem hatékony, és nincs felkészülve több százezres menekülttömeg kezelésére. A közösségi migrációs politika alapelvét sokáig a szolidaritás jellemezte, azonban a 20–21. század fordulóján felgyorsult és felerősödött migrációs nyomás következtében a tagállamok számos esetben hiányolják a közös elköteleződést, a méltányos „teherviselést” és a határellenőrzésre fordított költségek megosztását. Mindez rányomja a bélyegét a szolidaritás eszméjére, és már-már veszélyezteti, illetve erősen feszegeti az Európai Unió egyik alappilléreit, a személyek szabad mozgását.

Az EU-nak már a kétezres évek folyamán olyan közös, előremutató migrációs koncepciót kellett volna kidolgoznia, amely a tagállamok közötti együttműködést erősíti és tompítja a bevándorlás okozta kihívásokat. Szakértők, politikusok azzal érveltek a közös bevándorláspolitikai megteremtésével szemben, hogy a migráció kérdésköre elsősorban nemzetállami kompetencia kell legyen, mivel a bevándorlás földrajzi szempontból egyenletlenül oszlik el Európában, továbbá olyan eltérő társadalmi és gazdasági hatásai vannak, amelyeket nem lehet közösségi politikákkal kezelni. Olyan komplex problémakör ez, amelyben a szociális, gazdasági, valamint biztonsági tényezők mellett szerepet kapnak a hagyományok, a társadalmi együttélés és a diplomácia alapkérdései, a szabályozás tehát maximum a harmadik országokból érkező migránsok belépésének jogi procedúráját érintheti, más szintet nem.

A schengeni egyezmény alapján az Európai Unió területére történő belépéshez minden harmadik országból érkező személynek rendelkeznie kell hivatalos okmányokkal és vízummal (amennyiben más megállapodás nincs érvényben). Mindezek hiányában az illető nem engedhető be a közösség területére, kivéve, ha hivatalosan menekültstátuszért folyamodik (menedékkérő). Az elbírálás és a jogi eljárás a migráns regisztrációjával veszi kezdetét, amelyet az EU azon országában kell kezdeményezni, ahol az illető a közösség területére lépett. Ez a 2014-ben kibontakozó migránshullám kapcsán többségében Görögország volt, azonban a válságban lévő dél-európai állam nem volt képes eleget tenni ennek az előírásnak, így többnyire Magyarországra, Ausztriára és Németországra hárult ez a feladat. A magyar hatóságok a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH) statisztikái szerint augusztus 31-ig 132 ezer főt regisztráltak, de a becslések

alapján ennél jóval többen, 180-200 ezren léphették át az ideiglenes biztonsági határzár (kerítés) szeptemberi megépítéséig a magyar–szerb, a magyar–román és a magyar–horvát határt. A média a kezdettől fogva tudósított az eseményekről, a migránsok beözönléséről és a budapesti eseményekről, így a magyar lakosság valamilyen formában (közvetlenül vagy a televízión keresztül) kapcsolatba került a menekültáradattal. A politika, felismerve a gyors haszonszerzés lehetőségét, ügyesen pozicionálta a migránsválságot, és olyan további értelmezési síkokat hozott be az egyébként is létezők mellé, amelyek nyomán újra fellángolt a bevándorlásról és a terrorizmusról szóló vita. A felkészülés és a probléma hatékony kezelése helyett kommunikációs csata folyt, amely olyannyira hiszterizálta a közéletet mind hazai, mind európai szinten,

hogy az valósággal maga alá gyűrte a racionális kezdeményezéseket és a korrekt párbeszédet.

Ezt azért is ki kell emelnünk, mert a migránsválságnak megnyugtató megoldása nincs. Egyszerűen nem létezik olyan döntés, amely valamilyen szempontból – akár emberiességi, méltányossági, akár politikai vagy diplomáciai oldalról – ne sértene érdekeket és alapjogokat, nemzetközi jogi kérdéseket vagy vallási alaptételeket. Ez egy olyan folyamat, amelyről nem tudjuk, hogy milyen mélységű, melyik fázisában vagyunk, és megoldható-e egyáltalán. Különböző értelmezési síkokkal találkozunk, amelyek a migrációt kiváltó tényezőket összemossák a célországokban lecsapódó biztonsági kockázatokkal, a külpolitikai célokat a belpolitikai küzdelem részévé teszik, a hatékony válaszok helyett pedig újabb és újabb termé-

ketlen vitákat szülnek. Ebben a párhuzamos valóságban csapnak össze a teológiai megközelítések a pragmatikus biztonságpolitikai igényekkel. Egyes megközelítések szerint az iszlám vallás annak a modernizációs folyamatnak a közepén tart, amely ugyanazt az utat járja be, mint a keresztény világ országainak jelentős része a 18–19. században. Ez a folyamat vezetett el a szekularizált állam megteremtéséhez. Kérdés, hogy az muszlim államok is bejárják-e ugyanezt az utat, azaz a modern iszlám megtalálja-e helyét abban a 21. századi nemzetközi rendszerben, amelyben a nyugati felfogás szerint a politika és a vallás (az állam és az egyház) egymástól szétválasztandó. A nyugati világnak támogatnia kell az átmenetet, hatalomra segíteni és ott tartani a mérsékelt iszlamista politikai vezetést, és elvárni, hogy a mérsékelt muszlimok kitaszítsák és megbélyegezzék a radikális fundamentalista tanokat hirdető elemeket.

A migrációs politika hosszú távú hatásait tekintve ezen a ponton vezet át az iszlám és terrorizmus kérdéskörére, a vallási fanatizmus leküzdésére irányuló erőfeszítésekre és a több tízmillió európai muszlim tömbbel kapcsolatos politikai megközelítésekre. A multikulturalizmus elve alapján a kilencvenes évektől a 2010-es évekig az említett átmenet részeként is értelmezhető európai mérsékelt iszlám (euroiszlám) többség megteremtése élvezett prioritást, a Franciaországban vagy az Egyesült Királyságban született és már európai uniós állampolgárokból terroristává váló személyekkel szemben a nyugat-európai politika tehetetlenül áll. Azért is volt ez különösen sokkoló az európai politikusok számára, mert az Európában született, migráns háttérrel rendelkező másod- és harmadgenerációs fiatalok ismerik a nyelvet, a hagyományokat és szokásokat. Ők többségben kettős identitással rendelkeznek, akik szüleik révén megtartották a származási országuk kultúráját

és vallását, a mindennapi életben azonban a többségi társadalom elvárja tőlük, hogy integrálódjanak. Még akkor is, ha őket nagyobb arányban sújtja a munkanélküliség vagy az iskolából történő kimaradás, a lakhatási körülményeik is szegényesebbek, mint a befogadó ország társadalmának átlagáé. Ráadásul a világ, amelybe beleszülettek, már a fogyasztói társadalom „vívmányait” tartja szem előtt, azaz a társadalmi státuszt összeköti a fogyasztással, ez pedig a hagyományos értékek teljes és végleges felmorzsolódáshoz vezet. A nyolcvanas-kilencvenes évek folyamán már bevándorlók által lakott, szegregált városnegyedek jöttek létre nyugat-európai nagyvárosokban, ahol a mindennapi élet ügyeit lehetséges volt az eredeti ország nyelvén intézni, egyúttal „hazai” termékek is kaphatóak voltak. Manapság ezekben a városrészekben élve gyakorlatilag nem szükséges érintkezni a többségi társadalom tagjaival, és e párhuzamos társadalmi struktúrák akár számos szociális funkciót (közösségi iskolák, orvosi és szociális ellátás) is átvehetnek. Ez a képlet eredményezi azt, hogy a migráns háttérű fiatalok a szüleik kultúrájában és vallásában találják meg az identitásukat, a csoportot, amelyhez tartozni érdemes, és amely odafigyel rájuk – saját, párhuzamos társadalmat hoztak létre a többségi társadalmon kívül, de azzal kvázi együtt élve (GLIED 2015).

Jelen körülmények között hatékony nemzetközi szerepvállalás nélkül nem lesz béke Szíriában, Irakban, a Közel-Kelet más országaiban vagy Afrika polgárháború sújtotta térségeiben. Mindenki számára világos azonban, hogy Európából, tanácskozások és tervek tömkelegével ezt a kérdést megoldani nem lehet. A katonai beavatkozások mellett közép- és hosszú távú stratégiák kellenek a gazdasági és társadalmi felzárkóztatás terén, a környezetszennyezés, környezeti szűkösség és klímaváltozás hatásainak csökkentése érdekében, és a mainál hatékonyabb válságkezelési mechanizmusokra van szükség. Amennyiben elfogadjuk azt a meghatározást, hogy jelenleg modern kori népvándorlás zajlik, amelynek okai rendkívül összetettek, akkor egyértelmű, hogy a megoldások is széles kontextusban lesznek értelmezhetőek.

Az ENSZ adatai alapján¹ a nemzetközi migránsok becsült száma a 2010-es évekre elérte a 214-220 millió főt, tehát a Föld népességének mintegy 3 százaléka él szülőhazáján kívül, közülük ma már sokan az Európai Uniót választják lakóhelyüknek. Az EU egésze fontos bevándorlási célállomássá vált az elmúlt évtizedekben, holott a 20. századot megelőző évszázadokban – Franciaország kivételével – mindegyik európai ország kibocsátó és nem befogadó volt. A fordulat a gyarmati rendszer 1950-es évek végétől kezdődött és az 1960-as években végbement felszámolásának következménye. Ekkor indult az Európába irányuló posztkoloniális migráció. Eleinte a dél- és nyugat-európai klasszikus gyarmattartó államok váltak érintetté, az egykori dél-délkelet-ázsiai, afrikai, karibi térségbeli lakosok, akkori kifejezéssel élve a harmadik világ polgárai keresték boldogulásukat az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Belgiumban és Hollandiában (ERDEI-TUKA 2011).

A Földön zajló globális migráció mintegy 30 százaléka irányul csupán Nyugat-Európa és Észak-Amerika, azaz a fejlett társadalmi, gazdasági térségek irányába. Az elmúlt két-három évtizedben a fejlődő országok között zajló migráció nagyságrendje is jelentősen és gyorsan növekedett, amihez többek között a kétpólusú világ megszűnése, a megindult gyors fejlődés, új piacok megteremtése és a közlekedés forradalma is hozzájárult.

A második világháború végét követő három évtized gazdasági konjunktúrájának köszönhetően korábban nem tapasztalt mennyiségű bevándorló érkezett a nyugat-európai országokba. Az 1973-as olajárrobbanás utáni időszaktól kezdve azonban a bevándorláspolitikát fokozatosan szigorított Nyugaton, igaz, tagállamonként eltérő mértékben és ütemben. A kilencvenes években a fejlődő világ és Kelet-Európa irányából érkező migrációs hullámok, 2001-ben az Egyesült Államokat ért terrortámadás és az Európai Unió 2004-es keleti bővítésének következtében újabb szigorítási folyamat vette kezdetét, amelyre a 2008-ban kezdődött pénzügyi és gazdasági válság ugyancsak ráerősített. Az

¹ *Trends in International Migrant Stock. The 2008 Revision.* United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2009. 11. o. http://www.un.org/esa/population/publications/migration/UN_MigStock_2008.pdf. (Letöltés: 2016. január 19.) Adatok online: <http://esa.un.org/migration/>. (Megtekintés: 2016. január 19.)

újabb és újabb kihívások azonban folyamatosan átírják a prioritásokat, a néhány éve Kelet felé nyitó nyugat-európai munkaerőpiacok szabályozott működtetésére irányuló erőfeszítések, az irányított bevándorlás kialakítására tett lépések ugyanis némiképp háttérbe szorultak az arab tavasz eseményei és a Közel-Keleten és Észak-Afrikában folyó polgárháborúk nyomán elindult menekültáradat következtében. A nyolcvanas évek végéig is még természetes „falnak” számító földrajzi-domborzati akadályok, hegyek, hágók, folyók vagy maga a Földközi-tenger a kilencvenes évekre már nem okoztak megoldhatatlan problémát, amit elsősorban az illegális utakon Európába eljutni vágyók használnak ki.

Az 1950-es évek robbanásszerű gazdasági fellendülésének és Európa munkaerőhiányának köszönhetően megindult – kezdetben rotációs alapon – a vendégmunkások áradata, a munkaerőexportot jelentő migráció Nyugat-Európa irányába. Az első hullámok Észak-Afrika, a Közel-Kelet, Suriname és Dél-Ázsia (India, Pakisztán) térségéből Franciaország, az Egyesült Királyság, a Benelux-államok, majd később, egyéb okokból kifolyólag a Német Szövetségi Köztársaság (NSZK), Ausztria, a hetvenes évek végétől pedig Olaszország, Spanyolország és Portugália felé. A volt gyarmattartók mellett újabb európai államok kapcsolódtak be a nemzetközi vándorlási folyamatokba, váltak kibocsátó vagy célországgá. Egyesek, mint az NSZK, Ausztria és a skandináv államok a munkaerőhiány leküzdésére kötöttek bilaterális egyezményeket, így váltak célországgá. E határozott idejű szerződések lejáratát követően a külföldi munkavállaló hazatérhetett, helyét pedig másvalaki vehette át. Mindezt felborította az említett 1973-as első olajválság, amely után az Európai Gazdasági Közösség (EGK) országai fokozatosan korlátozni kezdték a bevándorlást. Az „ideiglenes” jelleggel érkező vendégmunkások viszont tartós letelepedéssel válaszoltak a szigorodó nyugat-európai szabályozásra, majd a családegyesítés intézményére támaszkodva otthon maradt családtagjaikat is maguk után vitték, így végleges leteleplőkké váltak. Gyermekük, unokáik már Nyugat-Európában születtek és jogilag teljes értékű állampolgárokká váltak.

Az 1973-as olajválság és 1988 közötti időszakot a *családegyesítés* jellemezte. A ciklikusan jelentkező gazdasági lassulás vagy visszaesés hatására a munkanélküliség a befogadó társadalomban is újra megjelent, így a főként ipari és szolgáltató szektorban dolgozó bevándorlók immáron konkurenciát jelentettek az „öslakosok” számára. A bevándorlók egyre nagyobb létszáma növekvő társadalmi feszültségeket eredményezett, amelyek a kulturális konfliktusokban nyilvánultak meg leglátványosabban, azonban a munkahelyekért folytatott verseny, a nyelvi megértésből származó súrlódások, valamint a szociális ellátórendszer megterheltsége még erősebben élezte a konfliktusokat. Felerősödött az idegengyűlölet, a rasszizmus, megjelent a szélsőséges, nacionalista pártok második hulláma, amely a bevándorlást és a bevándorlókat tekintette a legfőbb problémának. A városok peremkerületeiben hatalmas bevándorló közösségek alakultak ki, akik hozták magukkal nyelvüket, szokásaikat, hagyományaikat, és immáron tudatosan kerülték az asszimiláció nyújtotta lehetőségeket (ZOLBERG 2001, 49. o.).

A kilencvenes évek új kihívásokat hoztak a nyugat-európai országok számára. Míg a volt szocialista országok elsősorban tranzitországgként, semmint célországgként funkcionáltak a migránsok számára, és egyfajta ugródeszkát képeztek a Nyugat felé, addig a centrum országaiban egyre nagyobb problémát okozott a millióra duzzadt bevándorló közösségekre irányuló politikák kialakítása és a különböző szakpolitikák összehangolása. A döntéshozók ekkor még úgy tekintettek a bevándorlókra, mint akik nyitottak az integrációra, alkotó részei a befogadó társadalomnak. Ez javarészt így is volt, sok bevándorló ekkorra már teljes mértékben asszimilálódott a helyi társadalmakba, már a befogadó országban született, tökéletesen ismerte a nyelvet, beházasodott nyugat-európai családokba, és eltávolodott szülei, nagyszülei kultúrájától. A másod- és harmadgenerációs bevándorló családok gyermekei közül azonban sokan újra felfedezték szüleik hagyományát, felelevenítették vallási szokásaikat, egyre gyakrabban látogattak „haza” a Közel-Keleten, Törökországban vagy Afrikában lakó rokonaikhoz. A gazdasági válságok hatására egész városnegyedek gettósodtak Európa-szerte, ez pedig nagymértékben a bevándorlók lakta városrészeket érintette.

Végül az illegális bevándorlás megerősödésében nagy szerepe volt az egyre szigorodó nyugat-európai bevándorláspolitikai

tikáknak és a schengeni övezet bevezetésének, hiszen a beutazáshoz engedéllyel nem rendelkezőket kevésbé tartotta vissza attól, hogy ezekbe az országokba akarjanak migrálni. Csupán más, tiltott eszközöket használva igyekeztek eljutni Nyugat- és Dél-Európába. A legjelentősebb embercsempész-útvonalak Afrikából, Kelet-Európából, a Balkánról, valamint Ázsiából indulnak ki. Az emberkereskedelmi útvonalak között viszont akadtak közép-európai kiindulópontok is, különösen a délszláv háborút követően a volt Jugoszlávia területéről és Albániából, illetve manapság Macedóniából és Koszovóból.

Az Eurostat 2014-es adatai alapján az EU-28-ak közel 510 millió lakosságának mintegy 4,1 százaléka harmadik országbeli állampolgár, ami 20,4 millió fős népességet jelent. Emellett 13,7 millió EU-s állampolgár nem a hazájában, hanem másik uniós országban lakik huzamosabb ideje, azaz legalább 12 hónapot meghaladóan. A legtöbb külföldi, beleértve az uniós állampolgárokat is, Németországban (7,7 millió), Spanyolországban (5,1 millió), az Egyesült Királyságban (4,9 millió), Olaszországban (4,4 millió) és Franciaországban (4,1 millió) él. A fenti öt ország az EU-ban élő bevándorlók 77 százalékát fogadja be, miközben szintén ez az öt állam osztozik az unió népességének 63 százalékán. Amennyiben a külföldön születettek megoszlását vizsgáljuk, akkor elmondhatjuk, hogy a legtöbb tagországban magasabb a harmadik országbeli migránsok aránya, mint a más EU-s országból érkezett bevándorlóké, ez alól csupán Magyarország, Írország, Ciprus, Szlovákia és Luxemburg képez kivételt.² Összességében közel 51 millió olyan személy él az Unió területén, aki más országban született, mint a jelenlegi lakóhelye. Ebből 33,5 millióan származnak harmadik világbeli országból, 17,3 millióan pedig az EU valamely más tagállamából.³ Ezen felül, ha azt vizsgáljuk, mely EU-n kívüli országokból érkeztek legnagyobb számban az új hazát keresők, akkor láthatjuk, hogy Törökországból 2,3 millió, Marokkóból 1,9 millió, Albániából 1 millió, Kínából 750 ezer, Algériából pedig közel 600 ezer migráns él az unió területén⁴ (DESIDERIO–WEINAR 2014).

1999 óta a bevándorláspolitikák középpontjában a gazdasági és demográfiai megfontolások állnak. Az unió népességnövekedésének közel négyötödét a nettó migráció teszi ki, ám a bevándorlás földrajzi szempontból rendkívül egyenetlen. Amíg például az Egyesült Királyság, Franciaország, Németország, Dánia, Spanyolország, Olaszország és Írország rengeteg bevándorlót fogad, addig Lengyelországban, Magyarországon, Romániában és a balti államokban negatív a migrációs mérleg. Franciaország, Dánia és Svédország bevándorlásának több mint felét a család egyesítés teszi ki. Az európai társadalmak nagy része előregedőben van és fogy, ami egyrészt a nyugdíjrendszerek radikális újragondolását, másrészt a bevándorlókhoz való viszony újabb megközelítését vonja maga után. A nyugat-európai jóléti államok erős szociális rendszerei a visszajukra sülték el a korábbi átgondolatlan munkaerő-beszerzési bevándorláspolitikák következtében (ZOLBERG 2001, 45. o.). A gazdasági és társadalmi feszültségek és világpolitikai változások fokozatos szigorításokhoz, a bevándorlókhoz kapcsolatos szabályozás szigorodásához vezettek. Míg korábban a *multikulturalizmus* általánosan elfogadott és politikailag mérvadó minta volt a fogadó és bevándorló társadalom együttélésének leírásához, addig a kétezres évek végétől erősödtek azok a megállapítások, miszerint ez az együttélési forma megbukott. 2011-ben Angela Merkel német kancellár és David Cameron brit miniszterelnök is annak a meggyőződésének adott hangot, miszerint az egymás értékeinek, hagyományainak, vallásának tiszteletben tartására épülő multikulturalizmus elve nem volt képes megteremteni egy „demokrácia-központú” közös identitást, és hozzájárult a szegregált közösségek kialakulásához, amelyek a bűnözés és a szélsőséges, deviáns viselkedési formák melegágyai. A társadalmi együttéléstől szóló vita a 2004-es madridi merénylettel, a 2005-ös franciaországi zavargásokkal, a londoni terrortámadással és a 2011-es angliai zavargásokkal párhuzamosan élesedett ki. Bár a politikai korrektség jegyében vezető politikusok ezt nyíltan

² http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.

³ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/infographics/immigration/migration-in-eu-infographic_en.pdf.

⁴ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-024/EN/KS-SF-11-024-EN.PDF és http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-031/EN/KS-SF-12-031-EN.PDF.

nem mondták ki, de a „békés egymás mellett élés” elméletének válsága arra vezethető vissza, hogy az 1990-es években megnőtt a nyugat-európai bevándorlók és bevándorló háttérrel rendelkező állampolgárok száma, és jelentős részük iszlám vallású volt. Az ezekben a bevándorló közösségekben élő elszigetelt kultúrájú, munkanélküli, talajt vesztett fiatalok körében egyre szélesebb körben terjedt az európai-keresztény kultúra (és valljuk be, a fogyasztói társadalom) elutasíthatósága és az olyan radikális eszmék terjedése, amelyek komoly biztonsági kockázatokat rejtenek magukban. A multikulturalizmus tehát egybehangzó vélemények szerint megbukott, más integrációs-politikai szervező elv azonban nem került kidolgozásra és elfogadásra. Ez pedig tovább mélyíti azt a társadalmi válságot, amely gazdasági recesszió esetén komoly társadalmi és politikai konfliktusokban ölt(het) testet.

Elsősorban az állandó terrorfenyegetettség érzése miatt a kétezres évektől kezdődően felerősödött és egyre kiélezettebbé vált az együttélés mikéntjéről és képességéről szóló diskurzus. A téma állandó és szerteágazó vitára ad lehetőséget, amelyet a politika erőteljesen befolyásol. Gondoljunk a Dániában 2005-ben, Franciaországban 2004-ben, majd 2009-ben újból kirobbant fejkendővitára, Nicolas Sarkozy elnök populista, iszlamofób megnyilvánulásaira, a radikális, uszító hangnemű iszlám hitszónokok kiutasításának, bebörtönzésének kérdésére, az európai jogrend felett álló iszlám jog, a sáría bevezetésének követelésére, a mecsetépítések leállítását követelő hangokra vagy a Mohamed-karikatúrák kapcsán 2005–2006-ban induló tüntetéshullámra. Csak néhányat említettem azokból a jelenségekből, amelyek a mögött a fontos kérdés mögött húzódnak, hogy képes-e egy demokratikus értékközösség a maga eszközeivel harcolni a szélsőséges vallási meggyőződéssel szemben. Úgy tűnik, a viták inkább kiélezik, mint tompítják az ellentéteket, a toleranciába, a szabadságba vagy az oktatásba vetett európai hitet vallók pedig mintha nem vennének tudomást a probléma súlyáról, vagy ha igen, megoldási stratégiák hiányában tétlenül szemlélik a folyamatokat. Németországban, Franciaországban és az Egyesült Királyságban ugrásszerűen növekszik a bevándorlást akár teljes mértékben korlátozni kívánók aránya, de a toleranciájáról híres holland, dán és svéd társadalomban is egyre hangsúlyosabban megjelenik az idegenellenesség. Érzelve a befogadó társadalomban és pártpreferenciákban történt változásokat, a kormányon lévő pártok politikusainak retorikája is keményebb lett a bevándorlással és a migránsok beilleszkedésével kapcsolatban, így kovácsolva politikai tőkét a vita kiéleződéséből, és ideig-óráig kifogva a szelet a szélsőséges erők vitorlájából. Ennek következtében beszélhetünk a pártrendszer egészének jobbra tolódásáról, amely azonban felveti azt is, hogy a releváns európai pártok pragmatikusan, a politikai haszonszerzés logikája alapján reagálnak a társadalmi elvárásokra. Ezzel azt állítom, hogy a jobbra tolódás természetes reakció a növekvő bevándorlást aggodva figyelő, az integrációs hajlandóságot elutasító, más børszínű és vallású emberekkel szembeni ellenérzéseket tápláló többségi lakosság részéről. Hogy ez mennyiben találkozik a globalizáció- és EU-ellenes vagy a nemzeti szuverenitást és függetlenséget, illetve zsidó-keresztény hagyományokat védő, akár a bevándorlás és integráció kapcsán radikális megoldást sürgető politikai erők támogatásával, az a jövő kérdése.

Összefoglalva a következő konfliktusgócok körül alakultak ki eltérő intenzitású feszültségek a bevándorlás kapcsán:

- együttélésből fakadó feszültségek (nyelvhasználat, közbiztonság, hagyományok eltérősége, társadalmi kapcsolatok);
- kormányzati asszimilációs politika (oktatás, nyelvhasználat stb.);
- negatív/pozitív diszkrimináció (elsősorban a foglalkoztatás terén);
- rendészeti-rendőri kérdések (muszlim nők igazoltatása), túlzottan erőszakos rendőri fellépés;
- utcai zavargások, rendzavarás;
- mecsetépítések;
- fejkendőviselés, ruházatban megjelenő különbségek és mindezek tiltása.

A radikális/shélsőséges pártok támogatói közül és egyre inkább a többségi társadalomban is sokan gondolják, hogy a bajokért az elmúlt évtizedek multikulturális politikája a felelős. Az iszlám bevándorlókval szembeni túlzott tolerancia

és különösen az emberi jogokkal lényegileg ellentétes kulturális és vallási hagyományok társadalmi elismerése vezetett az európai muszlim közösségek radikalizálódásához (POGONYI 2011). A gazdasági válságok, a csökkenő szociális kiadások és az iszlám vallással szembeni fenntartások már a kilencvenes években kikezdték a kulturális sokszínűség békés egymás mellett élésének paradigmáját. Először a szélsőséges pártok, majd a mérsékelt jobb- és baloldali pártok is elismerték, hogy a multikulturális konszenzusnak vége. A nagy iszlám bevándorló tömbökkel szembesülő kormányzatok háromféleképpen próbálják meg kezelni a helyzetet. Egyrészt előtérbe helyezik a nemzeti eszmét, és a nemzeti nyelv elsajátítását követelik meg, másrészt tiltásokat vezetnek be, amelyek érintik a szélsőséges vallási szervezetek működését, a mecsetépítéseket és a sáría, valamint vallási szimbólumok használatát. Ide tartozik a rendőrség és a titkosszolgálatok hatékonyságának növelése, a hangsúly áthelyezése a megtorlásról a megelőzésre. Harmadrészt erősítik azt a klasszikus liberális felfogást, amely legalább a politikai kommunikáció szintjén az asszimiláció helyett az integrációt és az interkulturális együttélést hirdeti, ugyanakkor megköveteli az integrációnak azt a fokát, amely a munkaerőpiacon jobb állást, általában pedig jobb életszínvonalat eredményezhet. Ez a három törekvés – párban a fokozatosan szigorodó bevándorláspolitikával és szelektív migrációs rátával – jelentheti a migrációs-integrációs politika jövőjét.

Felhasznált irodalom

- CSERESNYÉS Ferenc 2005. *Migráció az ezredfordulón*. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- DESIDERIO, Maria Vincenza – WEINAR, Agnieszka 2014. *Supporting Immigrant Integration in Europe? Developing the Governance for Diaspora Engagement*. Migration Policy Institute Europe, Brussels.
- ERDEI Nikolett – TUKA Ágnes 2011. Az Európai Unió migrációs politikája napjainkban. In: TARRÓSY–GLIED–KESERŰ 2011, 243–257. o.
- GLIED Viktor 2015. Behódolás? Európai szélsőséges pártok és a bevándorlás – helyzetkép. In: Tuka Ágnes (szerk.): *Változó Európa? Kérdések, kétségek, válaszok*. Publikon Kiadó, Pécs.
- KESERŰ Dávid – GLIED Viktor 2014. Migrációs tendenciák, kihívások és az erre adott szakpolitikai válaszok az Európai Unióban. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.): *Migrációs tendenciák napjainkban*. Publikon Kiadó, Pécs.
- KOLLER Inez Zsófia 2011. Az európai migráció története a második világháborút követően. In: TARRÓSY–GLIED–KESERŰ 2011, 227–242. o.
- MOHAY Ágoston 2011. A nemzetközi népességmozgás jogi szabályozásának lehetőségei. A legális migráció Európai Uniói szabályozásának példája. In: TARRÓSY–GLIED–KESERŰ 2011, 207–226. o.
- POGONYI Szabolcs 2011. Multikulturalizmus, emberi jogok, integráció. *Fundamentum*, XV. évf. 1. sz. 5–14. o.
- PÓCZIK Szilveszter – DUNAVÖLGYI Szilveszter 2008. *Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok*. HVG-ORAC, Budapest.
- TARRÓSY István – GLIED Viktor – KESERŰ Dávid: Új népvándorlás. *Migráció a 21. században Afrika és Európa között*. Publikon Kiadó, Pécs. Web: http://ittvagyunk.eu/application/essay/127_1.pdf. (Letöltés: 2016. január 19.)
- ZOLBERG, Aristide 2001. Újabb hullámok: migrációelmélet egy változó világban. In: *A migráció szociológiája*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest.

Glied Viktor politológus-történész. 2007 óta dolgozik oktatóként a PTE Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszékén. Kutatási területei: migráció, ökolitika, fejlesztéspolitiká, civil szervezetek. Több mint ötven publikáció (cikk, tanulmány, könyv és könyvfejezet), mintegy száz előadás és tíz szerkesztett kötet fűződik a nevéhez. Számos kutatás résztvevője és vezetője, az ENSZ-díjas *Immigropoly* elnevezésű migrációs ismeretterjesztő játék egyik kifejlesztője.

Csepeli
György

Az idegen bennünk van

Előbb van az idegenség, mint az ismerőség. Amikor egy írástudó Jézushoz odament, s megígérte, hogy követni fogja, bárhova is megy, akkor Jézus így válaszolt: „*A rókáknak van barlangjuk és az égi madaroknak van fészkekük, de az Emberfiának nincs hova fejét lehajtania.*” (Mt 8,19–20) Jézus ezzel arra utalt, hogy az emberi nemnek nincs fix helye a világban, szemben az állatokkal, amelyek minden faja genetikailag meghatározott környezetben él, amelyen nem változtathat. A vakond helye a föld alatt, a sas helye az égben, a ponty helye a vízben van. Az embernek nincs nemének megfelelően programozott környezete. Az embernek világa van, amelyet maga rendez be, teremt meg magának a helyet, amelyet ismer, amivel szemben ott tátong az ismeretlenség. Heidegger helyesen állapítja meg, hogy az emberi lét háza a nyelv, amelynek szavai, mondatai jelölik ki a térben és az időben az „itt” és a „most” ismerős pontjait, szemben a „nem itt” és „nem most” végtelenbe vesző, ismeretlen pontjaival.

A Semmivel szembenézve az embernek nincs más választása, mint az önmeghatározás, amely mások nélkül lehetetlen lenne. Az ismerőség az eredendő idegenség leküzdése, amely csak időleges lehet, hiszen az ember útja ugyanott végződik, ahol kezdődött. Nincs társunk a születéskor, miként nincs társunk a halálban sem. Az ismerőség megteremtése a kommunikáció és a cselekvés révén történik. Ami egyszer ezeknek az eszközöknek az alkalmazása révén létrejött, az nemzedékről nemzedékre továbbörökítődik, megteremtve az ismerőség köreit, amelyeken túl az idegenség ürje tátong.

Az ismerőség elsődleges körének központja az „én”, aki csak a Másik tükrében válhat azzá, aki lesz, cserébe adva a Másiknak a maga énje megtapasztalásának lehetőségét. Idegenek találkoznak, s ismerőssé válnak egymás szemében, miközben frusztrálja őket Apollón felszólítása: „Ismerd meg önmagad!”, aminek nem tudnak eleget tenni.

Az önmagának idegen, de a másiknak ismerős én az *αὐτο* és a *έτερο*, szorongások és remények, traumák és boldog várakozások drámai terében nő föl, amelyre még vissza sem tud emlékezni, hiszen a lényegi, a meghatározó történések a beszéd előtti fejlődési szakaszban mentek végbe. A drámai térben a Másik segít vagy árt, de az idegenségből és a személytelenből csak akkor lesz ismerős és személyes, ha tulajdonságai egyénítik. Ez akkor következik be, ha a másik személy változó helyzetekben is mindig ugyanúgy viselkedik, nem azt teszi, amit hasonló helyzetben a többiek tesznek, s amit tesz, azt láthatóan szabadon választja, nem pedig kényszernek engedelmesskedik. Az ily módon megkonstruált személy ismerős és személyes lesz, akiben éppen úgy szándék, akarat munkál, mint abban, aki látja.

Persze nincs semmi garancia arra, hogy a konstrukció hiteles és valóságos lesz. Az „én”, lévén maga is aktív, nem szívesen ismeri el hibáit, felnagyítja érényeit, a valóságot vágyai tükrében látja. Következésképpen a Másik, bármennyire is ismerős és személyes, hol ördögnek, hol angyalnak tűnik, mikor hogyan hozza a szükség.

Egyszerűbb s egyben nehezebb a helyzet, amikor a Másik teste egy csoport jele, amelyhez az én nem tartozik. Ebben az esetben az idegenség sűrű, áthatolhatatlan ködbe burkolja a Másikat, ami elsősorban arra szolgál, hogy megerősítse az oda tartozást a „mi” csoporthoz. Az „ők” elképzelésébe valós és valótlan elemek egyaránt vegyülnek, de ami valós, annak alapja sem több, mint a személyes tapasztalat, amely jellegénél fogva csonkítja, szegényíti az „ők”-ről alkotott képet. A kép valótlan tartalmi szabadon, korlátlanul bontakoznak ki a képzetben (KEARNEY 2003). A kollektív idegenség úgy jelenik meg, mint a boszorkány Macbeth előtt, akivel a félelem utóbb azt mondatja, hogy „előtte semmi sincs, csak ami nincs” (*Macbeth* I.3).

A kollektív idegenség egyként válthat ki csodálatot és rettenetet, bár még a tündérekben is van valami irritáló. A szörnyetegek ijesztő mélységeket nyitnak meg a szemlélőben, aki nem tudja, hol is van ő. Az ókori görög mítoszok telis-tele vannak szörnyetegekkel, amelyek szerepe a tanúságtétel és a figyelmeztetés. A hős, aki legyőzi a szörnyeteget, sosem lehet biztos abban, hogy kit győzött le: önmagát vagy a Másikat?

A „mi” és az „ők” funkcionális idegensége, kölcsönösen megkonstruált negatív elképzelése a csoporton belül kohéziót és ismerősséget hoz létre. Heidegger helyesen mutat rá, hogy Heraikleitosz híres 53. töredéke nem a háborút dicsőíti, mint azt a „síró filozófus” felületes értelmezői gondolják, hanem a szembenállás identitásképző, identitásérősítő szerepét hangsúlyozza. „A szembehelyezkedés ugyan mindennek az elvetett magja, ám úgyszintén (és mindekelőtt) mindennek a legmagasabbja – őrzője –, és pedig azért, mert egyeseket istenekként mutat, másokat meg emberekként, egyeseket szolgaként hagy a nyitottba előjönni, másokat meg szabadokként.” (HEIDEGGER 1992)

Az igazi probléma a határ megvonása, amelyen innen az ismerős, s amelyen túl az ismeretlen húzódik. Pascal egy párbeszédben két embert idéz meg, akik közül azt egyik meg akarja ölni a másikat. A leendő áldozat kérdésére: „Miért ölsz meg engem?”, a leendő gyilkos a következőt válaszolja: „Hát nem a folyó másik oldalán laksz? Barátom, ha ezen az oldalon lagnál, gyilkos lennék, és igazságtalanságot követnék el, ha most így megölnélek, de *mivel a másik parton laksz, vitéz katona vagyok, és ez így helyes.*” (PASCAL 1983, 293. o.) A határ dönti el, hogy a másikat megölni bűn vagy erény.

A határ egyik oldalán az erények, a pozitívumok, a másik oldalán a bűnök, a negatívumok vannak, amelyeket az auto- és heterosztereotípiák tesznek fel- és megismerhetővé a saját csoport és a másik csoport tagjai számára. A határok többnyire merevek, át nem eresztőek, esszenciális különbségeket sugallnak azért, hogy senkiben se ébredjen csábítás a kitérésre, a határ átlépésére.

A belsőből külsővé tett idegen elrettentő elképzelése azt célozza, hogy a Másik ne emberként, hanem szörnyetegként jelenjen meg, aki inkább állat, mint ember, természete vad, külseje szőrös, teste büzt áraszt, hangja messze hangzó és érthetetlen. Keresztény nyelven szólva az idegen az Ördög, aki a nő, a zsidó, a cigány képében jelenik meg. Ezzel szemben az ismerős szelíd, illatos, teste szőrtelen és tiszta, beszéde csendes, érthető.

A Másik riasztó képe csak szükséges, de nem elégséges feltétele az ellenségképzésnek. A szembenállásban edzett identitás a valóság saját csoport által konstruált változatát alternatívátlannak, magától értetődőnek, természetesnek tartja, amelynek tisztaságát az exteriorításban eleve benne rejlő alternatívitás fenyegeti. A Másik másképpen viselkedik, mást és máskor tesz, s közben ugyanúgy meg van győződve igazáról, mint az, aki a csoportközi határ innenső oldalán van. A magától értetődőségek ütközése félreértést szül, amiből hamis oktulajdonítás, ártó szándék feltételezése származik, éppen úgy, ahogyan azt a Róka és a Gólya meséjében látjuk. A Róka lapos tányérban szervírozza a vendégként meghívott Gólya vacsoráját, aki a nála rendezett vacsorán viszonzásul karcsú nyakú üvegben tálalja az étket. A mese ráadásul nem használja ki a lehetőséget, amit a Gólya számára kedves, de a Róka számára undorító békacsemege, illetve a Róka számára természetes, de a Gólya számára természetellenes varjúpecsenye közötti különbség tartogat.

A kölcsönös félreértésből származó hamis oktulajdonítás az ártás szándékának benyomását mélyíti el a felekben, akik ezt frusztrációként élik meg, amit törvényszerűen agresszió követ. Az agresszióra válasz nem lehet más, csak agresszió, s ezáltal elszabadul a Morton Deutsch által oly érzékletesen leírt rosszindulatú társadalmi folyamatok bűvös köre,

amelynek mémjei nemzedékről nemzedékre örökítik tovább az áthatolhatatlan idegenségérzetet és a vele járó ellenségeskedést (DEUTSCH 1973). Az eredmény a „destruktív jogosultság”, amelynek érzete felhatalmazza az utódokat, hogy megbosszulják az elődeik ellen a Másik által ténylegesen vagy képzelten elkövetett szörnyű tetteket, gyilkosságokat, nők megerőszkolását, gyermekek elrablását. A forgatókönyv újra meg újra megismétlődik (BÖSZÖRMÉNYI-NAGY 1993).

Végezetül érdemes számot vetni azzal a kérdéssel, hogy mire jó az ellenség. Mire kell a xenofóbia? Egyértelműnek tűnik, hogy az ellenségnek fontos szerepe van az önazonosság fenntartásában. A határ másik oldalára került idegenbe minden belevetíthető, ami a határon innen undorító, tisztátalan, szégyentelen. Az idegen a külsővé tett belső bűnök láthatóvá tett, megvetett hordozója. A bűnbak szerepére különösen alkalmasak a kisebbségek. Látványos példa a központi hatalmak első világháborús vereségében a zsidóknak tulajdonított szerep, amelyet magyarázatként a szélsőjobb politika Közép- és Kelet-Európa országaiban szélteben-hosszában felhasznált 1920 után. A kudarc hamis oktulajdonítása egyben önfelmentés, a szembenézés, az önbírálat okozta disszonancia elhárítása is, ami mentesít a kollektív lelkiismeret-furdalás terheitől.

A xenofóbia antropológiai állandó, amely nem iktatható ki az emberi létből. A saját és az idegen közötti határok megvonása, a saját lét feszültségeinek másikba vetítése, az előítéletek, a sztereotípiák a szembehelyezkedés tudáskészletének nélkülözhetetlen elemei. Ezek az elemek mozgósulnak és állandósulnak a harcban, amelynek forgatókönyvével a politikusok sokszor visszaélnek.

Ebben az esetben a harc program, amely a harcban állók figyelmét eltereli belső problémáikról. Aki harcban áll, az felmentést kap az emberi életet értelmessé és nemessé tevő értékeket mellőző tettekért. A harc elodázza mindazt, amiért élni érdemes. Nem számít az egyéni boldogság, az emberi méltóság, a szabadság és a biztonság. Mindent fel kell áldozni a harcban álló közösségért. Önvédő háborúban mindez igaz is lehet. Az a hatalom azonban, amely békében hirdet harcot, és saját népében keresi az ellenséget, rosszul teszi ezt. Az öncélú harc szerfelett megnehezíti az állampolgárok összessége számára, hogy tökéletesebbé tegyék a nemzet politikai közösségét, amelyben élnek, megvalósítsák az igazságosságot, biztosítsák a belső nyugalmat és a külső védelmet, biztosítsák a szabadság áldásait maguk és utódaik számára.

Hivatkozott művek

BÖSZÖRMÉNYI-NAGY, Ivan 1993. From Here to Eternity. *Psychology Today*, 26. évf. 2. sz. Web: <https://www.psychologytoday.com/articles/199303/here-eternity>. (Megtekintés: 2016. január 19.)

CSEPELI György 2015. Az elidegenedés két síkja. *Korunk*, III. évf. 9. sz. 15–19. o. Web: <http://korunk.org/letoltlapok/KORUNK-2015-09.pdf>. (Letöltés: 2016. január 19.)

DEUTSCH, Morton 1973. *The Resolution of Conflict. Constructive and Destructive Processes*. Yale University Press, New Haven – London. 143–178. o.

HEIDEGGER, Martin 1992. *Az idő fogalma. A német egyetem önmegnyilatkozása. A rektorátus 1933/34*. Kossuth, Budapest.

KEARNEY, Richard 2003. *Strangers, Gods and Monsters. Interpreting Otherness*. Routledge, London.

PASCAL, Blaise 1983. *Gondolatok*. Gondolat, Budapest.

Csepeli György egyetemi tanár, az ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola Interdiszciplináris Társadalomkutatások Programjának alapítója, vezetője. Erdei-díjas szociálpszichológus, szociológus, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Magyar Szociológiai Társaság elnöke. Kutatási területe a csoportközi viszonyok szociálpszichológiája, a nemzeti érzés és tudat, az előítéletek, a xenofóbia, az antiszemitizmus, a romaellenesség.

A „sajáttá tett idegen”

Bíró
Judit

A „sajáttá tett idegen” kifejezés Bernhard WALDENFELSnek a Magyar Filozófiai Társaság meghívására 1996-ban Budapesten tartott *Felelet arra, ami idegen – Egy rezponzív fenomenológia vázlat*a című előadásában hangzott el. A filozófus szerint mind az idegen, mind a saját a „hipermodern életvilágunk” „hiperfenoménjai”, s mint ilyenek, kiválóan alkalmasak a valahol tartózkodásunk interszjektív realitásának megtapasztalásához. Az európai közösségek 18. századtól új szerepbe kerülő tagjai az idegen tapasztalata mentén juthatnak el annak fájdalmas felismeréséhez, hogy – a felvilágosodás összes ígérete ellenére – sem uralhatják a maga totalitásában a világukat: nem találhatnak mindennek mindenhol helyet, és a ki-, be-, inter-, intra- stb. értelmezési végtelenjével kell megküzdeniük. A rend koncepciója és a határ meghúzása segít ugyan otthonossá tenni a világot, az „önmegvonás” tapasztalatát mégis megszenvedti az ember.

Az idegenre adható lehetséges feleletesemények felvázolásánál Waldenfels rávezet arra is, hogy valójában sosincs felelet: „mindig adósok maradunk a válasszal”, a „gyökeres idegenség” hipermodern életvilágunk sajátja. Mindez mégsem adhat felmentést a megértés szüksége és kényszere alól, hiszen az idegen kivételesen összetett fenoménja megtanít minket arra is, hogy az idegen valójában „bennünk kezdődik”, hogy az idegen megtapasztalásával önmagunk megkülönböztetését végezzük el. Az idegentapasztalat egyben öntapasztalat is. „A felelet mint felelet teremtő erejű” – ez a sűrű waldenfelsi mondat átvezet olyan történelmi események bemutatásához, amelyek az idegenre adott válasz fenoménjaként, az idegen sajátja tételeként értelmezhetők.

Előjáróban talán nem érdektelen felidézni, hogy az antikvitásban intézményesült először a migráció, jelesül az osztrakizmussal (vagy osztrakiszmosszal). A cserépszavazás némileg leegyszerűsítő értelmezése szerint a szavazásra jogosult görög polgárok városállamuk politikai veszélyt jelentő tagját száműzhatték így.

Arisztotelész ennél sokkal árnyaltabban szól erről: „Ha aztán egyetlen férfi vagy többen (...) annyira kimagaslanak erényeikkel, hogy teljes városállamot alkothattának, annyira kimagaslanak erényeikkel, hogy velük (...) az összes többi polgárok kiválósága vagy politikai képessége együttvéve sem mérhető össze, akkor nem szabad őket a városállamnak csupán alárendelt részeseiül tekintenünk, mert rájuk nézve igazságtalan volna, ha másokkal egyenlő elbánásban részesítenénk őket, amikor azoktól erény és politikai képesség szempontjából annyira különböznek, hiszen az ilyen férfi az emberek között istenszámba megy.” (1284a; *Politika*, 43. Idézi PÉNZES 2012)

Az isteni minőség, amely a közösség számára kihívást jelentett, hiszen megijósolhatóan ellehetetleníti annak addigi rutinszerű működését, megint csak más hangsúllyal jelenik meg Nietzsche *A homéroszi versengés* című művében. Az antik görög hagyományt élete egészében boncolgató filozófus az osztrakiszmoszban sem lát mást, mint a korszellem alapját jelentő versengés motívumát: „Ha ezt az érzést, a versengés érzésének a szükségességét teljesen kendőzetlenül, a maga naiv megnyilatkozásaiban akarjuk látni, figyelembe véve egyben az állam boldogulását is, akkor gondoljunk csak az osztrakizmus eredeti értelmére.” (NIETZSCHE 1988; idézi PÉNZES 2012)

Akár a rendkívüliség, akár a rivalizálás tapasztalata felől közelítünk a saját idegenné tevéséhez, nem mehetünk el említés nélkül ama történelmi bizonyítékok mellett, amelyek szerint a száműzés e korai változatában ott volt a – hét-tíz év utáni – visszatérés és visszafogadás motívuma, amit az is biztosított, hogy a kényszermigrálás nem járt

a kiszavazott vagyonának elkobzásával, sem a száműzöttek a közösségen belüli későbbi marginalizálódásával. Sőt a negatív kiválasztottságnak ekkoriban magas presztízsértéke volt – felért a héroszi elismertséggel.

Az idegen és a saját antik görög tapasztalatának van egy 20. századi magyarországi változata, igaz, a folyamat fordított irányú, amikor is az idegen sajátá tevésének verziója valósul meg. A háború utáni újjáépítés, majd a politikai struktúraváltás közepette Magyarországon csakúgy, mint a szovjet blokk többi országában többezres „görög” csoportnak kellett helyet találni: ellátni, gyógyítani, iskoláztatni, munkához juttatni, laktanyákban, kastélyokban elhelyezni, Beloianiszban végleges helyet biztosítani – s ha kell, eltemetni. A kvóta nagyságát a Szovjetunió írta elő (BÍRÓ 2010).

A magyarországi görög diaszpóra¹ 20. századi története a napjainkban az idegenre adott feleletesemények jó néhányával párhuzamot mutat – még ha ez a párhuzam a negatív pólus felé is mutat napjaink tapasztalatait illetően.

Bár az első migránsvonat csak 1948 áprilisában érkezett Magyarországra, már egy évvel korábban megindult az a politikai kampány, amelynek elsődleges szándéka a jelentéstulajdonítás birtoklása: mit is jelentsen a „görög” a hazai társadalom számára. A korai hivatalos politikai szövegekben kimondva-kimondatlanul benne volt a remény, hogy mindenre csak ideiglenes jelleggel lesz szükség, s az idegenek előbb-utóbb visszatérnek oda, ahonnan érkeztek, tehát nem a sajátá tevés, hanem a segítség motívuma volt az elsődleges.

A görög polgárháborúval vélhetően édeskeveset foglalkozó, viszont a rövid békeidőszakot követően belpolitikai kataklizmát átélő magyar lakosság véleményformálásának primer eszköze a saját dicső múltra és honi alakjaira való hivatkozás volt. A kommunista párt, de a szociáldemokrata párt nemzeti konzultációs brassúrái is a Kossuthra és Petőfire való hivatkozással próbálták szimpátiát kelteni a „görögök” szabadság- és demokráciavágya iránt Magyarországon. Ez néhol túl jól is sikerült, amikor például a MADISZ egri szervezetében egyenesen harcosokat kezdtek toborozni, amire jelentkeztek is jó páran. Azonban Farkas Mihálynak, a szervezet főtitkárának ez már sok volt, megijedt, provokációnak minősítette az egészet, és letiltotta az akciót.

Mindenesetre a „Segítséget a görög népnek” kampánymozgalomnak volt legalább egy olyan eleme, amely minden bizonnyal inkább idegenkedést, semmint empátiát váltott ki köznapi szinten: a baloldali pártok sorra tartották az üzemi értekezleteket, ahol tagjaikat kötelezték a „görögök” anyagi megsegítésére. 1948. március közepére csaknem kétfélmillió forintot „ajánlottak” fel a „dolgozók” a fizetésükből. (Az olyannyira jól sikerült akciót, meglehet, az 1949 októberében bevezetett békekölcsön intézménye főpróbájának is tekinthetjük.)

Aztán 1948. április 7-én megérkezett az első vonat. A Nemzeti Segély Országos Központjának (Kárász Győző főtitkárnak) jelentéséből a teljes zűrzavar képe tárul elénk, ami nem csak abból adódhatott, hogy Kárász szerint csak négy nappal az érkezés előtt kaptak információt a várható eseményről. A „ránk rúgták az ajtót” benyomását sok minden alátámaszthatta: „Már a vonatról a fertőtlenítőbe való szállításnál testvérek, barátok vagy egyazon falubeliek elszakadtak egymástól, és gyakori reklamálásuknak nem tudtunk eleget tenni. A Fertőtlenítőben nemük szerint is elválasztották egymástól a gyermekeket, s itt sem értettük meg, mit reklamálnak. A kilátásba helyezett görög kísérők a vonattal nem érkeztek meg.” (BÍRÓ 2010)

Arról, hogy a Magyarországra érkező első „görögök” jobbára hegyvidéki macedón falvakból kimenekített²

¹ Az első honi görög diaszpóra, mielőtt a 19. század elején-közepén átadta volna a helyét a terménykereskedő zsidóságnak, egyházközségeket, iskolákat, kórházakat alapított Magyarországon, ugyanakkor az itt felhalmozódott tőkéjét nem Magyarország kapitalizálására szánta, hanem hazaküldte – vissza akart térni. Ki is törlődtek a magyarok hosszú távú társadalmi emlékezetéből...

² Előadásomnak nem lehetett célja annak a politikatörténeti ténynek vagy éppen mítosznak a vizsgálata, miszerint mind a kommunista, mind a monarchista erők lakosságmentési akciói nem egy esetben – nyilván ideológiailag alátámasztottan, de – erőszakkal szakították el a családok tagjait egymástól, s küldték távoli területekre vagy külföldre.

kiskorúak voltak, hogy a majd' kétezerből öt év alatti csecsemő, a kiskorúak közül sokan betegek, hét köztük hastífuszos, és hogy egymással sem tudtak szót érteni – minderről a közvéleményt sokáig nem tájékoztatták, mint ahogyan a további érkezések részletei is rejtve maradtak, hiszen általában éjszaka futottak be a vonatok, az utasokat azonnal laktanyákba, kórházakba szállították. Ugyanakkor egy 1948. április 21-ére datált iratból jól érzékelhető, miszerint a görögök Magyarországra érkezéséről már saját narratívát alakított ki ekkorra a közvélemény: „A görög gyermekek érkezésével kapcsolatban a reakció hírforrásai megkezdték a működésüket, többek között elhíresztelték, hogy Budapesten azért nincs tej, mert a görög gyerekek részére tartják fent.” (BÍRÓ 2010)

Az egészen 1950-ig folyamatosan érkező csoportok túlnyomó többsége később is gyerek és nő: a beérkező közösség tehát nemcsak hogy nem rendelkezik teljes társadalmi vertikummal, de még a köztük lévő férfiak szociális státusa is „gyenge”, lévén rokkant és sebesült kommunisták. Ezek az adottságok késleltették és a szokottnál is fájdalmasabbá tették az izoláltságból való elmozdulást: a gyermekotthonok, a görög iskolák, a dohánygyár, illetve az úgynevezett görög házak az elhúzódó elkülönülés veszélyével fenyegethettek. Ugyanakkor a csoport demográfiai adottságából következően – jelesül hogy jobbra fiatalokból és kisgyerekekből állt – a diaszpóra jelleg kevésbé érvényesülhetett: az elhagyott hazához kötődés, a visszavágyakozás, a honvágy állandó kifejezése nyilvánvalóan kevésbé van jelen a megélt élményekkel, éles emlékekkel nem rendelkező gyerekek esetében. Nem fáj a távolodás annyira, ha nincs meg a közelség élménye.

A „felelet mint felelet teremtő erejű” waldenfelsi megállapításának érvényessége a magyarországi görög diaszpórával foglalkozó politikai iratokkal igazolható, mely levéltári források alapján érzékelhető, hogy kik is voltak 1948 áprilisáról kezdődően a „görögök” a magyar társadalom számára.

Először is a „görögök” még nagyon sokáig „görög gyermekeként” tárgyiasultak a honi politikai diszkurzusban – ráadásul amolyan „vendégül látott gyerekeként”. És ugyanígy: a „népi demokráciákban élő görög gyermekek” vagy éppen a „görög gyermekek hazaszállításának” ügyéről szólva egyszerre lehetett hatni a hazai felnőtt társadalom gyerekek iránti érzékenységére és általában véve a magyar társadalom tűrőképességére, hiszen a „vendég” mivolt lényege az időlegesség, azaz az ittlét, az itteni jelenlét valamikori – közeli – megszűnésének az ígérete.

1950 közepétől azonban a szövegek már fokozatosan új megnevezésre térnek át: „ittlévő görög emigránsokról”, „itt élő görög felnőttekről”, „Magyarországon élő görög politikai emigránsokról”, „Magyarországon élő görög kommunistákról”, „hazánkban élő görög párttagokról”, „Magyarországon dolgozó menekültekről” beszélnek. Ez utóbbi kifejezésekkel az állandósuló jelenlét, a tartós tartózkodás leleplezése történik meg, még ha lassan és fokozatosan is. Mintegy hozzászoktatják a magyar társadalmat a görögök jelenlétéhez. Ahogy Waldenfels is mondja: az idegenre is szabályozás vonatkozik, s maholnap megszokottá válik...

A második magyarországi görög diaszpóra sikertörténetének alapja minden bizonnyal az a szerencsés egybeesés, amelyet identitáscserének hívhatunk, és amely mind a „magyarok”, mind a „görögök” esetében a kommunista identitásnak a saját nemzeti azonosságtudatuk elé helyezésével írható le. Ahogy azt egy 1961-es, Miskolcon élő görögök által a Görög Kommunista Párt Központi Bizottságához írt levél is megfogalmazza: „Kéz a kézben a magyar dolgozókkal növelni fogjuk hozzájárulásunkat a szocializmus építéséhez – abban a vendégszerető országban, amely olyan szívélyesen gondoskodik rólunk és segít bennünket.” (BÍRÓ 2010)

Hogy a „bevett népcsoporttá” válás, a strukturális beolvadás vagy éppen a kulturális igazodás hosszú távú jelenség-e a 20. századi magyarországi görögség esetében, az még nem meghatározható, de vannak olyan példák is, amelyek az idegen sajátta tevésének évszázadokat átívelő történetéről szólnak Magyarországon.

Szűcs Jenő, a hazai társadalomtörténet-írás legjelesebbje különösen fogékony volt a történeti extremitások iránt. Egyik utolsó tanulmányában azt boncolgatja, mi tarthat életben idegen társadalmi, kulturális, vallási közegben, mindenféle anyaországi támogatás nélkül kisebbségi csoportokat – akár évszázadokon át (SZÜCS 2008). A törté-

nész szerint ugyanis „[a] történelem általánosságban véve arra tanít, hogy valamelyest is tűrhető feltételek közt még az állam nélküli vagy »anyanemzetet« nélkülöző etnikumok életképessége is bámulatosan szívós”. Szűcs szerint egyébként az ellenálló képesség végeredményben nem is az idegen tapasztalatán vagy az idegenre adott feleleten múlik, hanem az újkori állami centralizáció és az államnacionalizmus „az etnikai lét igazi pestise”. A történelmi példák azt mutatják, hogy a premodern időszakban, amikor pedig akár a kereszténység térítő akciói, akár a feudalizáció társadalmi-gazdasági érdekek mentén zajló kíméletlen folyamata zajlott, megmaradtak olyan népcsoportok, amelyek az akkori normák szerint is jól észlelhetően és beazonosíthatóan idegeneknek, hitüket, életvezetésüket és értékrendjüket illetően is másnak, nem sajátjuk számítottak.

Ilyen csoport volt a kálizoké, akik háromszáz éven át éltek az Árpád-házi királyság meglehetősen vegyes etnikai összetételű királyságában. Tudvalévő, hogy a kazár birodalom ellen a 8. században fellázadók között volt az a három kabar törzs, akik között sémi népcsoportok voltak szép számmal, köztük észak-iráni gyökerű, kereskedelemmel, pénzügyletekkel és katonáskodással foglalatokodó muzulmánok is. Nemcsak sikerre segítették a honfoglalást, hanem itt is maradtak, részt vettek az európai portyázásokban, és a 10–13. század között az Árpádok keresztény monarchiájába tagolódtak. Szűcs kiemeli, hogy ennek köszönhetően „a magyar királyság, ha szerényen is, harmadikként csatlakozott a keresztény és az iszlám kultúra két európai kontaktuszónájához, az Ibériai-félszigethez és Szicília–Dél-Itália kettős királyságához”.

Mit jelentett a waldenfelsi értelemben vett káliz tapasztalat az államalapítást követően Magyarországon? Szűcs hangsúlyozza, hogy „nem jelentéktelen tömegű mohamedán szórványról” van szó, akik saját falvakban, elkülönülten élnek, melyeket *villae Ismaelitarum*ként tartanak számon a dokumentumok. Nevüket saját népnevük után magyarul kálizokként határozzák meg.

Egyik részük katonáskodik, kiváló íjászok, olyannyira, hogy a magyar állam időről időre keleti toborzásokat folytatott. A hívásnak lett is fogantaja, és a források szerint a honfoglalást követően érkezett is az etnikai utánpótlás: a harcosok szívesen mentek háborúba a hitetlenek ellen. Szűcs megemlíti, hogy II. Géza és a bizánci császár csapatai közti összecsapásokon nemegyszer többségben voltak a muzulmán zsoldosok mindkét oldalon a keresztény zászlók alatt...

A kálizok másik része a pénzhez és a kereskedéshez értett kiválóan. Ismerték a kereskedelmi útvonalakat, megszerezték a kamarabérleteket, ők adták később a pesti muzulmán kereskedők csoportjának magját.

Egy 13. századi forrás szerint amikor káliz fiatalok egy csoportja ellátogatott az „óházába”, Aleppóba, így számláltak be magyarországi életükről: „Hazánk (...) egy nép országában van, melyet magyarnak neveznek (...). Ennek az országnak a határán élünk mintegy harminc faluban, melyek közül mindegyik nagyságra egy-egy kis városhoz hasonlatos. (...) bár muszlimok vagyunk, az ország királyának engedelmességek (...) az ő hadseregében szolgálunk, és harcolunk minden ellenség ellen.”

Azután a keresztény magyar állam kiépülése, az erőszakos hittérítés központi támogatást kínált az addigra már meglévő helyi érdeksérelmekhez, és a széttelepítés, valamint a vegyes házasságra kötelezés intézményesítette az intoleranciát. A szóbeszéd, miszerint a kálizok csak színlelik, hogy áttértek volna a keresztény hitre, „visszaigazolódik Abu-Hamid leírásában, hogy a magyarországi mohamedánok egyik fele, főként a khvárezmiek (kálizok) »a királyt szolgálják, kereszténynek tettetik magukat, s titokban tartják, hogy muszlimok«”.

Az érdekalapú politikai tolerancia, amely a pénzügyekben jártas és a katonáskodásban kitűnő muszlimok iránti sükségen alapult, háromszáz év elteltével kezdett kimerülni, mely folyamatot helyi szinten a kamarabérlők ellen meginduló üldözés erősítette, és végeredményben lassan gyengítette azt a saját előjáróik vezette saját hitbéli-jogrendbéli életet, amelyet a katonafalvak addig folytathattak.

„Az etnikai identitás őrzését elsősorban a mohamedán vallás, végeredményben pedig az a tolerancia biztosította,

amit – némileg ellensúlyozva a XI. század térítő buzgalmát és az egyház által diktált széttelepítő akciókat – a királyi politika biztosított e népcsoportok iszlám hite iránt” – vonja le a tanulságot SZÜCS Jenő a majd’ ezer évvel ezelőtt történetek kapcsán (2008, 1404. o.).

Azt már soha nem tudhatjuk meg, hogy a sémi lakosokkal szemben egyre erősödő helyi és egyben az intézményesülő egyház által gerjesztett ellenszenv, valamint a királyi támogatás közepette még meddig maradtak volna meg a kálizok Magyarországon, de egy biztos: végeredményben nem belpolitikai okok, hanem egy külső tényező okozta hazai történetük végét – a tatárjárás, amely egyaránt irányult a magyarok és a nem magyarok ellen, s Európa végveszélyével fenyegetett.

Napjaink európai közösségeinek ugyancsak át kell élniük az Idegennel való találkozás tapasztalatát, amit az Idegen sajátta tételének extrém kihívása súlyosbít. Nem lehetnek illúzióink. Akár a befogadás, a tolerancia, a sokszínűség ideológiai-politikai programjai, akár a humanizmus, az önzetlenség, az oltalomnyújtás univerzális értékelvei felől közelítünk a jelenséghez, „mindig adósok maradunk a válasszal” (WALDENFELS 1996). Európa csakúgy, mint az emberek társulása mindenütt, megválogatja sajátjait: a száműzetés, az ideiglenes befogadás, a feltételekhez kötött honosítás és egy sor más történeti és modern intézmény léte bizonyítja ezt. Az önazonosság és az összetartozás átélését többek között az elhatárolódás folyamata biztosítja: a „milyenek vagyunk” tapasztalatát a „milyenek nem vagyunk” tapasztalata teszi megérthetővé. Az önmagunkra érvényes értelmezés és az önmagunkra alkalmazott szabályozás, azaz életünk uralásának célja sem ment fel ugyanakkor az alól, hogy éppen a történeti példák, a múlt eseményei segítségével folyamatosan helyet próbáljunk keresni a világunkban az újnak, a korábban oda nem tartozónak, s egyben éljünk az értelmezés és megértés lehetőségével.

Hivatkozott művek

Arisztotelész: *Politika*. Ford. Szabó Miklós. Gondolat, Budapest, 1984.

BÍRÓ Judit 2010. Különlet és részvétel. In: Kiss László (szerk.): *A cselekvő értelmiségi. Tanulmányok Huszár Tibor 80. születésnapjára*. Argumentum – ELTE TáTK, Budapest. 38–44. o.

NIETZSCHE, Friedrich Wilhelm 1988. A homéroszi versengés. Ford. Molnár Anna. In: *Ifjúkori görög tárgyú írások*. Európa, Budapest. 37–50. o.

PÉNZES Ferenc 2012. *Friedrich Wilhelm Nietzsche politikai gondolkodása*. Doktori értekezés (Debreceni Egyetem BTK). Debrecen. http://www.academia.edu/2591934/Friedrich_Wilhelm_Nietzsche_politikai_gondolkod%C3%A1sa. (Letöltés: 2015. december 10.)

SZÜCS Jenő 2008. Két történelmi példa az etnikai csoportok életképességéről. *Holmi*, 20. évf. 11. sz. 1399–1411. o. Web: http://epa.oszk.hu/01000/01050/00059/pdf/00059_1399.pdf. (Letöltés: 2015. december 10.)

WALDENFELS, Bernhard 1996. Felelet arra, ami idegen. Egy rezponzív fenomenológia vázlata. Ford. Tengelyi László. *Gond*, 20. sz. 1–17. o. www.c3.hu/~gond/tartalom/20/frawald.html. (Megtekintés: 2015. december 10.)

Bíró Judit az ELTE Társadalomtudományi Karának habilitált egyetemi docense, a Kisebbségsszociológia Tanszék vezetője, a Kisebbségpolitikai MA szakigazgatója. Oktatott és kutatott témái: ember, többség, normativitás.

Tokai Tamás

credo

„mint fényrés”
(Gao Xingjian)

(befelé néz)

*felnyitja lassan
sebekre emlékezik
elfedi arcát*

a levegő odabent a kialudt
mécsesek sora üres padsorok
egy távoli ablak fényében az
oltár magadban kérdezel csak
köztetek zúgó sötétség itt maradó
nyomaink szavakra feszített imák
valaki karon fog csak a visszhangok
a lélegzet ahogy nyílik és zárul
ahogy kiürül most minden sosem
lesz közelebb egy madonnakép az
oldalhajó falán befelé néz
elföldelt homály

(örökre itt)

*van aki fényben
elkoptatott szavakban
tenyerében tart*

hogy ilyenkor kellene
lennie egy ösvénynek egy
sávnak legalább ami
önmagadhoz vezet ott
állsz fellobban csendesen
az asztalon félbehagyott
imák nem a szavakban nem
a kimondott a kézfejedon
végigvonuló öröklét jeltelen
árnyak egy ötszáz éves templom
küszöbén állni nem a küszöb és
nem a templom csak az hogy
örökre itt maradnál hogy sosem
hagytad el ezt a helyet fényesre
kopott kilincs szarufa repedésein
az évek *valami szent*

(benned fut)

előlép aztán

*– örvény és repedések –
otthonához ér*

te voltál ki kezdet
nyújtottad tenyered vonalain
a füst olaj és tömjén ég üres
arcodra fehérre meszelt falak
és lekopott freskók közt bármerre
fordulsz benned fut hangtalan
kívül csak az árnyak a meghasadt
nap kihűlő koronája mit akarsz
csak nyúlni előre a sötétben
újratanulni az imát újratanulni
imádkozni hány étellel ezelőtt
hagytad el magadban kupola
mélyén a csend lábaid alatt
csillagképek ki lép most
helyetted szél mozgatja a
keresztfákat idebent vársz

(elhallgat)

áll a sötétben

*hangtalan minden csak az
ég színesedik*

egészen súlytalan
ahogy közénk ereszkedik
aláhull lassan leperog a
félhomályos falakról
szenteltvíz
mozdulatlan tengelyén a képek
hol szakad meg hol válik ketté és
lép be a résbe mintha a szavaknak
külön súlya volna idebent aztán
visszafordulsz és átléped megint
madárraj az égen téglák közéibe
taposott évek csak keresni valamit
amivel elkezdhetnéd credo
visszatérni szüntelen elhallgatni
a helyet ahol álltál aláhull lassan
leperog a félhomályos falakról
akkor mondasz valamit odakint
vízen remegő árnyékok a fák

Szabó
Attila

A menekültek és oltalmazottak integrációja Magyarországon*

Rendkívül időszerű a menekültek és az oltalmazottak¹ integrációjáról beszélni ma, mivel a tudományos és a szakmai publikum, valamint a szélesebb közvélemény sok mindennel foglalkozik a migráció kapcsán, de kevesen gondolnak arra, hogyan áll a védelembe vett személyek társadalmi beilleszkedése. Ez a tanulmány részben azt a célt szolgálja, hogy a keletkezett űr ne legyen annyira bántó.

A menekültek integrációját azért is időszerű most megvizsgálni, mert a hatályos integrációs rendszer nemsokára kétéves lesz, így pedig az összegyűlt tapasztalatok már alkalmasak a kiértékelésre. A sok-sok éven keresztül működő előző – kevésbé megkomponált – támogatási rendszert 2014. január 1-jén váltotta fel a ma működő, egyébként a lengyel modellt lemásoló jogi háttér. A rendszer lényege, hogy a menekültügyi hatóság (a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, továbbiakban: BÁH) egy úgynevezett integrációs szerződést köt az elismert menekültekkel, amennyiben azt ők is így kívánják.² A szerződés rendelkezik egy két év alatt folyamatosan leépülő anyagi segítségről, amelyet integrációs támogatásnak nevez, valamint arról, hogy az elismert menekülteknek meghatározott rendszerességgel kapcsolatot kell tartania – az integráció megvalósításának érdekében – a lakóhelyük szerint illetékes családsegítő szolgálattal. A szerződés keretében bizonyos mélységben konkrét integrációs feladatok is meghatározásra kerülnek. A legfrissebb adatok szerint 724 integrációs szerződést kötöttek meg 2014. január 1. óta.³

A tanulmány azt a feladatot vállalja, hogy megvizsgálja, mennyire alkalmas a hatályos integrációs rendszer arra, hogy betöltse a célját, és segítse az elismert menekülteket és oltalmazottakat abban, hogy zökkenőmentesen vagy a lehető legkevesebb zökkenővel tudjanak beilleszkedni a magyar társadalomba. Ehhez módszerként az Európai Migrációs Hálózat vonatkozó – még előkészületben lévő – tanulmányának szempontrendszerét fogja megvizsgálni, hogy melyek az integrációs rendszer eredményei. Ez a szempontrendszer alapvetően a munkaerő-piaci integrációra helyezi a hangsúlyt, de éppen ennél fogva alkalmas arra, hogy általános képet adjon az integrációról. Ugyanis axiómaszerűen kijelenthető, hogy a magas szintű munkaerő-piaci integráció általánosan magas szintű integrációt tükröz a menekültek esetében. Ráadásul a sikeres elhelyezkedéshez elengedhetetlen, hogy az élet egyéb területein is megtörténjen a beilleszkedés. Ezen okoknál fogva pedig a következő nyolc szempont segítségével

* Jelen tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia *Globális migrációs folyamatok és Magyarország* című konferenciáján 2015. november 17-én elhangzott, azonos című előadás jegyzetekkel ellátott változata.

¹ Jelen tanulmány szempontjából a különbség csak annyiban releváns, hogy a menekültstátusz egy életre szól, míg az oltalmazott státusz esetében a védelmi okot öt évente felülvizsgálja a menekültügyi hatóság. Az alapfogalmak közérthető meghatározásához lásd: GYULAI 2011. Az egyszerűség kedvéért a tanulmány ezt követően a két csoportra együttesen a menekült fogalmat használja.

² Az integrációs szerződésről bővebben lásd a BÁH honlapját: http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=461&Itemid=1216&lang=hu. (Megtekintés: 2015. november 27.)

³ 2015. november 15-ig, a BÁH írásos tájékoztatója alapján.

viszonylag pontos képet kaphatunk a feltett kérdésre: Alkalmas-e az integrációs rendszer arra, hogy segítse a menekültek és oltalmazottak beilleszkedését?⁴ A nyolc vizsgálandó részterület pedig:

- nyelvi kurzusok,
- konzultációs szolgáltatás,
- orientációs kurzusok,
- oktatás,
- szakoktatás és szakképzés,
- képzettségek elismertetése,
- hozzáférés a lakhatáshoz, valamint
- a garantált minimális ellátások.

Ezeket a témaköröket tekinti át a tanulmány a SWOT-analízis módszerével, azaz bemutatja az integrációs rendszer erősségeit, gyengeségeit, illetve a benne rejlő lehetőségeket és veszélyeket. A könnyebb áttekinthetőség érdekében bizonyos vizsgálati területek összevonásra kerülnek, ezt indokolja az e területek közötti szoros összefüggés is. Praktikus ajánlat az olvasónak, hogy először csak nézzen rá a SWOT-elemzésre, és olvassa el a hozzá tartozó szöveget, csak ezután próbálja rendszerként értelmezni a táblázatot.

Nyelvi kurzusok

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Szoros kapcsolat a civil szervezetekkel • Bevont önkéntesek 	<ul style="list-style-type: none"> • Nincsen központilag szervezett nyelvvoktatás
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Civil szervezetek további bevonása • Orientáció a piaci szférára felé 	<ul style="list-style-type: none"> • Problémák az érintettek bevonásával • Az érintettek anyagi forrásainak koncentrációja • Bennmaradás a nyelvi képzésben

Az elismert menekültek és oltalmazottak központilag, kötelező jelleggel egyáltalán nem részesülnek magyar nyelvvoktatásban, sem a befogadó állomáson való tartózkodás ideje alatt, sem a kiköltözést követően. Ez a rendszer legnagyobb gyengesége. Ennek magyarázata, hogy a korábban központilag szervezett nyelvvoktatás hatékonysága kérdéses volt, és az új rendszerben a BÁH inkább magasabb összegű integrációs támogatást biztosít, ami elviekben lehetővé teszi a nyelvvoktatás piacról történő megvásárlását is. Ez a gyakorlatban több okból sem működik:

- Nincsen piaci verseny a magyar mint idegen nyelv oktatásában;
- Az érintett évi 350-400 fő nem is képes érdemi keresletet generálni;

⁴ A kérdés megválaszolása és így az egész tanulmány empirikus tapasztalatokon alapszik. A szerző a Menedék Migránsokat Segítő Egyesület jogi tanácsadója, ahol szociális munkás, közösségi szociális munkás és interkulturális mediátor kollégáival együtt 2014. január 1. és 2015. november 15. között 474 elismert menekültnek és oltalmazottnak nyújtottak segítséget és tanácsot. Persze ezen ügyfelek közül többen még a régi integrációs rendszer szerinti támogatásokra voltak jogosultak, de a minta ezzel együtt is elég jelentős ahhoz (a 724 összes szerződőhöz képest), hogy általános képet alkothassunk az integrációs rendszerről.

- A magasabb összegű támogatás összege is éppen hogy csak eléri a létminimumot,⁵ nem teszi lehetővé az olyan luxuskiadást, mint amilyen a nyelvtanulás, akármennyire is elemi fontosságú volna.

Erősség, hogy az érintett családsegítő központok egy része jó kapcsolatot ápol olyan civil és egyházi szervezetekkel, akik már régóta segítik a menekültek beilleszkedését például ingyenes nyelvközponttal.⁶ Nagy előnye e szervezeteknek, hogy önkéntes tanárokkal dolgoznak, így segítve a többségi társadalom és a menekültek összekapcsolását. Sokszor kiváló lehetőséget nyújtanak ezek a foglalkozások a menekültek számára, hogy a befogadó társadalom civil (értsd: nem hivatásszerűen a területen dolgozó) képviselőivel találkozhassanak, valamint az önkénteseknek is, hogy ne tömegként gondoljanak a menekültekre, hanem személyes találkozásokban legyen részük. Természetesen a szakszerű nyelvközpont ezen a módon kevésbé garantálható.

Nagy lehetőség volna abban, ha a menekültügyi hatóság némi ellentételezésért cserébe rendszeresítené a civilek nyelvtanulását. Ha kissé formálisabban és rendszerszerűbben juthatnának el a menekültek e szervezetekhez, akkor magasabb szinten volna garantálható mind a minőség, mind pedig a bevont menekültek aránya. Egy másik lehetőség az lenne, ha valamilyen ösztönző mechanizmus által létrejönne egy stabil és megfizethető piac, amelynek létezéséről a menekültek tudnak, és ahol megbízható minőségű szolgáltatást vásárolhatnak.

Veszélyt rejt magában a rendszer a tekintetben, hogy nem tudja garantálni az érintett menekültek motivációját és így a bevonását sem. Ezek az emberek ugyanis sokszor mentálisan nincsenek abban az állapotban, hogy a jövőjükre és a nyelvtanulásra gondoljanak. Emiatt nehezen koncentrálnak a meglévő szűkös erőforrásaikat olyan befektetésekre, mint a tanulás. Mindez pedig megnehezíti a bevonást, illetve a bevont személyeknél is gyakran vezet lemorzsolódáshoz. Amint sikerül olyan munkát találni, ahol a pár szavas magyar nyelvtudással is megfelelhet a munkavállaló, gyakran abbamaradnak a nyelvtanulók, holott a hosszú távú integrációhoz elengedhetetlen a folyékony nyelvtudás.

Konzultációs lehetőségek és orientációs kurzusok

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Integrálva az általános szociális ellátórendszerbe • Szoros kapcsolat a civil szervezetekkel • Felkészült szakemberek • Koncentrált földrajzi jelenlét 	<ul style="list-style-type: none"> • Tolmácsolás hiánya • Interkulturális és szektorspecifikus hiányosságok • Módszertani segítség hiánya • Gyenge érdekvédelem képesség • Alulfizetett munkaerő
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Önképzés • Szakmai csoportok fejlesztése • Módszertan fokozatos kialakítása • Nyitottság a családsegítő központok felől 	<ul style="list-style-type: none"> • Anyagi nehézségek • Töredezettség • Késői esetátadás • Elmosódó szerepek (szociális munkás vs. hatóság)

⁵ Az egyedülálló felnőtt személyek az első hat hónapban havi 90 000 Ft támogatást kaphatnak. Általában ez a havi összeg alacsonyabb a támogatás átütemezése miatt. A létminimum 2014-ben 87 351 Ft volt. Lásd a KSH honlapján a *Létminimumértékek (1990–)* kimutatást: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc011.html. (Megtekintés: 2015. november 28.)

⁶ Két szervezetet lehet itt megemlíteni: a Református Egyház Menekültmisszióját és a Menedék Egyesületet. Más civil szervezetek is szerveznek ingyenes magyaroktatást, de ők kevésbé szorosan kapcsolódnak a családsegítő központokhoz.

Az integrációs szerződés keretében a családsegítő központok rendszeres konzultációt biztosítanak a menekülteknek, valamint az első találkozás alkalmával elkészítenek egy ügynevezett gondozási tervet, ami egyfajta orientációként értékelhető, ugyanis abban a szociális munkás és az érintett kliens célkitűzéseket határoz meg a lakhatás, a munkavállalás, a rövid és hosszú távú tervek, valamint minden egyéb lényeges körülmény tekintetében. A menekültek ennek az orientációnak az alkalmával szembesülhetnek először Magyarország realitásaival. Ideális esetben természetesen ezt a tervet időnként a szociális munkás és a menekült együtt felülvizsgálja.

A rendszer erőssége, hogy e szolgáltatások a családsegítő központ révén beépülnek az általános szociális ellátórendszerbe, így a menekültekben és a velük dolgozó szakemberekben könnyebben kialakul egy olyan kép, hogy elkezdődött a beilleszkedés a befogadó társadalomba, mint ha egy elkülönült ellátórendszer foglalkozna a segítségnyújtással. Ahogyan a nyelvi kurzusok kapcsán, így itt is fontos lehet a civil szervezetek szerepe. A menekültek földrajzi koncentrációjának köszönhetően gyakorlatilag nyolc-tíz budapesti családsegítő érintett igazán a menekültek ellátásában, és ezen intézmények egyre szorosabb és szélesebb kapcsolati hálót alakítanak ki azokkal a civil szervezetekkel, amelyek speciálisan a menekültekre és oltalmazottakra szabott tanácsadást, konzultációt és orientációt végeznek. Alapvetően azonban e szolgáltatások vonatkozásában a családsegítő központok munkatársai is képesek kompetensen eljárni, mivel nagy tapasztalattal rendelkeznek a hátrányos helyzetű csoportokkal végzett munkában. Speciális konzultációkban (jogi, pszichológiai tanácsadás) viszont lehet szerepe a civil szervezeteknek.

A legnagyobb és egyben nehezen orvosolható gyengesége a konzultációnak és az orientációnak, hogy tolmácsolást nem biztosítanak hozzá. Egyrészt nincsen olyan jogi kényszer, ami ezt szükségessé tenné, másrészt a családsegítő központok költségvetésébe ennek finanszírozása plusz – kimondottan ehhez rendelt – forrás nélkül nem fér bele. Tolmácsolás hiányában, amennyiben nincsen közös közvetítő nyelv (ami általában az angol), marad a nonverbális kommunikáció és a Google Translate áldásos szolgáltatása.⁷ Akadályozhatja a munkát, hogy a családsegítő központok még kevesebb mint két éve látják el ezt a feladatot, ez pedig nem minden esetben elegendő idő ahhoz, hogy releváns ismeretet és tapasztalatot halmozhassanak fel az érintett szakemberek. Általánosságban elmondható, hogy szektorspecifikus ismeretek hiányoznak a rendszerből, annak ellenére, hogy sok igazán kiváló szakember nagyon gyorsan sajátította el a szükséges ismereteket – úgy, hogy mindehhez a háttérintézmények és a fenntartók nem biztosítottak és biztosítanak megfelelő módszertani segédletet (képzések, kiadványok, szemináriumok stb.).

Másfajta gyengeség, hogy a BÁH-hal szemben az egyes családsegítő központok nem tudják megfelelően érvényesíteni a menekültek szerződéses érdekeit. Egyrészt a nyilvánvaló intézményi méretbeli különbségek miatt, másrészt abból kifolyólag, hogy mindkét szervezet az állami szférán belül helyezkedik el, ezért csak a legkivételesebb esetekben lépnek fel egymással szemben az ügyfelek érdekében. Ezen túlmenően meg kell azt is jegyezni, hogy a családsegítő központok szociális munkásai az egész szociális szférához hasonlóan alulfizetettek,⁸ így pedig nehéz elvárni magas szintű nyelvtudást és motiváltságot.

Nagy lehetőséget használnak ki azzal a családsegítő központok, hogy a XIV. kerületi intézmény vezetésével létrehozták az integrációs műhelynek nevezett fórumot, ahol gyakorlatilag önképzés keretében fejlesztik a menekültek integrációjához szükséges tudásukat és képességeiket. Ez tulajdonképpen egy olyan szakmai csoport, amely segít az egész rendszer fejlesztésében úttörő megoldások feltárásával. Ezen az úton próbálják az érintett szakemberek

⁷ Ez egyébként néha megbukik azon, hogy az ügyfél nem tud olvasni. Ezen túlmenően sem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy minőségi szociális munka nem végezhető ilyen kényszer szülte megoldásokkal.

⁸ Lásd a KSH honlapján: *Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaságban*. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli007c.html?back=/stadat_ker&down=1294. (Megtekintés: 2015. november 28.)

pótolni azt az űrt, amelyet a módszertani segédlet hiányossága jelent számukra. Mindez azt mutatja, hogy a leginkább érintett családsegítő intézmények nyitottak a 2014 óta feladatkörükbe tartozó ellátás minőségi biztosítására.

Veszélyezteteti azonban a folyamatot, hogy anyagilag a fentebb említett gyengeségeken túl sem biztosított a minőségi működés, pláne nem a módszertani, szakmai fejlesztés. Emellett a családsegítők intézményi rendszere töredezett, nemcsak az ügyfelek érdekeiért nem tudnak megfelelő erővel kiállni, hanem a saját érdekeikért sem. Nincsen egy olyan intézmény vagy szövetség, amelyik az ő szakmai érdekeiket képviselné az állammal, a fenntartókkal és a BÁH-hal szemben.

Ennél konkrétabb veszélyt rejt magában a kései esetátadás. A menekültek két hónapot maradhatnak a befogadó állomás területén, de amikor ki kell költözniük, akkor már késő elkezdni a megfelelő lakhatás keresését, hiszen addigra ennek már biztosítottnak kellene lennie. A családsegítők viszont, akiknek kimondottan feladatuk az ebben való segítségnyújtás, csak a kiköltözés után kezdenek el foglalkozni a menekültekkel. Sokkal célszerűbb lenne, ha valamilyen formában a családsegítő szolgálat munkatársai már az integrációs szerződés megkötésének folyamatában is részt tudnának venni, vagy még azt megelőzően, az elismerés pillanatától kezdve kapcsolatban lehetnének az ügyfelekkel.

Külön veszélyként érdemes megemlíteni, hogy ebben a struktúrában a szociális munkásoknak néha a hatóság szerepét kellene eljátszaniuk, holott a Szociális Munka Etikai Kódexe egyértelműen kimondja, hogy „[a] szociális munkás elsődlegesen a kliens érdekeit képviseli, emellett tiszteletben tartja mások érdekeit is”.⁹ Egy segítő nem lehet a hatóság szerepében, a meglévő konstrukció viszont arra készíti a szociális munkásokat, hogy a két szerep között lavírozzanak. Ez mind etikailag, mind szakmailag hatalmas veszélyt rejt magában.

Hozzáférés a lakhatáshoz

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • A státusz keltét követő két hónapban megoldott a szállás • Az integrációs támogatás eltérő ütemezése alkalmas lehet a nehézségek megoldására 	<ul style="list-style-type: none"> • A két hónap alatt érdemi lakáskeresés nem történik • A menekültügyi hatóság nem minden esetben használja ki az eltérő ütemezés nyújtotta kedvező kereteket • A lakáskeresés nem a befogadó állomás településén történik
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Átmeneti otthonok bevonása (pl. MMIA-forrásokból) 	<ul style="list-style-type: none"> • Nem kontrollálható lakáspiac

A menekültek a státusz kihirdetésétől számítva két hónapig lakhatnak még a befogadó állomásokon. Nagy biztonságot jelent ez az időszak. A kiköltözést megkönnyítendő lehetőség van az integrációs támogatás átütemezésére. Ez azt jelenti, hogy az első hónapban egy nagyobb összeget utal a BÁH, amelyből kifizethető a lakásbérletek esetében szokásos mértékű kaució. A későbbi hónapok támogatásából az átcsoportosított összeg természetesen levonódik.

Gyengeség, hogy ez alatt a két hónap alatt nincsen érdemi lakáskeresés, így az átmeneti időszak mellett is egyik pillanatról a másikra kell lakást találnia a menekülteknek, úgy, hogy szinte minden esetben a befogadó állomás településétől (Bicske, Vámoszabadi) eltérő településre (tipikusan Budapest bizonyos kerületeibe) történne a költözés.

⁹ 13. pont. Elérhető: http://3sz.hu/sites/default/files/uploaded/etikai_kodex_2011.pdf. (Letöltés: 2015. november 28.)

Ráadásul a BÁH az utóbbi idők tapasztalatai szerint nem is használja ki maximálisan a jogszabály nyújtotta lehetőséget az átütemezésre, és nem utal akkora összeget az első hónapra, amiből megoldható volna a lakásbérlet. Ezzel viszont gyakorlatilag a jötevé lakástulajdonosokra van bízva, hogy lesz-e hol laknia a menekülteknek a kiköltözést követően.

Jó lehetőségnek tűnik az a típusú megoldás, amit a Baptista Szeretetszolgálat Baptista Integrációs Központ Menekülteket és Oltalmazottakat Befogadó Családok Átmeneti Otthona is biztosít. Ilyen intézményekből és egyedülállóakra szabott hasonló szolgáltatásokból erős hálót lehetne szőni, ami segíti a fokozatos önállósá válast.

A legkomolyabb veszély a jelenlegi konstrukcióban, hogy a lakásbérleti piac kontrollálhatatlan. Az az anyagi segítség, ami tegnap még elég volt egy lakás bérletére, holnap már talán egy szobára sem lesz elég. A fix és lécpülő összegű támogatás túlságosan kiszolgáltatja a menekülteket a piac ingadozásainak, mint azt az elmúlt másfél évben a rohamosan emelkedő lakásárak és bérleti díjak eredményeképpen megtapasztalhattuk.¹⁰

Oktatás, szakoktatás és szakképzés, valamint a képzettségek elismertetése

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Az oktatási rendszer hozzáférhető • Jó gyakorlatok bizonyos oktatási intézményekben • Képzettségek elismerésének rugalmas módja az oktatási intézmények által 	<ul style="list-style-type: none"> • Kevés a jó gyakorlat • Elakadás a bizonyítványok beszerezhetetlensége miatt • Nem jelent hosszú távon vonzerőt a magyar munkaerőpiac • Csak a magas presztízzsel bíró szakmákban „éri meg” az elismertetési eljárás
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • További jó gyakorlatok kialakítása/ösztönzése • Családsegítő központok aktív közreműködése az orientációs és a konzultációs szolgáltatások által 	<ul style="list-style-type: none"> • Az oktatási és a szakképzési rendszer, valamint a munkaerő-piaci igények közötti diszkrepancia

Alapvető erőssége az integrációs rendszernek, hogy az integrációs szerződésen túlmenően azzal támogatja a menekülteket, hogy – néhány kivételtől eltekintve – minden szempontból a magyar állampolgárokéval azonos jogot biztosít számukra.¹¹ Ezáltal pedig a gyermekek és a felnőttek oktatása is megoldott jogi szempontból, az általános iskolától a felsőoktatásig.¹² Bizonyos oktatási intézmények ki is alakítottak megfelelő kereteket és módszertant

¹⁰ A lakáspiacei helyzetről lásd például: Tönkreteszi az Airbnb a budapesti albérlétpiacot. *444.hu*, 2015. augusztus 8. <http://444.hu/2015/08/08/alberlet/> (Megtekintés: 2015. december 1.)

¹¹ Természetesen vannak olyan jogok, amelyekhez így sem férhetnek hozzá az állampolgárokkal megegyező módon. Nemcsak a gyakorlati akadályok (nyelvi, kapcsolati, alapismereti hiányosságok) miatt, hanem jogszabályi okokból kifolyólag sem. Például a kedvezményesen megvásárolható egészségbiztosítás feltétele, hogy legalább egy éve folyamatosan rendelkezzenek belföldi lakcímmel. Ennek nemcsak a külföldre költözött magyar állampolgárok nem tudnak megfelelni, hanem a Magyarországon védelemben vett menekültek sem az itt tartózkodás első évében. Így viszont sok esetben az az abszurd helyzet alakul ki, hogy a minimálbér 50%-ának megfelelő összegbe (52 500 Ft-ba) kerülne az egészségügyi szolgáltatás biztosítása a kedvezményes havi 6930 Ft-os egészségügyi szolgáltatási járulék helyett.

¹² Noha itt is felmerülnek gyakorlati akadályok a jogszabályok összehangoltságának hiányában. Például hiába mondja ki a menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény a magyar állampolgárokéval egyenlő jogosultságot, ha az oltalmazottak nincsenek nevesítve a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. CCIV. törvényben. Az ilyen hiányosságok jó esetben jogvitákhoz vezetnek, rossz esetben csak a jogoktól való megfosztáshoz.

a migráns gyermekek és felnőttek oktatásához. Ezek az intézmények mágnesként vonzzák a menekülteket és oltalmazottakat.¹³

További erősség, hogy a menekültek és oltalmazottak meglévő képzettségének elismertetése a központilag szabályozott eljárás mellett történhet az oktatási intézményekben is, amennyiben oda az érintettek továbbtanulási

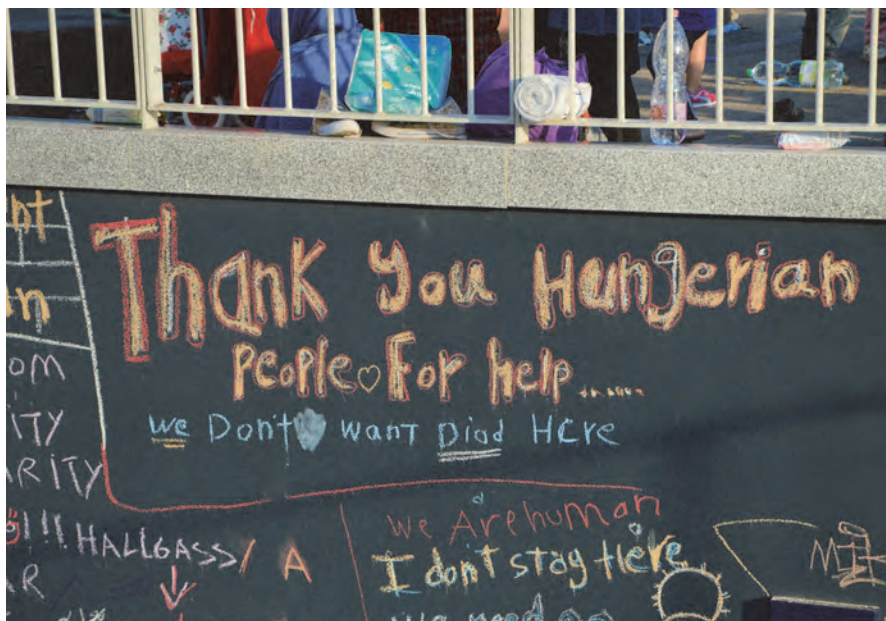
szándékkal fordulnak. Ez pedig rugalmassá teszi az egész rendszert.

Jelentős gyengeség, hogy kevés a jó gyakorlat. Még a korábban említett földrajzi koncentráció mellett sem elegendő az, hogy két-három iskola mutat nyitottságot és törekszik a jó megoldásokra. Egyrészt mivel nem biztos, hogy minden menekült tanuló olyan iskolába szeretne járni, ahol rájuk szabott programok működnek. Lehet, hogy valaki inkább szeretne járni egy olyan gimnáziumba, ahol erős a kémia- vagy éppen a magyaroktatás. Másrészt ez az intézményi koncentráció nemcsak a szabad választás lehetőségét csökkenti, hanem magában hordozza a társadalmi szegregáció veszélyét is.

További gyengeség, hogy a származási országban megszerzett bizonyítványok

elfogadását nagyban akadályozza az eredeti okiratok hiánya. Menekülés közben gyakran elvesznek, megsemmisülnek ezek a papírok is. De még ha minden rendben van is, és a bizonyítványok és a képzettségek elfogadhatóak, valamint a tanulmányok megkezdhetőek vagy folytathatóak, akkor sem biztos, hogy megéri a tanulás Magyarországon. A magyar munkaerőpiac ugyanis európai összehasonlításban egyáltalán nem vonzó.¹⁴ Bár a magas presztízzsel járó munkák esetében tud vonzóvá válni, mert ott az elhelyezkedés könnyebben megy, akkor is, ha az álláskereső menekült magyarul még nem, de angolul és más idegen nyelveken jól beszél. Igaz ez főképp az IT-szektorban, a kereskedelemben, a turizmus területén és a természettudományos és műszaki területeken. Ezekben a szektorokban mindenképpen megéri a meglévő képzettségek és végzettségek elismertetése.

Lehetőségként kell megemlíteni, hogy a meglévő jó gyakorlatok másolhatóak és több oktatási intézményben is adaptálhatóak, ez igény és szándék kérdése csupán. Fontos szerepet tölthetnek be a jó gyakorlatok kialakításának ösztönzésében a családsegítő központok. Ugyanis az ő feladatuk, hogy segítsenek a menekülteknek az oktatás és a

¹³ Mindenképpen nevesíteni kell a Than Károly Ökoiskola Gimnázium, Szakközépiskola és Szakiskolát, mert fontos és pótolhatatlan szerepet tölt be ebben a mezőben. Ehhez lásd például egy fontos fejlesztési projektjük összefoglalóját: http://than.hu/?page_id=374. (Megtekintés: 2015. november 29.)

¹⁴ Ehhez lásd az OECD összehasonlító statisztikáját: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE. (Megtekintés: 2015. november 29.)

munkavállalás realizisztikus végiggondolásában. Így viszont nemcsak az ügyfeleiket tudják orientálni, hanem kapcsolataikon keresztül az oktatási rendszer felé is közvetíthetnek meglévő társadalmi igényeket.

Bár az esetleges munkaviszonyt követően, munkanélkülivé válás esetén a menekültek is jogosulttá válhatnak a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat által szervezett szakképzésekre, de sajnos ezek a képzések és az általános oktatási rendszer sem törekszik arra, hogy a menekültekben rejlő speciális tudások, képességek, motivációk a magyar munkaerőpiac meglévő hiányait töltsék be. Valahogyan az látszik, hogy ez a rendszer nem tud elég rugalmasan reagálni a munkaerő-keresletre és a meglévő humán erőforrásra. A veszély túlmutat a menekültek integrációjának kérdésén, sőt ez elsősorban a többségi társadalmat érintő probléma, ami lecsapódik a menekültek integrációjában is.

Garantált minimális ellátások

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • A menekülteket és oltalmazottakat rászorultság alapján megilletik az 1993. évi III. tv. által biztosított ellátások • A célcsoportra szabott ellátások is mind a rászorulókra vonatkoznak 	<ul style="list-style-type: none"> • A támogatási rendszer (integrációs támogatás) kontra-produktív a munkavállalás tekintetében • A minimális ellátásokra való rászorultság bele van kódolva a leépülő támogatásba
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • A szakosított ellátások bevonása az integrációba 	<ul style="list-style-type: none"> • Az általános ellátórendszer munkatársainak felkészítése a feladatra • Interkulturális különbségek • Az EJEB szerinti embertelen vagy megalázó bánásmód megvalósulása

Minimális ellátásnak lehet tekinteni akár magát az integrációs támogatást is, mivel a szerződés is csak rászorultság esetén köthető meg. Persze szinte minden menekült rászoruló a jogszabályok értelmében, viszont az ennek alapján biztosított integrációs támogatás időszaka alatt az érintettek már nem szorulnak rá a további minimális ellátásokra. Bár egy kudarcos integrációs periódus után könnyen válhat ismét rászoruló egy menekültből, ez esetben az általános szociális ellátórendszer belép a képbe. A garantált minimális ellátások legnagyobb erőssége ugyanis az, hogy a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló törvény által garantált pénzügyi, természetbeni és szolgáltatások által biztosított ellátások megilletik a menekülteket is.

Fontos megemlíteni a rendszernek azt a gyengeségét, hogy az integrációs támogatás erős ellenőztönzöt tartalmaz a munkavállalás tekintetében. A megszerzett munkabér ugyanis teljes egészében levonódik a támogatásból, ezzel terelve az érintett menekülteket a szürke- vagy a feketegazdaság felé. Ez a visszas helyzet a legtöbb magyar szociális támogatás esetében megvan, viszont a menekültek esetében az integrációs támogatásból még az esetleges családi pótlék is levonódik, ami pedig konstrukciójánál fogva a gyermekkel járó anyagi terheket könnyítené.

A leépülő integrációs támogatás eredményeképpen az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, a súlyosan traumatizált személyek, a valamilyen testi vagy szellemi fogyatékossgal élők és az idős emberek szinte biztos, hogy rászorulóvá válnak az integrációs periódus lejártát követően, mivel nehezen elképzelhető, hogy ők megtalálják a helyüket az általános munkaerőpiacon.

Fontos és egyelőre kihasználatlannak tűnő lehetőség, hogy a szakosított ellátások (pszichiátriai ellátás, idősgondozás, hajléktalanellátás stb.) tudjanak mit kezdeni a menekültekkel, vagy a többségi társadalomba való integrációjukat segítve, vagy hosszú távú, szakosított és rájuk szabott, mégis integrált ellátást garantálva nekik az intézményrendszer keretein belül.

„...az integrációs rendszer csak korlátozottan alkalmas a célja beteljesítésére. Ennek oka (...), hogy nagyon erős a *tranzitország* ethosza. Magyarországon jelenleg nagyon ellentmondásos a helyzet. A politikai szinten az látszik, hogy nem kívánunk segíteni a menekülteken. Olyannyira, hogy nem is menekülteknek (...) nevezzük őket, hanem migránsoknak. A szakpolitikai (...) szinten Magyarország már kevésbé elutasító. És van a gyakorlati szint, ahol keveredik ez a két álláspont azzal a ki nem mondott mögöttes tartalommal, hogy az ideérkező menekültek nagy része előbb-utóbb úgy is továbbáll.

Veszélyeket rejt magában az a folyamat, amelynek keretében az általános alap- és szakosított ellátásban dogozó szociális szakemberek felkészülhetnének az integrációs feladatra. Egyrészt magában hordozza a jelenleg általánosan magas idegenellenes attitűd okozta veszélyeket (lásd SIK 2015), másrészt pedig a szükséges interkulturális és szektorspecifikus ismeretek átadásának folyamata körüli nehézségeket. Egyelőre ugyanis nem tisztázott, hogy kinek kellene kiképezni kit és milyen módszerekkel ahhoz, hogy a menekültek integrációja minden esetlegesen érintett intézményben gördülékenyen működjön.

Másrészt igen komoly veszélyt jelent, hogy a jelenlegi rendszerben már az integrációs periódus alatt is kerülnek utcára vagy egyéb módon kilátástalan helyzetbe menekültek. Ez pedig úgy, mint ahogyan Görögország esetében már megtörtént, ahhoz vezethet, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága kimondja, hogy Magyarország alacsony hatékonyságú ellátórendszere bizonyos esetekben sérti az embertelen és megalázó bánásmód tilalmát (lásd SZABÓ 2015).

Konklúzió

A tanulmány célja, hogy felvillantsa a menekültintegrációs rendszer fő erősségeit, gyengeségeit, valamint a benne rejlő lehetőségeket és veszélyeket. Az Európai Migrációs Hálózat készülő tanulmánya alkalmas lesz majd arra, hogy a részleteket is bemutassa. Viszont jelen áttekintés elégséges ahhoz, hogy vázlatos képet kaphassunk a lassan kétéves integrációs rendszerünkről. Persze sok minden kimarad ebből, ami fontos lehet az integráció tágabb aspektusából, ilyen például az állampolgárság megszerzése vagy a családdegyesítés.¹⁵ Viszont amit áttekintett a tanulmány, abból látható, hogy az integrációs rendszer csak korlátozottan alkalmas a célja beteljesítésére. Ennek oka pedig feltételezhetően legalább részben az, hogy nagyon erős a

tranzitország ethosza. Magyarországon ebből a szempontból jelenleg nagyon ellentmondásos a helyzet. A politikai szinten az látszik, hogy nem kívánunk segíteni a menekülteken. Olyannyira, hogy nem is menekülteknek (vagy egészen pontosan menedékkérőknek) nevezzük őket, hanem migránsoknak. A szakpolitikai szintet leginkább a 2013-ban elkészült Migrációs Stratégia fémjelzi.¹⁶ Ezen a szinten Magyarország már kevésbé elutasító. És van a gyakorlati szint, ahol keveredik ez a két álláspont azzal a ki nem mondott mögöttes tartalommal, hogy az ideér-

¹⁵ Ez utóbbi kérdéshez lásd: SOMOGYVÁRI 2013.

¹⁶ *Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014–2020. ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai tervdokumentum.* http://belugyialapok.hu/alapok/sites/default/files/MMIA_.pdf. (Letöltés: 2015. november 29.)

kező menekültek nagy része előbb-utóbb úgy is továbbáll, akár a vonatkozó európai uniós szabályozás ellenére is. Ez pedig ahhoz vezet, hogy tranzitországiaként nem gondoljuk fontosnak a hatékony integráció kialakítását, sem az elismert menekültekben, sem az érintett hatóságokban vagy az egyéb szereplőkben. Végeredményképpen pedig ez a hozzáállás beteljesíti saját magát. Ha nincsenek komoly víziók a fejekben, akkor egy, az integrációhoz hasonló nehézségű folyamat sok helyen megbicsaklik és kudarcot vall. Akkor nem lenne ez így, ha a szereplők erősen hinnének abban, hogy a védelemben vett menekültek megtalálhatják a nyugalmost és a boldogságot Magyarországon.

Ha ez a vízió és eltökélt szándék megvolna, akkor az integrációs rendszer hibái könnyen orvosolhatóak lennének, és az a pár száz menekült vagy oltalmazott, akiket évente hazánk védelemben részesít, könnyen megtalálhatná a helyét a magyar társadalomban is. Ehhez tiszta és világos politikai és szakpolitikai keretre lenne szükség. Ennek kialakításához elsősorban a politikai szándék hiányzik. Annak ellenére van ez így, hogy az Európai Unió által biztosított Menekültügy, Migrációs és Integrációs Alap kiváló lehetőséget biztosít az állami, az egyházi és a civil szereplőknek is ahhoz, hogy projektek keretében progresszív megoldásokat dolgozzanak ki az integráció megoldására. Ezek a megoldások utat mutathatnak egy hatékonyabb integráció felé.

Hivatkozott művek

- GYULAI Gábor 2011. *Külföldiek Magyarországon, Segédlet újságíróknak a migráció és a menekültügy témájának bemutatásához.* Magyar Helsinki Bizottság. <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Kulfoldiek-Magyarorszag-05-11-2011-WEB.pdf>. (Letöltés: 2015. november 27.)
- SIK Endre [2015]. Nem nőtt tovább, de magas az idegenellenesek aránya. *Tárki.hu*. http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20150804_idegen.html. (Megtekintés: 2015. november 29.)
- SOMOGYVÁRI Zoltán 2013. A menekültek és oltalmazottak családgyesítésének kérdései. *Fundamentum*, XVII. évf. 2. sz. 89–94. o.
- SZABÓ Attila 2015. A menedékjog szociális tartalma. *A XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciójába nevezett pályamunkák összefoglalói*. NKE-KTK, Budapest. 78. o. Web: http://otdk2015.uni-nke.hu/uploads/media_items/xxxii_allam-es-jogtudomanyi-otdk-rezumekotet.original.pdf. (Letöltés: 2015. november 29.)

Szabó Attila jogász, szociálpolitikus. 2011 óta dolgozik a Menedék Migránsokat Segítő Egyesületnél kisebb megszakításokkal. Korábban idegenrendészeti ügyekkel foglalkozott, jelenlegi szakterülete az elismert menekültek és oltalmazottak integrációja.

Jogszabályváltozásnak köszönhetően 2016. júniustól a tanulmányomban írtak 90 százaléka nem aktuális. Szinte teljes egészében megszűnik az integráció.

Beer
Miklós

Krisztus példája útbaigazít*

A menekültek keserű sorsa és megrázó áradata indít arra, hogy együtt töprengjünk azon, az Úristen mit vár ma tőlünk. Három évvel ezelőtt Benedek pápa átadta a „péteri szolgálatot” Ferenc pápának. Sokan hamar a szívünkbe zártuk. Állandóan szembesít bennünket Jézus Krisztus magatartásával, az ő befogadó szeretetével, sorsközösséget vállaló lelkületével. (Ennek szellemében, az Úristen szándékát kutatva firtatja a családi élet, a házasság, az ökumené kérdéseit.) A napokban egyik munkatársam mondott egy nagyon merész hasonlatot: úgy látja, hogy Európa még mindig úgy viselkedik, mint a Titanicon az utazóközönség az elegáns étteremben vagy a bálteremben, néhány perccel vagy néhány órával a tragédia előtt. Még mindig nem tudjuk fölfogni, miről is van szó. Ezt is Ferenc pápa mondta amerikai útja előtt: „Európa meg van lepődve, hogy jön néhány százezer bevándorló? Ez még csak a jéghegy csúcsa.” Mi lesz akkor, ha már nem tízezrekről, százezrekről, hanem milliókról lesz szó? És mi a garanciánk arra, hogy ez a folyamat megáll? Ami engem az egész kérdés háttérében a leginkább foglalkoztat, az a kétségbevonhatatlan tény, hogy az én életem évtizedei alatt háromszorosára nőtt a Föld lakosainak a száma. Ez akkora változás, amit mi itt, Európában nem tudunk fölfogni. A hatvanas években, amikor kezdő teológus voltam, kétmilliárd körüli számot emlegettek. Azokban az években kézről kézre járt Fritz Baade könyve, a *Versenyfutás a kétezredik évig*. Vitatkoztunk és latolgattuk, hogy el tud-e tartani a Föld több embert, talán három-négy milliárdot. Hogy elbír-e a Föld hárommilliárd embert? Most már a hét és fél milliárd körül vagyunk – miközben Európa népessége nem változott. Vegyünk egy geológiai példát: ha a tömeg elér egy kritikus pontot, elindít egy megállíthatatlan mozgást. Ez a kritikus tömeg hasonlít egy tektonikai mozgáshoz, amely a Föld-történet során hatalmas hegyeket hozott létre és átalakította a domborzati viszonyokat.

Óvatosan, de ki merem mondani, hogy elindult egy olyan népvándorlási mozgás, amit már tudomásul kell venni, tényként kell kezelni. A következő kérdés, ami foglalkoztat, hogy keresztény emberként, hívő emberként, hogyan látjuk ezt a helyzetet? Nincs receptünk, de az irány egyértelmű: valljuk, hogy Jézus Krisztus ugyanaz tegnap, ma és mindörökké. Ő, aki vállalta a mi embersorsunkat, és amit minden évben újra és újra próbálunk tudatosítani karácsonykor, húsvétkor, többi ünnepeinken, ő az irány. Ő az út, az igazság és az élet. Van egy szép liturgikus mondatunk az egyik miseszövegben: „Nem ment el részvét nélkül semmiféle ínség mellett.” Az együtt érző szeretet, ez a sorsközösséget vállaló lelkület, ez az empátia, amit Jézustól el kell tanulnunk, ez az irány. Kikerülhetetlen feladat, kihívás előtt állunk.

Most még továbbállnak, elmennek mellettünk, de sejtem, hogy ez az átvonulás egyszer csak véget ér. Kiszámíthatatlan a folyamat, de nagy a valószínűsége, hogy előbb-utóbb itt is megállnak. Akik tényleg menedéket keresnek, ide fognak jönni, és erre kell most felkészülnünk.

A fő kérdéstől kicsit visszalépve először azt kérdezzük meg, most mit kell tenni önmagunkért? Ezen azt értem, hogy az Úristen lehetőséget ad még nekünk, hogy felkészüljünk a tényleges találkozásra, a tényleges befogadásra. Egyben esélyt és lehetőséget ad, hogy a hitünkben megújuljunk, hogy a hit szerinti krisztusi életben megerősödjünk, és azt hiszem, ez az, ami most bennünket elsősorban kell hogy érdekeljen, hogy kegyelmi időként éljük meg

* Beer Miklós váci római katolikus megyéspüspök a Budavári Evangélikus Szabadegyetem októberi előadója volt. Itt rövidített, szerkesztett előadását közöljük.

ezt a népvándorlást. Hogy a már csak gyökereiben keresztény, templomokat bezáró, hitében megfogyatkozott Európában, ahol – Ferenc pápa szerint a pénz az úr – keresztényként új elhívásra találjunk. Merek abban hinni, hogy az Úristen most esélyt ad nekünk a bevándorlási hullámmal, hogy egy kicsit önmagunkba térjünk. Hogy lelkiismeret-vizsgálatot tartunk, és újra éljük a hitünket és a hitből fakadó életünket.

Hogy mit tehetünk a bevándorlókért? Először tennünk kell önmagunkért, hogy újra élő, eleven hit legyen a családjainkban, a közösségeinkben. Ez lesz a feltétele annak, hogy majd testvérekként tudjunk tekinteni a hozzánk érkező emberekre. Ne azt nézzük, hogy ők miben nehezítik az életünket, hanem azt, hogy mit tudunk értük tenni, hogy tudjuk őket elfogadni, megosztani velük az életünket és helyet adni nekik. Az elnéptelenedett falvainkban? Vagy más módon? Nem lehet sokáig az ilyen kérdések előtt kitérni: előbb-utóbb eljön az ideje, hogy ezekkel foglalkoznunk kell. Hogy tudjuk majd őket integrálni? Hogy tudunk majd nekik segíteni?

Megint Ferenc pápára utalok, aki mindig előhossa ezt a témát: „Szegények mindig lesznek veletek.” Jézusnak a betániai vacsorán mondott szavai ezek. Nem lehet véletlen, hogy belebotlunk a szegénység problémájába. Éppen egy évvel ezelőtt írtam egy körlevelet a cigányságról a váci egyházmegyében, s ott írtam le ezt a mondatot: „Lakmusz-papírként fogjuk fel, hogy hogyan tekintünk a cigány testvéreinkre. Hogy a hitünk ellenőrzőpontja vagy ellenőrző élménye, hogy embernek tartjuk-e, hogy Krisztusban testvérként tekintünk-e rájuk?” S nemrégiben egy újságíró megkérdezte: „Püspök úr most ugyanezt a mondatot a migránshelyzetre is lehetne alkalmazni?” Azt hiszem, hogy nem lehet kérdéses a válaszunk. Valamilyen módon ez is ellenőrző pontja a belső világunknak. Hogy hogyan tekintünk rájuk. Mostanában sokszor idézek egy tanmesét. Megy egy vándor az úton, és az út mentén megrezzen egy bokor. A vándor fölkapja a botját és odavág, mert kigyót sejt. S akkor kiesik egy kismadár... Szívszorító történet, de én azt hiszem, hogy keresztény emberként nem gondolkozhatunk másképpen. Először feltételeznünk kell azt, hogy ők valóban menekültek. Sem arról nem tehetnek, hogy ott születtek, sem arról, hogy el kell jönniük. Nem szabad, hogy minket lefékezzen az előítélet, a média riogatása.

Ne magyarázatot igyekezzünk találni arra, hogy mit miért nem teszünk. Ne kigyóként nézzünk rájuk! Az Úristen megpróbál bennünket: a megtisztulás lehetőségét kell látnunk ebben a helyzetben, és ugyanakkor azt a feladatot, amit Jézus ránk bízott: „Menj és hirdesd az evangéliumot!” Ez elől nem térhetünk ki! Valamikor a misszionáriusok elmentek távoli földrészekre, hogy beszéljenek Jézusról. Most ők, a távoliak jönnek hozzánk, miért ne beszéljünk nekik Jézusról? De csak úgy fogunk tudni hitelesen róla beszélni, ha látják a mi életünket, az önzetlenségünket, a mi szerénységünket. Ha látják mindazt, aminek az elhagyása a nyugat-európai népek tragédiája lett: hogy tudunk szerényebben élni, lemondani előjogokról, előnyökről, érdekekről, és tényleg meg tudjuk osztani velük a mi jóléti társadalmunkat.

A Szentlélek Úristen segítsen bennünket eligazodni. Segítsen, hogy ebben a teljesen új történelmi korszakban, ebben a „soha még nem volt” világban is Krisztus tanítványainak bizonyuljunk. Ne felejtjük el Jézus szavait: „Arról fognak megismerni benneteket, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretitek egymást.” Nem arról, hogy mekkora templomaink vannak, mennyi felújított műemléktemplomunk van, hanem arról, hogy szeretjük egymást. Ezt kell most megérteni, elfogadni és bűnbánattal, alázattal elvállalni. Egy riporter tett föl nekem egy kérdést: „Püspök úr! Nem lehet, hogy arról van szó, hogy az, amit eddig elmulasztottunk a cigányok felé, a hajléktalanok felé, a bajbajutott családok felé, arra most az Úristen ezzel a népvándorlással akar ráébreszteni és új esélyt adni, hogy tudjunk pótolni?” Nagyon sok kérdés van, amire még nem tudjuk a választ. Az Úristen segítsen bennünket! Őszinte szándékainkon és az Úristen kegyelmén múlik minden.

Beer Miklós római katolikus megyéspüspök, a Váci Egyházmegye püspöke.

Munib
Younan

A jeruzsálemi püspök nyílt levele a világ vezetőihez*

Kedves Világvezetők és Jó Lelkiismeretű Emberek!

Jeruzsálemből írok nektek a súlyos menekülthelyzettel kapcsolatban, ami befolyásolja a közel-keleti országokat és most már Európát is. Személy szerint ugyanannyira vagyok menekült, mint amennyire püspök. A hitem és a történetem is arra kötelez, hogy beszéljek ezekről a nőkről, férfiakról és gyermekekről, akik a tóparton mosogatnak, akikre holtan találnak rá az autópályán hagyott teherautókban, akik szögesdrótos határokon mennek át, és alig élik túl az átmeneti táborokat.

Az utóbbi hetekben nemcsak a menekültek száma növekedett, hanem a tragikus kimenetelű eseteké is. Ez szegényteljes helyzet, olyan, amit a nemzetközi közösség nem hagyhat figyelmen kívül. Emlékeztetni kell őket, hogy a menekültek

* Kora ősszel levelet írtunk dr. Munib Younannak, a Jordániai és Szentföldi Evangéliumi Lutheránus Egyház püspökének, a Lutheránus Világszövetség elnökének, amelyben arra kértük, írja meg, hogyan látja az Európát is elért menekültválságot. Válaszlevelében arra kért, hogy tegyük közzé a honlapján megjelent nyílt levelet. www.elcjh.org.

nem nyaralni jöttek. Nem azért hagyták el otthonaikat, mert kalandokat kerestek. Szegénység, erőszak, terror és politikai konfliktusok miatt kényszerültek erre. Csalódottság és félelem vezette őket, hogy kockáztassák életüket biztonságos kikötők után kutatva, ahol békében élhetnek és nevelhetik gyermekeiket. Emlékeznünk kell, hogy ők nem „hullámok”, „tömegek” vagy „hordák” – ők emberi lények, akik méltóságot és tiszteletet érdemelnek.

Menekültként és az Evangéliumi Lutheránus Egyház jordániai és szentföldi püspökeként két üzenetem van a világ vezetőinek:

1. Hiszem, hogy felelősége van a világ közösségének, beleértve az EU-t, hogy tiszta politikai irányelvvel fogadják el az idegeneket közöttünk. A „Welcoming the Stranger” többrendbeli megerősítése egyházi vezetőktől az ENSZ menekültügyi főbiztosával együttműködésben jó alap, hogy elkezdjünk egy jó mintát, amit követni lehet. A világ legfontosabb hívó hagyományai támogatják az idegenek befogadását, vendégszeretetet mutatva mindnyájunknak. Máté evangéliumának 25. részében Jézus azt mondja, hogy a világ nemzetei arról lesznek megítélve, hogy hogyan bántak a szegényekkel, éhezőkkel és menekültekkel. „Mikor láttunk jövevénynek, hogy befogadtunk volna? Akkor így felel nekik: Bizony, mondom néktek, amikor megtettétek ezeket eggyel a legkisebbek közül, velem tettétek meg.”

2. Az összes politikai vezető felelős a jelenlegi menekültválságért, közvetlenül vagy közvetetten. Ez a globális rendszer eredménye, nem csupán egy helyi válság. A nemzetközi közösség nem segített megoldani a konfliktusokat a Közel-Keleten és Észak-Afrikában, beleértve a palesztin–izraeli viszályt. Gazdasági és politikai érdekeiket előrébb helyezték, mint a béketeremtést és a párbeszédet. A régiónk olyan kaotikussá vált, hogy megnyitotta az ajtót a szélsőségesek és a terroristák előtt; a népeink már kétségbeesettek. A Közel-Keletnek igazságra és békére van szüksége, nemcsak a menekültek áradatának végére, hanem arra is, hogy akik külföldre kényszerültek, azok visszatérhessenek otthonukba, és szabad, demokratikus államban élhessenek.

A szavaim erősek lehetnek. Közvetlenek lehetnek. De ez az emberi válság erősebb akciókat igényel. Ezek az emberek, fivéreink és nővéreink sírnak: „Ki fog befogadni minket? Hol van az igazság?” Isten meghallja a szegények, az elnyomottak és a menekültek kiáltását. Imádkozom, hogy a globális Észak politikusai és döntéshozói is mielőbb meghallják a kiáltásaikat. Ez akkor fog elindulni, ha a vezetők nemcsak megoldandó problémaként közelítik meg a menekülteket, hanem úgy, mint Isten gyermekeit, akik kíséretet, méltóságot és emberi jogokat érdemelnek.

Ez okból sürgetem a világ vezetőit és a jó lelkiismeretű embereket, hogy cselekedjenek gyorsan az emberiség érdekében, amelynek mindnyájan részei vagyunk.

Jeruzsálem, 2015. szeptember 1.

Dr. Munib Younan,
az Evangéliumi Lutheránus Egyház jordániai és szentföldi püspöke

Fordította: Regős László Pál

Schumann
Róbert

Megtelt a hajó?

Az utóbbi fél évben a menekültkérdés uralta a közbeszédet, másról se nagyon lehetett hallani, mint a köztünk élő idegenekről, a bevándorlókról, migránsokról és menekültekről. A véleményformálók, döntéshozók és a különböző médiumok által közvetített kép alapján hazánk legnagyobb társadalmi kihívását a menekültek jelentik, azonban arról nem sok szó esett, hogy valójában kik is ők, kik azok az emberek, akik új otthonuknak választották hazánkat. Az *Evangelikus diakónia fejlesztése* című TÁMOP-projektben lehetőségünk volt egy kutatás keretében jobban megismerni a hazánkat érintő migrációt, feltárni, hogy milyen módon segíthetjük a menekültek beilleszkedését, hogy a befogadásuk ne veszély, hanem esély lehessen. A következő írás a statisztikai adatok elemzésével azt mutatja meg, hogy kik is valójában a bevándorlók, hányan vannak, honnan jönnek, hol telepednek le, milyen a nemek szerinti eloszlásuk, milyen korúak és milyen az iskolai végzettségük. Külön fejezet foglalkozik a menekültekkel, a bevándorlók speciális, kis létszámú csoportjával.

Migráncscsoportok Magyarországon

E fejezetben a Magyarországon élő külföldi állampolgárok statisztikai jellemzőit, szóródását szeretnénk röviden ismertetni.

Ehhez alapvetően két adatközlőtől merítettünk információkat: egyfelől a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) statisztikai tábláiból és kiadványaiból (amelyek alapja a census, az adat-továbbvezetések, illetve a KSH munkaerő-felmérése), másfelől a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH) statisztikai tábláiból.

Magyarországon a valamilyen indokkal tartósan itt élő külföldi állampolgárok száma – az egyszerűség kedvéért – nagyságrendileg 200 ezer fő lehet:

- A KSH korábbi adatai szerint 2010. január 1-jén 197 ezer, 2011. január 1-jén 207 ezer, 2012. január 1-jén 205 ezer külföldi állampolgár tartózkodott jogszerűen Magyarországon.
- A KSH 2011-es népszámlálásában az előzőleg jelzett 200 ezer fő körüli migránsnépességhez képest jóval kevesebb külföldi állampolgárról számolt be: a census szerint a tárgyév őszén összesen 143 ezer ilyen személy található az országban.¹ Továbbvezetésük alapján 2015. januárban 146 ezer külföldi személy tartózkodott tartósan Magyarországon.²
- A BÁH szerint a Magyarországon legálisan tartózkodó külföldi személyek száma 2011 elején 218 ezer volt, 2012 elején 227 ezer, 2014 januárjában 221 ezer, 2015 januárjában pedig 213 ezer. Ebből a menekült, oltalmazott, befogadott státuszúak aránya 1 százalékot tett ki, ami 2900 főt jelent.

¹ Ezenfelül még 383 ezer olyan személyt is regisztrált a census, akik nem Magyarországon születtek, de jelenleg már magyar vagy kettős állampolgárok – tehát már nem számítanak jogszerűen migránsnak.

² http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wvn001b.html. (Megtekintés: 2015. december 10.)

- (Ha még ideemeljük az ENSZ által 2013-ban közölt adatokat, akkor végképp el lehet veszni a módszertani „sokszínűségben” – szerintük 473 ezer külföldi, illetve kettős állampolgár tartózkodott 3 hónapot meghaladóan jogszerűen Magyarországon az adott év végén.)

A közreadott adatok közötti eltérések hátterében módszertani különbségek húzódnak:

- KSH:
 - A korábbi adatok a 3 hónapot meghaladóan jogszerűen itt tartózkodókkal számolnak.
 - A 2011-es népszámlálás merítésébe viszont csak azok a tárgyévben Magyarországon élő külföldi állampolgárok tartoztak bele, akik az összeírás eszmei időpontjában már legalább 12 hónapja életvitelszerűen Magyarországon éltek, vagy minimum egy évig itt szándékoztak élni – a különbség markáns hányadéért ez a módszertani eltérés felelős.³ Továbbá azok a külföldiek kerültek a „mintába”, akiket elértek a kérdőbiztosok, vagy akik online ki tudták tölteni a cenzus kérdőívét.⁴ Az adatok továbbvezetésében is ezek a módszertani elvek, illetve jellemzők az irányadók.⁵
 - A BÁH adminisztratív nyilvántartása a három hónapon túl jogszerűen Magyarországon tartózkodókat (bevándorlási, letelepedési, tartózkodási vagy ideiglenes tartózkodási engedéllyel rendelkező személyek, menekültként elismertek, oltalmazotti, befogadotti státusszal rendelkezők) veszi számba naprakészen.⁶ A valósághoz feltehetően az ő adataik állnak a legközelebb. Azonban a jogszabályban és a saját célokban meghatározottakon felül a hivatal nem közöl részletes adatokat (származási ország, az országban belüli szóródás, centralizáció).

A leírtakat szem előtt tartva a Magyarországon tartózkodó külföldiek esetében a különböző jogcímek szerinti megoszlások közreadásánál a BÁH adatait használjuk, a külföldi migránsok területi szóródásánál pedig a KSH adataira támaszkodunk (mivel azt csak ők adják hivatalosan közre). Utóbbi esetben azzal a módszertani feltételezéssel élünk, hogy az egyes származási csoportok⁷ szóródásait megfelelően fedi a KSH statisztikája, az kiterjesztő, és jól jellemzi azon itt tartózkodó külföldiek többségének eloszlását is, akik nem szerepelnek merítésükben.

Magyarország nem tekinthető tipikus befogadó országnak. A világ migrációjában érvényesülő globális tenden-

³ Bővebben lásd: <http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/modszertan.pdf>. (Letöltés: 2015. december 10.)

⁴ Mint az közismert – a jogszabályokban előírt kötelező adatszolgáltatás ellenére – a népszámlálás személyek, háztartások ezreit nem képes felmérni (nem a bejelentett lakhelyén tartózkodik, nem elérhető, a kérdező nem megy vissza, az online lehetőségről nincs tudomása, nem tudja használni stb.).

⁵ A továbbvezetésben hangsúlyos elem a KSH munkaerő-felmérése: a 15 évnél idősebb korosztály valamivel több mint 1 százalékaról kap e módszerrel a KSH reprezentatív munkaerő-piaci és társadalom-gazdasági információkat (bővebben lásd erről a KSH vonatkozó módszertani leírásait). A többségi társadalom esetében megvalósuló reprezentativitás mellett a tárgyévi merítésekben a bevándorlókkal kapcsolatos ismérvek megjelenítéséhez csak korlátozott számú külföldi állampolgárságú személy kerülhet adott mintákba. Szintén ront a mintába való bekerülési esélyeken a migránsok, különösen a harmadik országbeliek térbeli koncentrációja: több mint 60 százalékuk Budapesten, illetve Pest megyében él. További szűkítést jelenthet a felvétel ama módszertani sajátossága, miszerint csak egy nyelvély kérdőív és kérdés van, így a mintába a migránsok esetében többnyire a magyarul legalább közepesen beszélők kerülhetnek.

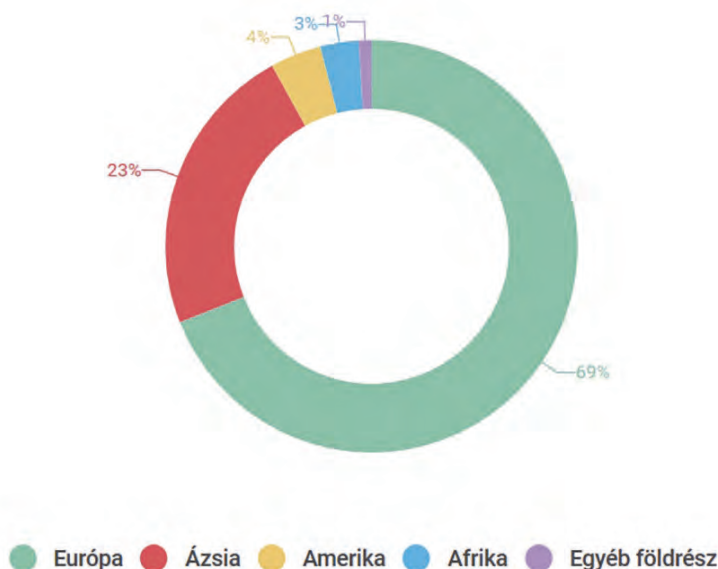
⁶ Bővebben: http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu. (Megtekintés: 2015. december 10.) A hivatal természetesen azért hozta létre a nyilvántartását, hogy a saját, a jogszabályban meghatározott igazgatási feladatainak végrehajtását támogassa vele. Ezért ezeket a tartalmakat nem mindig és mindenre érvényesítve lehet felhasználni a tárgykörön belül – sokszor nehéz ebből kinyerni a statisztika igényeinek megfelelő információkat.

⁷ A távolabbról, például Ázsiából, Afrikából vándoroltak többsége nem 3-4 hónapra, hanem annál hosszabb időre érkezett-érkezik Magyarországra (lásd KSH módszertani kritériumát – 1 év). Azonban valószínűsítjük, hogy azok, akik fél évig, egy évig vagy hosszabb ideig egyetemi tanulmányok miatt tartózkodnak Magyarországon (például ezres nagyságrendben norvégok), többnyire nem kerültek a be KSH mérésébe.

ciák csak kisebb mértékben érzetik hatásukat. Ennek elsődleges oka, hogy Magyarország a közép-európai országokhoz hasonlóan csak az 1990-es években vált migrációs célországgá, amiben jelentős része volt a Kárpát-medencei magyar nemzetiségűek idevándorlásának, illetve az ország EU-hoz való csatlakozásának.

A Magyarországon élő külföldi állampolgárok többsége európai (69 százalékuk), s az európaiak nagyjából felét a szomszédos országokból származók teszik ki⁸ – vélhetőleg jelentős hányaduk magyar származású (az Ausztriából érkezőket leszámítva). A másik nagyobb csoportot a 23 százalékot képviselő, valamilyen ázsiai országból származók jelentik.

Életvitelszerűen Magyarországon tartózkodó külföldiek földrészek szerint (2015. január 1.)⁹

Az életvitelszerűen Magyarországon tartózkodó külföldiek 55 százaléka az Európai Unió valamely tagországából származik.

A kibocsátó országok alapján a legtöbb itt élő külföldi állampolgár Romániából érkezett ide (valószínűsíthetően erdélyiek¹⁰) – az „összes” migráns 20 százaléka,¹¹ a második legnagyobb migráncsoportot a német származásúak alkotják (13%), őket harmadikként pedig a kínai állampolgárok követik (11%).

A többi ország képviselője nem haladja meg a 10 százalékos küszöböt. A kibocsátó országok száma több mint száz.

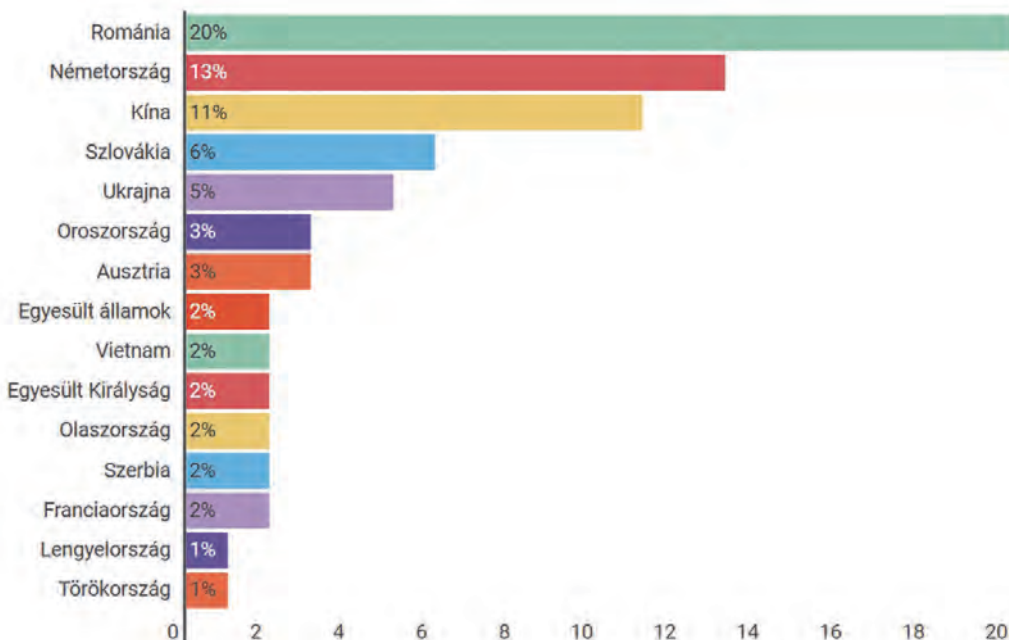
⁸ Ez, attól függően, hogy melyik alapsokaság-adatból indulunk ki, 49-70 ezer főt jelenthet (35-36%, Ausztria nélkül 32-33%).

⁹ https://infogr.am/etvitelszeruen_magyarorszagon_tartozkodo_kulfoldiek_foldreszek_szerint. Forrás: KSH.

¹⁰ A népszámlálás alapján a felmért külföldiek 85%-a beszeli a magyar nyelvet, ezen belül a román állampolgárok 98, az ukránok 97, a szerbek 96, a horvátok 98, a szlovének 88, a szlovákok 85, az osztrákok 77%-a tud magyarul.

¹¹ A KSH korábbi más adatgyűjtése alapján 2011-ben a román származásúak aránya 19% volt (tehát nagyjából hasonló), azonban számosságuk a 200 ezres bázisadatokon belül meghaladta a 38 ezer főt – szemben az itt kiindulásként használt censusban és továbbvezetésében megjelenített 28 ezer fővel.

Életvitelszerűen Magyarországon tartózkodó külföldiek származási országoként.
1 százalékot meghaladó értékek (2015. január 1.)¹²

A migráncsoportok területi eloszlása nem egyenletes: általánosan elmondható, hogy inkább a jobb gazdasági mutatókkal rendelkező, a települési hierarchia magasabb fokán levő térségekben, nagyobb településeken koncentrálnak – erősítve ezzel is a térségi társadalomszerkezet jellemző különbségeit és az egyes népcsoportok területi szegregációját (például kínaiak, vietnamiak).

Migrációs szempontból Közép-Magyarországnak, kivált Budapestnek kiemelt szerepe van: a huzamosabb ideig az országban tartózkodó külföldiek 55 százaléka e régióban él (globális migrációs célterület) – és nemcsak a távolabbi földrészekről (ázsiaiak 79, afrikaiak 59, amerikaiak 74%-a), hanem a más európai országokból érkezettek (46%) is felülreprezentáltságot mutatnak a központi országrészen.

Szintén felülreprezentáltak egyes határ menti régiókban, megyékben a külföldiek (a szomszédos országokból érkezettek).

Természetesen az igazi különbségek a kibocsátó országok mentén realizálódnak, és itt is az a kérdés, hogy mely országok állampolgárai azok, akik nem a központi régióban koncentrálnak. A szlovákokra (felvidékiek), ukránokra (kárpátaljaiak), osztrákokra, szerbekre (vajdaságiakra) és horvátokra jellemző a határ menti régiókban való letelepedés. Utóbbi a romániai (erdélyi) származásúkra nem vagy csak részben igaz.

A hazánkban élő német állampolgárok egyfelől a nagyobb egyetemi városok régiói, illetve a Balaton mentén

¹² https://infogr.am/etvitelszeruen_magyarorszagon_tartozkodo_kulfoldiek_szarmazasi_orszagokent_fontosabb_orzagok_20150101. Forrás: KSH.

szóródnak. Az egyetemekhez (például budapesti és pécsi orvosi egyetemek) kapcsolódik a norvég származásúak koncentrációja.

Életvitelszerűen Magyarországon tartózkodó külföldiek a statisztikai régiókban.
Adott ország állampolgárainak megoszlása (2015. január 1.)

	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Románia	55%	6%	8%	4%	4%	9%	14%
Németország	22%	6%	21%	29%	3%	3%	16%
Kína	88%	2%	2%	2%	1%	3%	2%
Szlovákia	37%	12%	29%	3%	13%	3%	2%
Ukrajna	46%	5%	5%	3%	6%	30%	6%
Oroszország	70%	3%	17%	3%	2%	4%	2%
Ausztria	18%	5%	57%	13%	1%	2%	4%
Egyesült államok	75%	12%	2%	3%	2%	4%	2%
Vietnam	93%	–	–	1%	–	5%	1%
Egyesült Királyság	64%	5%	7%	7%	4%	7%	6%
Olaszország	57%	5%	8%	10%	4%	5%	10%
Szerbia	40%	6%	10%	6%	2%	4%	31%
Franciaország	73%	3%	4%	6%	3%	4%	7%
Lengyelország	60%	9%	4%	9%	7%	4%	7%
Törökország	67%	4%	2%	4%	3%	11%	9%
Japán	69%	12%	2%	3%	1%	6%	6%
SzírIA	74%	10%	3%	1%	1%	8%	3%
Norvégia	44%	6%	1%	35%	–	10%	3%
Egyiptom	86%	2%	3%	1%	1%	3%	3%
Horvátország	45%	4%	9%	29%	1%	3%	9%

Forrás: KSH

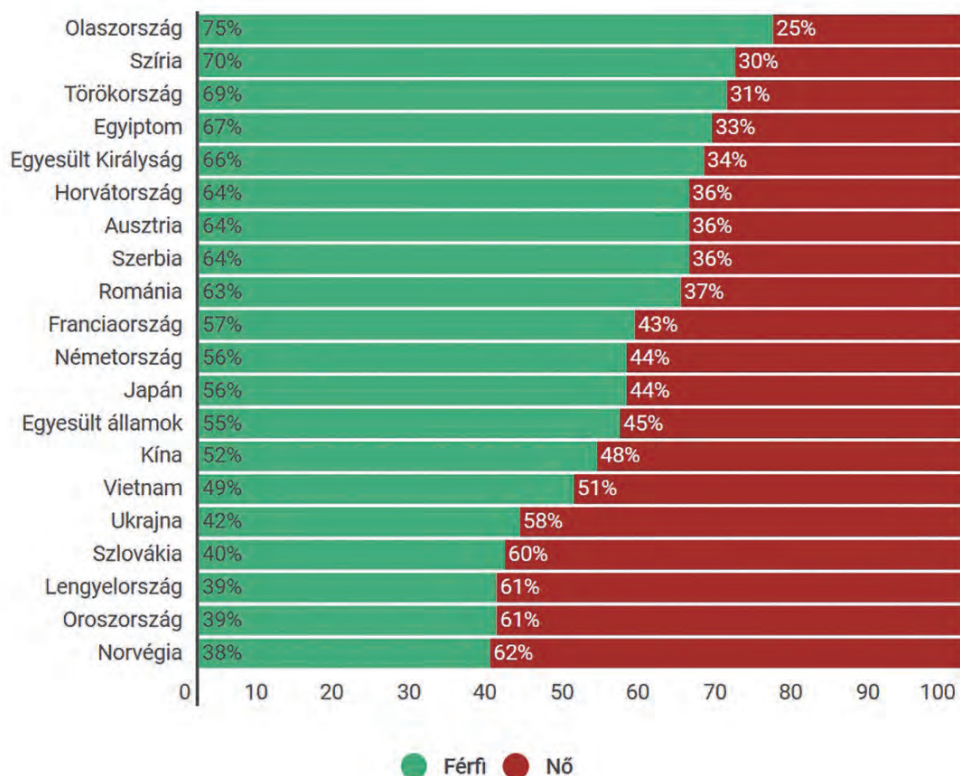
A két nem eloszlása természetesen nem egyenletes a migránsok körében: 12 százaléppal magasabb a férfiak aránya (56%).

Ami lényegesebb: egyes migrációs elméletek csak részben érvényesek a nemek szóródására (nem minden esetben áll fent feltétlenül az, miszerint a férfiak munka, gazdasági érvényesülés miatt jöttek, és majd visszatérnek vagy családot egyesítenek stb.). Ebben természetesen közrejátszhat az is, hogy Magyarország nem migrációs célország, egyféle köztes állapotban van (a cél- és a tranzitországok között). Illetve az ország migrációs politikájának köszönhetően a befogadott menekültek száma igen csekély (évenként legfeljebb 1-200 fő). Például a gazdasági céllal érkezett

kínai-vietnami bevándorlók esetében szinte megegyezik a nemek aránya (természetesen ez összefüggésben van a távolsággal, a követett migrációs stratégiákkal, illetve az itt tartózkodás idejével – esetleges családgyesítésekkel).

Az, hogy az egyes országok képviselői miért pont az adott értékek mentén szóródnak nemenként, már egy külön kutatás feladata lenne, illetve túlmutat tanulmányunk céljain.¹³

Életvitelszerűen Magyarországon tartózkodó külföldiek nemek szerinti megoszlása adott ország állampolgárain belül (2015. január 1.)¹⁴

¹³ Természetesen egyes országok esetében visszaköszönnek a férfiakra vonatkozó elméletek (például Szíria, Egyiptom, Törökország), más esetekben a választott felsőoktatási intézmény és az oda igyekvők nemenként eltérő stratégiai (például Norvégia, Németország), és szintén számos esetben – például a környező országok állampolgárai esetében – a fiatalabb kor és az abból adódó családnélküliség és társadalom-gazdasági célok. E hátterekről természetesen elérhetőek – az egyes részdimenziók kapcsán – elemzések.

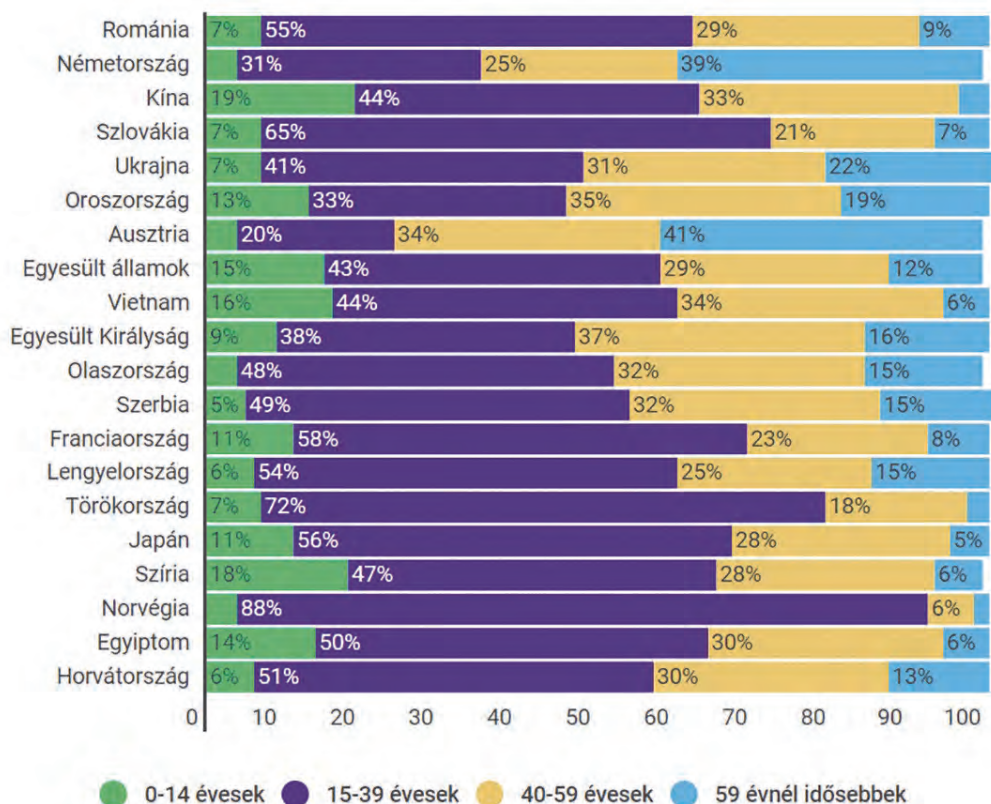
¹⁴ https://infogr.am/etvitelszeruen_magyarorszagon_tartozkodo_kulfoldiek_nemek_szerinti_megoszlasa. Forrás: KSH.

A Magyarországon életvitelszerűen tartózkodó külföldi állampolgárok körében a fiatalabb korosztály tagjai képviselik magukat a legnagyobb súllyal (a 15-39 évesek aránya 50%) – tehát a gazdasági aktivitás, valamint a tanulás szempontjából leginkább fókuszban lévő korcsoport.

A környező országokból származók közül a „kárpataljaiak” 41 százaléka, a szerbiaiak 49 százaléka, a Romániából származók 55 százaléka, valamint a szlovákiaiak 65 százaléka a 15-39 éves korosztály tagjai közül kerül ki (a tanulási céloknak, a foglalkoztatási ágazatok igényeinek megfelelően).

Az idősebb korosztályok két kibocsátó ország (a jelentősebb számú vándorlót kibocsátók közül) esetében mutatnak csak felülreprezentáltságot, ezek Ausztria és Németország (határ menti, Balaton környéki letelepedési fókusszal).

Életvitelszerűen Magyarországon tartózkodó külföldiek korcsoportok szerinti megoszlása adott ország állampolgárain belül (2015. január 1.)¹⁵

¹⁵ https://infogr.am/etvitelszeruen_magyarorszagon_tartozkodo_kulfoldiek_korcsoportok_szerinti. Forrás: KSH.

A migránsok iskolázottsága

Az Európai Unió szintjén az alacsony végzettséggel bírók körében felülreprezentáltságot, a közepes iskolai végzettségi szinteket megszerzők körében viszont alulreprezentáltságot mutatnak a migránsok, különösen az EU-n kívülről származók a többségi társadalom képviselőihez képest. A felsőfok esetében nincs jelentős eltérés migránsok és helyben születettek között.

Magyarországon a külföldi születésű népesség¹⁶ az azonos korú (20 évnél idősebb) magyar állampolgárságú és születésű népességgel összevetve a felsőfokú végzettségük körében saját súlyuknál nagyobb arányban képviselteti magát. Az érettségizettek kismértékben, az alacsonyabb végzettségűek pedig jelentősen alulreprezentáltak a migránsok halmazában: a 20–64 éves teljes migránspopuláción belül 2009-ben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 31 százalék volt.¹⁷

Így a rendelkezésre álló adatok alapján mindenképpen megállapíthatjuk, hogy a magyarországi migránsok iskolai végzettségük szempontjából átlagosan képzetebbek, mint a hazai népesség a felsőfokú végzettséggel rendelkezők többségi társadalomnál magasabb aránya miatt.¹⁸

A 20–64 éves migránsok legmagasabb iskolai végzettsége az egyes felmérésekben, 2009

	KSH munka- erő-felmérés	PISA-felmérés	TIMSS-felmérés	ICS-felmérés	MTAKI- ICCR-kutatás
Alsó fok	11%	6%	13%	15%	3%
Középfok	58%	62%	65%	45%	45%
Felső fok	31%	32%	22%	40%	52%

Forrás: Az idézett felmérések

¹⁶ Gödri korábban úgy találta, hogy Magyarországon a külföldi állampolgárságú népesség az azonos korú (18 évnél idősebb) magyar állampolgárságú népességgel összevetve nemcsak a felsőfokú végzettséggel bírók, hanem a középfokú végzettséggel rendelkezők esetében is felülreprezentált.

¹⁷ A hangsúlyozottan a bevándorlóakra koncentrált ICS-mérés válaszadóinak körében 40 százalék volt a diplomával rendelkezők aránya (2011-ben), ami az eltérő meritési és alkalmazott mérési módszerek ellenére alig tér el az Eurostat/KSH-eredményektől (amely nem teljesen reprezentálja az itt élő külföldieket származás, nem és életkor szerint). A 2009-es MTA-kutatás eredményeiből egyértelműen látszik, hogy a harmadik országbeliek körében a felsőfokú végzettségük aránya jelentősen nagyobb mérvű, mint a magyar állampolgárok körében. A középfok és az alsó fok pedig alulreprezentáltságot mutat. A kis mintaméret és az eltérő merités miatt sem a PISA-, sem a TIMSS-mérés nem erősíti meg – de nem is cáfolja –, hogy a bevándorlók esetében a felsőfokú végzettségük aránya magasabb lenne, mint a többségi társadalom hasonló korú személyei körében. 2009 keresztmetszetének vonatkozásában (PISA) a külföldi állampolgárságú vagy származású szülők 32 százaléka felsőfokú végzettséggel (a többségi társadalom esetében ez az arány 29% volt), 62 százaléka érettségit adó középfokú végzettséggel bírt (58%). A 2011-es TIMSS-mérés szerint 29, illetve 64% a felsőfokú, illetve felső-középfokú végzettséggel rendelkező migráns szülők aránya a csoportjukon belül.

¹⁸ A magyar népesség iskolázottság szerinti megoszlása azt mutatja, hogy az ország e tekintetben némileg elmarad az EU-átlagtól. A 20–64 éves férfiak körében a felsőfokú végzettségük aránya 7 százalékponttal marad el az EU átlagától. A nők esetében az elmaradás 4 százalékpont. Így tehát a 20–64 éves korosztályon belül a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya közel 20%, a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya a teljes populációra vetítve pedig közel 62%, amiből 34% az érettségit adó végzettségűek és 27% a szakiskolát/szakmunkásképzőt végzetek aránya. A legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya pedig nem éri el a 19%-ot (forrás: KSH, Népszámlálás 2011).

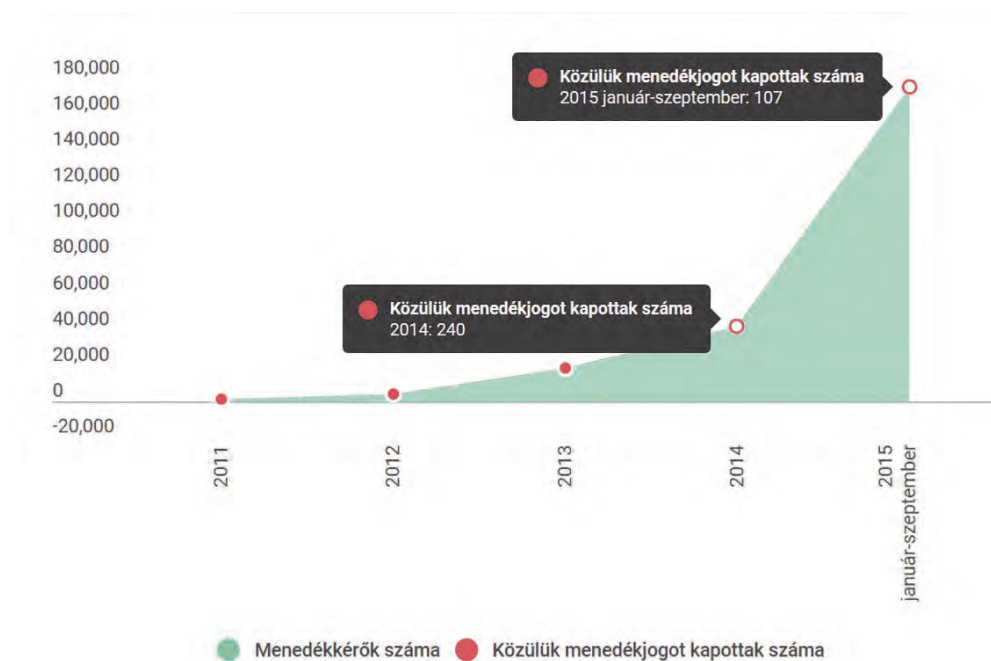
Amennyiben a KSH adatait korrigáljuk oly módon, hogy az egyetemeken itt tanulókat kivesszük a mintából (többségük a középfokú végzettségűek táborát erősíti, s jelentős hányaduk – a különböző egyezmények alapján – visszatér hazájába), akkor még nagyobb arányú lesz a felsőfokú végzettségűek aránya (35%), a középfokúaké pedig lecsökken (53%-ra).

Menekültek

Az elmúlt öt év során folyamatosan nő a hazánkba érkező menedékkérők száma: 2013-hoz képest 2014-ben több mint kétszer annyian érkeztek, s 2015 szeptember végéig az egész előző évhez képest megnégyszereződött a számuk.

Azonban a menedékjogot kapók száma nem változik. Hiába érkeznek évről évre többen, a magyar (nem befogadó) menekültpolitika miatt az így itt maradhatók „sokasága” nem nő: évente 100-200 fő kap menekültstátuszt. Azaz az ide érkező menekültekhez képest nem éri el az 1%-ot az arányuk. Jelenleg a BÁH kimutatataása szerint körülbelül 1700 menekültstátusszal rendelkező személy tartózkodik Magyarországon.

Menedékjog iránti kérelmek száma és menedékjogot kapók száma¹⁹

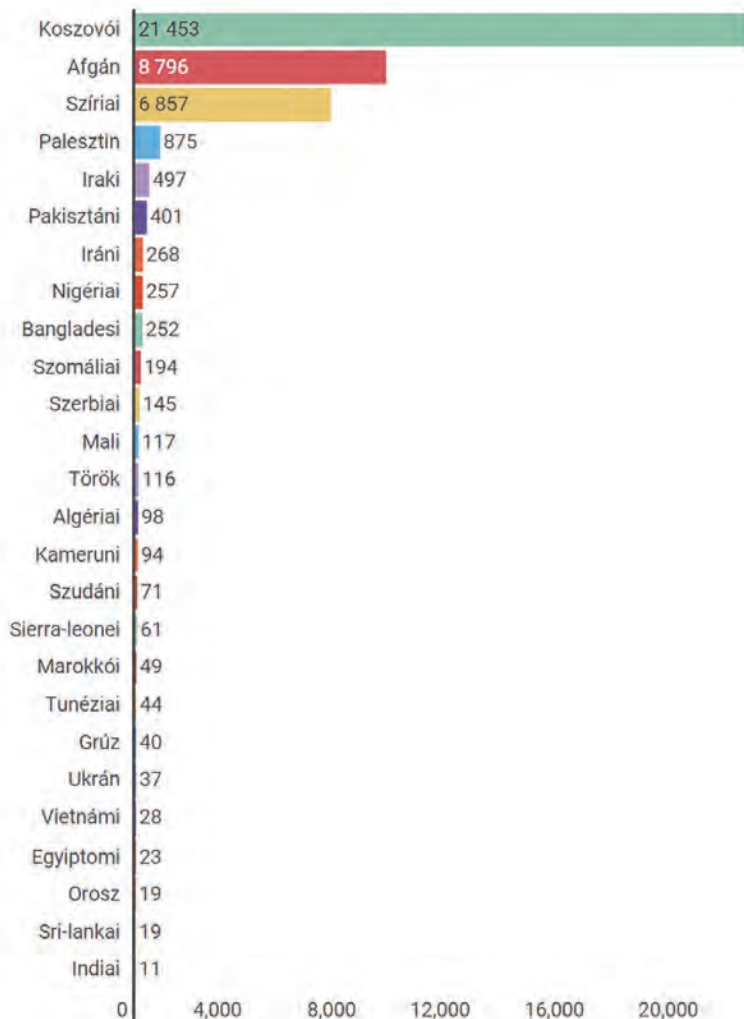

¹⁹ https://infogr.am/menedekjog_iranti_kerelmek_szama_es_menedekjogot_kapok_szama. Forrás: BÁH.

A menedékjogot kapók mellett oltalmazotti és befogadotti státuszt is „felajánl” az állam, de az ebben részesülők összesített száma általában nem több, mint a menedékjogot kapóké.

Tavaly a legtöbb menedékkérő 3 országból érkezett: Koszovó, Afganisztán és Szíria (2013-ban szintén koszovói volt a legtöbb igénylő, mellettük a pakisztániak alkották a legnépesebb csoportot).

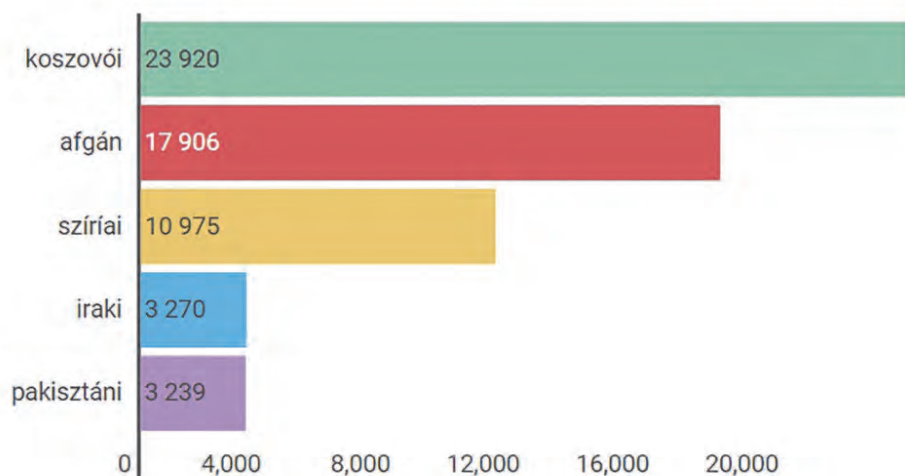
A Magyarországra érkezett menedékkérők száma állampolgárság szerint, 2014²⁰

²⁰ https://infogr.am/a_magyarorszagra_erkezett_menedekkerok_szama_allampolgarsag_szerint. Forrás: BÁH és KSH.

Ahogy az közismert, 2015-ben a szír menekültek az eddigieknél jelentősen nagyobb tömegben érkeztek Európába (és ez jelen időben is igaz). Azonban e menekülők többsége nem nálunk kért menedékjogot, hanem továbbra is a koszovóiak és az albánok voltak a legtöbben, akik menedékjogot kértek – s rájuk is igaz, hogy jelentős hányaduk nem várja ki a menedékjogi eljárás lefolytatását, hanem továbbáll nagyobb presztízsű, befogadóbb és jobb gazdasági milióval kecsegtető célországok felé.

Menedékjog iránti kérelmek számának alakulása (2015 I. félév)²¹

²¹ https://infogr.am/menedekjog_iranti_kerelmek_szamanak_alakulasa. Forrás: BÁH.

Schumann Róbert szociológus, online kutatási szakértő, a Szociometrum Társadalomtudományi Kutató Kft. tudományos munkatársa.

Migráció és biztonság

Póczik
Szilveszter

A migráció az életminőség javítására irányuló lakóhely-változtatás, amely még egy országon belüli költözés esetén is nehézségeket és konfliktusokat eredményezhet. Még inkább így van ez, ha idegen országok felé irányul, hiszen eredménye mindig egyfajta egyenlőtlen viszony befogadók és befogadottak között. A migráció fogalma sűrítetten tartalmazza a kivándorlás és a bevándorlás esemény- és hatástörténetét, a honos népességgel kialakuló kapcsolatokat, a bevándorlók belső kapcsolatrendszerének (át)szerveződését, a honos népesség belső viszonyaiban a migráció hatására létrejövő változást, a bevándorláshoz való alkalmazkodást, az igazgatási és rendészeti feladatok ellátását, bevándorlás-politika kialakítását. Ma éppen egy nagyarányú migrációs hullám tanúi lehetünk, amely további tapasztalatokkal szolgálhat a jövőre nézve.

A bevándorlás következményeként etnokulturális kisebbségek keletkeznek, amelyek a beilleszkedés lépcsőfokain áthaladva honos népcsoporttá válnak. Rendszerint asszimilálódnak, de előfordulhat, hogy az egykori többségeket kiszorítva maguk válnak domináns csoporttá. Az etnokulturális csoport-hovatartozásnak mindenkor van a domináns népesség mértékadó alcsoportjai által meghatározott értéktartalma,¹ amelyet a jövevényekkel kapcsolatos tapasztalatok és érdekek határoznak meg. Az etnokulturális kisebbség legtöbbször különös jegyekkel rendelkezik, kinézetében, viselkedésében, szokásaiban, sőt gyakran földrajzilag is elkülönül, (átmenetileg) idegenként tekint önmagára, és így tekintenek rá (vö. HELLER 1998). A bevándorlókhoz való viszonyt a velük kapcsolatos előnyök és hátrányok összevetése határozza meg. Ez a költség-haszon elemzés rendszerint rövid távú, alig néhány évtized elteltével az egykor előnynek tekintett minőségek hátrányként lepleződnek le, vagy fordítva. Erre a társadalmi percepció problémára számos példát hozhatnánk hazánk történetéből is.² Minél nagyobbak a két csoport egymáshoz fűződő elvárásaiban és érdekeiben mutatkozó eltérések, annál kisebb az integráció esélye, annál nagyobb viszont a konfliktus valószínűsége. Ezért előfordulhat, hogy bevándorlók a többségi társadalommal szemben ellenérdekeltekként definiálják magukat, vagy a többség tekinti őket ellenségnek. Különösen így van ez, ha a bevándorló etnikum a befogadókkal szemben szembetűnően erőfölényes vagy hátrányos pozícióban van, illetve, ha egyes területeken aránytalan előnyöket élvez, másokon aránytalan hátrányokat szenved, miközben jelentős létszáma vagy népességbővülése is feszültségeket kelt. Valamely bevándorló csoport akkor válik problematikussá, ha a társadalmi közmegejtés szerint a vele kapcsolatos társadalmi hasznok és költségek egyenlege súlyosan negatív. Az ilyen csoportok ellenérzéseket, antipátiát, elzárkózó magatartást keltenek, bűnbakmechanizmusok céltáblájává válnak.

¹ Vö. *Közép-európai közvélemény: Nemzetek kedveltsége és elutasíttottsága a visegrádi országokban. Kelet-közép-európai összehasonlítás.* A Central European Opinion Research Group (CEORG) havi rendszeres közvélemény-kutatása. TÁRKI, 2000. október. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a548.pdf>.

² A szemléletváltásokhoz lásd GLATZ 2006; TÓTH 2006; PORTMANN 2006.

A mai bevándorló csoportok jelentős részét háborús, politikai vagy szociális okok mozdítják ki hazájukból. A befogadó társadalomba való megérkezésükkor szerény társadalmi tőkével rendelkeznek. Szellemi, anyagi és megélhetési kultúrájukban, a megélhetés struktúráiban, érték- és szokásrendszerükben elütnek a befogadó közösségtől, nehezen alkalmazkodnak a fejlett társadalmak bonyolult hierarchiáihoz és szigorú munkafegyelméhez. Sokszor vallási tekintetben is elütnek a befogadóktól: konfliktusokat eredményez a többségi társadalom hiedelmeinek elutasítása, illetve a többségi társadalom által elutasított hiedelmek és babonák ápolása. Az iskoláztatáshoz való viszonyuk is eltérhet a befogadó társadalométól, a gyermekek korai életkorában az iskoláztatásra való felkészítés sem felel meg a befogadó társadalom elvárásainak. Higiéniai viszonyaik,³ az egészségügyi ellátáshoz, valamint a vagyoni értékekhez való viszony tekintetében is differenciák figyelhetőek meg. Az erőszakhoz való viszony, a fizikai erőszak hierarchiaképző szerepe is különbözhet a kibocsátó és befogadó társadalmakban. Háborús övezetektől érkező bevándorlók gyakran egyfajta erőszakkulturát hoznak magukkal. Eltérő nemi és életkori szerepeik, családszerkezetük különbözőségei (nagy családi, többgenerációs együttélés, az idősek és a hagyományok megkérdőjelezhetetlen tekintélye, a családok eltartóképességéhez mérten túl sok gyermek, a háztartás és gyermeknevelés szerepeire korlátozott, kiszolgáltatott nő) hátráltatják a beilleszkedést és a modernizációs folyamatokat. Mivel nem ritkán vidékies helyekről származnak, az urbanus világban nehezen ismerik ki magukat. A társadalmi térhez és intézményekhez való viszonyuk eltér a befogadó társadalomban megszokottól, ezért saját társadalmi teret és kvázi intézményi struktúrákat építenek ki, ami térbeli és strukturális elkülönülést, gettóléletet, egyfajta zárványt, párhuzamos társadalmat eredményezhet. E problémák megoldása, a beérkezők alkalmazkodásának, modernizációjának és integrációjának elősegítése társadalmi többletköltségekkel jár, amit a befogadó társadalmak nem szívesen vállalnak magukra, még ha az egyenleg másik oldalán jelentős hasznok ígérkeznek is.

A bevándorló csoportok idővel a korábban kialakult politikai erőviszonyok és intézményrendszer megváltozását igyekeznek kikényszeríteni. Az Egyesült Államokban ma nem lehet választást nyerni a színes bőrű és etnikai hovatartozású választók támogatása nélkül. Új etnikai pártok megjelenése kielelezheti a politikai érdekharcokat, a politikai verseny etnikai jelleget ölthet. Az etnokulturális csoportok érdekartikulációja a magas társadalmi költségekkel kialakított jogrendszer (jogegység) megbomlását eredményezheti, beleértve az idegen és különös jogelemek beépülését, jogkorlátozást vagy többletjogok biztosítását. A jog koherenciájának megbomlása azonban a polgári jogállam és a nemzetállam koncepciójának gyengülése felé egyengeti az utat. Bizonyos etnokulturális csoportok igényeik kielégítetlensége miatt belső felforgató erők szövetségeseivé válnak, de előfordul, hogy a bevándorlási célszág bevándorló csoportok közötti összeütközések terepévé válik (lásd SKUBSCH 2000). A nemzetbiztonsági kockázatokat gyarapítják azok a kulturális, politikai és vallási mozgalmak, amelyek a bevándorló csoportok radikalizálódásának irányába hatnak (vö. ULFKOTTE 2003). Előfordul, hogy egyes etnokulturális csoportok, ahogy saját történelmünkben tudjuk, az államterület felszabdolására törekcsenek, illetve idegen hatalom eszközeként tevékenykednek.

A közbiztonsági kockázatok a kibocsátó társadalmakban normakövetőnek, de a befogadó társadalmakban normaszegőnek minősülő cselekményekből, valamint az egyenlőtlen társadalmi esélyhelyzettel összefüggő normaszegő magatartásokból adódnak. A normaszegések részben kulturális konfliktusként, részben esélypótló magatartásként magyarázhatóak. A bevándorlást követő szociális, gazdasági és kulturális bizonytalanság periódusában, a kulturális

³ Lásd HAOUR-KNIPE, Mary, dr.: *Migration und HIV/Aids in Europa*. International Organization for Migration, Genf. http://www.iom.int/en/PDF_Files/HivAids/hivAids_europe_ge.pdf.

modernizáció és gyors mobilizáció egy-két generációban lejátszódó folyamata során a bevándorló csoportok tagjai a kétfajta civilizáció között elterülő szűk mezsgyére csúsznak. Eredeti etnikai kultúrájuk, normarendszerük és társadalomszervezetük erodálódik, miközben az új helyzetükhöz való alkalmazkodásuk még befejezetlen. Ez orientációs mintáik és identitásuk zavaraihoz vezet, ami normaszegések forrásává válhat. A bevándorlók gyakran hiányos integrációjuk, szocializációjuk, alulképzettségük és alulfoglalkoztatottságuk következtében nem képesek kielégíteni növekvő igényeiket, ezért sokuk törvénytelen eszközökkel igyekszik áthidalni a saját szegényes létmódja és a többségi társadalom viszonyai között húzódó szakadékot.⁴

A tömeges bevándorlás gyakran együtt jár illegális migrációs és emberkereskedelmi hálózatok, valamint új, kultúraspecifikus bűnözési formák megjelenésével. A bűnözés egyes szegmensei etnikai színezetűvé válnak: a bűnöző tevékenység szervezésének alapja az etnikai hovatartozás lesz, másfelől a bűnszervezetek rivalizálása következtében az áldozattá válás is etnikai jelleget ölt. A legfontosabb kockázatok a galeribűnözés kialakulása, az erőszakos és vagyon elleni bűnözés, a lokális és nemzetközi szervezett bűnözésbe való bekapcsolódás, a korrupció növekedése, a magas cselekményi és elkövetői látencia, valamint súlyos etnikai felülreprezentáció a büntetőeljárásokban és büntetés-végrehajtási intézetekben. A többségi társadalom számára a kisebbség egésze bűnözési félelmeket gerjesztő csoportként jelenhet meg, ami fokozódó elzárkózást, kirekesztést eredményez. A bevándorlók tömeges bűnelkövetése a rendvédelem fokozott figyelmét váltja ki, szelektív észlelési mechanizmusokat eredményez, amiből diszkriminációs helyzetek egész láncolata jöhet létre. A többségi társadalom ellenszenvé idegenellenességben, verbális vagy tettleges gyűlöletcselekményekben nyilvánul meg. Az ebből eredő intézményi kockázat az, hogy a nemzet- és közbiztonság védelmére hivatott szervezetek maguk is érdekeltek lehetnek a veszélyérzet és a megbélyegzési mechanizmusok fenntartásában, hiszen az etnokulturális csoportokkal összefüggő biztonsági veszélyekre hivatkozva növelik ellenőrzési lehetőségeiket az általános emberi és állampolgári jogok rovására, és újabb és újabb forrásokat követelnek.

A nemzeti erőforrások, tőkék és tőkejövedelmek aránytalan és egyenlőtlen megoszlása a többségi és bevándorló csoportok között az utóbbiak hátrányainak növekedését eredményezheti, és munkaerő-piaci problémákat generálhat. Az alulképzett munkaerő képében megjelenő etnokulturális csoportok nem képesek versenyképessé válni a munkaerőpiacon, vagy alacsony bérigényükkel túlzott versenyelőnybe kerülhetnek a hazai munkavállalókkal szemben.

A török Mevlana mecset az arabok európai fővárosának (Eurábia) nevezett Rotterdamban

⁴ A kulturális konfliktusok elméletéhez lásd KIMMEL 2000.

A munkavállalók képzettsége, szociális és kulturális jellegei befolyásolják a vállalatok és a nemzetgazdaságok regionális és nemzetközi versenyképességét (vö. SARRAZIN 2010). A nagymértékben eltérő kultúrájú, integrációs nehézségekkel küzdő etnokulturális csoportok körében illegális áru-, tőke-, és munkaerőpiacok keletkeznek, amelyeken nagy tömegben cirkulálnak illegális, adózatlan javak és jövedelmek, miközben további vonzóerőt képeznek a szabá-

lyozatlan, illegális bevándorlás számára. A bevándorlók által a legális és illegális piacokon megtermelt jövedelmek jelentős része nem forog vissza a befogadó társadalom gazdasági körforgásába, hanem elhagyva az országot idegen piacokon hasznosul.⁵ Jelentős kockázat a társadalom szociális egyensúlyának megbomlása, a bevándorlók leszakadása vagy aránytalan előnyökhöz jutása. Az ellátórendszerek gyakran nem érik el a rászoruló célcsoportokat, másszor pedig kevésbé rászorult csoportokat támogatnak. Az alulprivilegizált csoportok felszaporodása

esetén a szociális gondoskodás területén finanszírozási problémák lépnek fel. A társadalom egyes csoportjai közt az érdekérvényesítésben és a javakhoz való hozzáférésben mutatkozó aránytalan különbségek a társadalom szétforgácsolódásához és kiélezett érdekharcokhoz vezethetnek.

Hasonló kockázatokat rejteget a kulturális, különösen az oktatási és művelődési szolgáltatásokhoz való hozzáférés aránytalan különbsége. Másfelől viszont az idegen etnikai és szellemi kultúrához tartozók a befogadó többség kulturális dominanciáját veszélyeztethetik, amit a többséghez tartozók nagyobb kockázatként érzékelnek, mint a kevésbé átlátható gazdasági kockázatokat. Mindez nem független a többség és a bevándorlók demográfiai jellegeinek eltéréseitől. A domináns társadalom veszélyként érzékeli, ha a bevándorlók népesedési jellegei a többség szemében értéknek számító rasszbeli, etnikai, kulturális és nyelvi sajátosságok lényeges módosulása felé mutatnak.⁶

Mind a befogadó társadalmak, mind a bevándorlók alkalmazkodási mechanizmusai széles skálán variálódnak. Az autoriter politikai rendszerek történelmi távlatú, gyors, drasztikus, rendeleti jellegű megoldásokra törekszenek, míg a demokratikus jogállamok tendenciaszerűen inkább a konszenzusos-integratív megoldásokat részesítik előny-

⁵ Lásd ehhez a problémához: TARRÓSY–GLIED–VÖRÖS 2014.

⁶ Például az USA-ba bevándoroltakkal kapcsolatos kockázatokról, konfliktusokról és megoldásokról átfogó kép nyerhető a <http://usa.usembassy.de/gesellschaft.htm> címen.

ben, elfogadva, hogy a társadalomban helye van egyfajta multikulturalizmusnak és esélykiegyenlítő mechanizmusoknak, jóllehet ezek működése nem mindenkor problémátlan.⁷

A leggazdagabb fejlett társadalmak maguk serkentik a migrációt. A második és harmadik világból toboznak magasan képzett szakembereket, akik speciális feladatokat látnak el magas társadalmi presztízst kínáló munkaerő-piaci szegmensekben. Ma mintegy 1,5-2 millió magasan képezett vendégmunkás dolgozik az OECD országokban. E transznacionális elitmigráció résztvevői kozmopoliták, integrációjuk rendszerint problémátlan. Magas jövedelmeik és megtakarításaik mind a befogadó, mind a kibocsátó területen jelentős erőforrásként jelentkeznek, amellet globális haszonnak fogható fel az általuk a fejlődő világ felé visszacsorgó tudástranszfer is (HUNGER 2000). Az új társadalmi körülményekhez való alkalmazkodásban sikeres bevándorló csoportok tagjai tudatosan törekednek a befogadó társadalom mintáinak elfogadására. Az integrációban kevésbé sikeres csoportok körében rendszerint halmozottan mutatkoznak a modernizáció negatív kísérőjelenségei. A féloldalas modernizáció a kevésbé sikereseket a modernitás által létrehozott illegális struktúrák, nem utolsósorban a (szervezett) bűnözői világ felé tereli. A negatív modernitás útjára lépettek esetében fennáll a veszély, hogy a megrekedés és ahhoz illeszkedő magatartás több nemzedékre meghatározóvá válik. Az ezekből kialakult zárványtársadalom szubkultúráként vagy kifejezetten ellentársadalomként viselkedik: a többségi társadalommal folytatott kommunikációt megszakítja, saját független intézményrendszert szervez, sőt a befogadó társadalom ellenségeinek szövetségeként definiálja magát. Ezzel ellentétben a fejlett munkakultúrájú zárt etnikai bevándorló csoportok, mint a kínaiak, rendkívül innovatívak.⁸ Hatékonyan lefedik a munkamegosztásban és iskoláztatásban való részvétellel megnyíló integrációs felületeket, miközben a befogadó társadalom számára fontos szolgáltatásokat kínálnak. Eközben saját pénzkölcsönzési, biztosítási, áruhitelzési rendszerekkel rendelkeznek. Asszimilációjuk rendkívül lassú, önértékelésük magas, ezért nem nyomasztják őket kulturális és normakonfliktusok. Fejlett munka- és gazdálkodáskultúrájuknak köszönhetően gyorsan halmoznak fel jelentős tőkét (CHARNEY-YEOH-TONG 2003).

A bevándorlókkal kapcsolatos biztonsági kockázatok miatt, különösen tömeges migráció esetén, szükség van intenzív és hatékony rendészeti és titkosszolgálati munkára. A 21. századi bűnözés legnagyobb volumene a leszakadó, gyakran migráns háttérű rétegek kriminalitásából adódik. Ezt azonban szemmel láthatólag már nem lehet csupán szankciókkal kezelni (FINSZTER 2006). A kizárólag megtorló eszközökkel élő bűnüldözés és büntető igazságszolgáltatás (kriminálpolitika), amely a börtönök megtöltésére törekszik, válságba jutott. A bűnözési félelmek és aggodalmak viszont jelentősen rontják a polgárok életminőségét, összegződik bennük a valós és áttételes sértetté válás,⁹ a lakókönyezet lepusztulásával, társadalmi rendjének megingásával kapcsolatos aggodalom, a tömegtájékoztatók által gerjesztett morális pánik, valamint a társadalom általános rendjének szétzúllásával kapcsolatos kiszolgáltatottságérzés (KORINEK 1995). Ez szélsőséges esetben destruktív aktivitást, idegenellenességet, agressziót, bűnbakképzést, lincshangulatot eredményezhet. A bűnözés etnikumközi feszültséggé transzformálódhat (KORINEK 2006). Ezért nagyon vigyázni kell arra, hogy a rendészet nem lehet a „nyomorultak elleni hadviselés”, mivel az a bevándorlók kriminalizálását és az interetnikus feszültségeket erősítheti.

⁷ Vö. Les politiques de discrimination positive. [Dossier] Problemes politiques et sociaux, 1999. 822. no. 3–72. Magyarul: A pozitív diszkrimináció változatai. *Kisebbségkutatás*, 1999/4. Szemle. http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_1999_04/cikk.php?id=154. SOWELL 2004.

⁸ <http://de.wikipedia.org/wiki/%C3%9Cberseechinesen>.

⁹ A szociális környezetben bekövetkezett bűncselekményekről történő tudomásszerzést és annak érzelmi hatásait nevezzük áttételes viktimizációnak.

Hivatkozott művek

- CHARNEY, Michael – YEOH, Brenda – TONG, C. K. (szerk.) 2003. *Chinese Migrants Abroad: Cultural, Educational and Social Dimensions of the Chinese Diaspora*. World Scientific and Singapore University Press, Singapore.
- FINSZTER Géza 2006. A társadalomtudományi kutatások szerepe a bűnmegelőzésben a bűnmegelőzés nemzeti stratégiájának tükrében. In: Póczik Szilveszter – Dunavölgyi Szilveszter: *Társadalmi összefogással a lakásmaffia ellen. Tanulmányok, dokumentumok 2002–2006*. Biztonságos Magyarországért Közalapítvány, Budapest. 23–38. o.
- GLATZ Ferenc 2006. Kiűzés, deportálás, kitelepítés. *História*, 4. 3–5., 26. o.
- HAOUR-KNIPE, Mary, dr.: *Migration und HIV/Aids in Europa*. International Organization for Migration, Genf. http://www.iom.int/en/PDF_Files/Hivaid/hivaid_europe_ge.pdf.
- HELLER Ágnes 1998. A cionizmus vonzásában. Metszet Kőbányai János Bicikliző majom című interjúregényéből. *Múlt és Jövő*, új folyam 2–3. 107–123. o. Web: http://www.multesjovo.hu/hu/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/2099/.
- HUNGER, Uwe 2000. *Vom Brain-Drain zum Brain-Gain. Migration, Netzerkbildung und sozio-ökonomische Entwicklung: das Beispiel der indischen Software-Migranten*. Institut für Migrationsforschung und Interkulturelle Studien (IMIS), Universität Osnabrück. (IMIS-Beiträge Heft 16.) 7–22.
- KIMMEL, Paul R. 2000. Culture and Conflict. In: Deutsch, Morton – Coleman, Peter T. (szerk.): *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco. 625–648. o.
- KORINEK László 1995.: *Félelem a bűnözéstől*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- KORINEK László 2006. Nomádok és letelepedettek – gondolatok a közösségi bűnmegelőzésről. *Jogtudományi Közöny*, 7–8. 247–267. o.
- Közép-európai közvélemény: Nemzetek kedveltsége és elutasíttottsága a visegrádi országokban. Kelet-közép-európai összehasonlítás.* A Central European Opinion Research Group (CEORG) havi rendszeres közvélemény-kutatása. TÁRKI, 2000. október. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a548.pdf>.
- Les politiques de discrimination positive. [Dossier] *Problemes politiques et sociaux*, 1999. no. 822. 3–72. Magyarul: A pozitív diszkrimináció változatai. *Kisebbségkutatás*, 1999/4. http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_1999_04/cikk.php?id=154.
- PORTMANN, Michael 2006. Magyarok, németek menekülése – Vajdaság 1945–46. *História*, 4. 12–13. o.
- SARRAZIN, Thilo 2010.: *Deutschland schafft sich ab – Wir wir unser Land aufs Spiel setzen*. Deutsche Verlags-Anstalt, München.
- SKUBSCH, Sabine 2000. *Kurdische Migrantinnen und Migranten im Einwanderungsland Deutschland*. PhD. diss. Univ. Essen. http://duepublico.uni-duisburg-essen.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-10382/Skubsch_Diss.pdf.
- SOWELL, Thomas 2004. *Affirmative Action Around the World. An Empirical Study*. Yale University Press, New Haven.
- TARRÓSY István – GLIED Viktor – VÖRÖS Zoltán (szerk.) 2014. *Migrációs tendenciák napjainkban*. Publikon, Budapest.
- TÓTH Ágnes 2006. A svábok kiűzése, internálása, 1945. *História*, 4. 8–12. o.
- ULFKOTTE, Udo 2003. *Der Krieg in unseren Städten. Wie radikale Islamisten Deutschland unterwandern*. Eichborn, Frankfurt a. M.

Póczik Szilveszter kriminológus, nyelvész, a történelemtudomány kandidátusa, az Országos Kriminológiai Intézet tudományos főmunkatársa.

Az idegenellenesség alakulása Magyarországon

Sik Endre
– Szeitl
Blanka

Mennyire mondhatóak idegenellenesnek a magyarok? Ez a kérdés évtizedek óta egyaránt központi kérdése a politikai/társadalmi diskurzusoknak, a szociológiai felméréseknek és a mindennapi életnek is, hiszen a nemzetközi összehasonlítások rendszeresen az „orrunk alá dörgölik” eredményeiket, miszerint egyik vagy másik ország polgárai nyitottabbaknak vagy ellenségesebbeknek mondhatóak az idegenekkel szemben. Egy társadalom idegenellenessége viszont a leggyakoribb válaszokkal ellentétben kifejezetten nehezen megválaszolható kérdés, mivel szorosan kapcsolódik az előítéletesség, a nemzeti identitás, illetve a diszkrimináció fogalmaihoz. Az előítéletes gondolkodás legalapvetőbb pszichológiai feltétele a sajátcsoport (ingroup) és a külcsoportok (outgroup) megkülönböztetése. A csoportképzés a társadalmi identitás kialakulásában kulcsszerephez jut, a csoportok közötti viszonyok vizsgálata pedig mind a szociológia, mind a szociálpszichológia egyik kulcsfontosságú kérdésének tekinthető. Ezek a csoportok közötti viszonyok „társadalmi távolságként” is felfoghatóak, amelyek alapvetően a csoportok tagjai közt megjelenő interakciókon keresztül ragadhatóak meg, ami alapján éppen az olyan külcsoportokkal szembeni előítéletek és diszkriminatív beállítottságok mértékére következtethetünk, mint a lakosság többségéhez képest deviáns, más etnikumú vagy vallású csoportok, illetve a külföldi állampolgárok csoportjai.¹

A társadalmitávolság-skálán a legerősebb elutasítást az a fokozat jelenti, ha a megkérdezett a külcsoport tagjait nemhogy a személyes szférájába, de még az ország területére sem engedné be. Az előítéletességnek azt a típusát, amely minden külcsoporttal szemben egyöntetűen (vagy nagyrészt) elutasító, a társadalmi távolság e dimenziójában idegenellenességnek, vagy más néven xenofóbiának nevezzük (FÁBIÁN–SIK 1996).

Az elmúlt években számos empirikus kutatás készült Magyarországon a xenofóbia kérdéskörében (gyakran összekapcsolva azt a diszkriminációval). A kutatások kvalitatív és kvantitatív módszerekkel egyaránt igyekeztek körüljárni a kérdést, illetve a többségi társadalom szemszögén kívül a bevándorlók nézőpontján keresztül is bemutatják a Magyarországon tapasztalt idegenellenesség és diszkrimináció mértékét. 2013-ban SIMONOVITS Bori és SZALAI Boglárka kiválóan foglalta össze a mindkét „féllel” foglalkozó kutatásokat és azok eredményeit.

Jelen tanulmány kvantitatív kutatási eredményeken keresztül mutatja be a többségi társadalom bevándorlókkal és menekültekkel kapcsolatos attitűdjeit. Az írás első részében az idegenellenesség alakulását vizsgáljuk Magyarországon 1992-től egészen napjainkig, majd a második részben a viseigrádi országok összehasonlításában mutatjuk meg eredmé-

¹ A társadalmitávolság-skálát Bogardus-féle társadalmitávolság-skálának is nevezzük, utalva ezzel első készítőjére, E. S. Bogardusra. A csoportképzés számtalan társadalmi jellemző mentén végbemehet, amelyek alapján az egyik első, 1995-ös társadalmi távolsággal foglalkozó magyarországi kutatás 19 olyan külcsoportot vizsgált, amelyek ilyen vagy olyan módon eltérnek a többségi magyar társadalomtól: kábítószeres, homoszexuális, bőrféjű, büntetett előéletű, cigány, néger, arab, romániai román, ázsiai, külföldi vendégmunkás, menekült, exszovjet állampolgár, állami gondozott, exjugoszláv állampolgár, zsidó, magyarországi szerb-horvát, romániai magyar, magyarországi szlovák, magyarországi német.

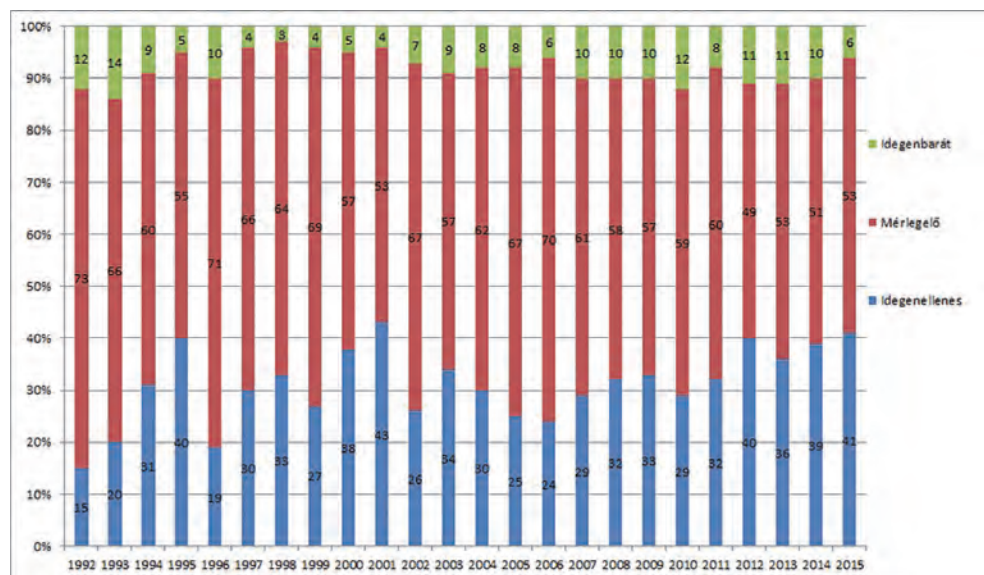
nyeinket. Végül a harmadik fejezetben azzal foglalkozunk, hogy a társadalom mely csoportjaira volt inkább jellemző és jellemző ma is az idegenellenes attitűd valamely formája. Mind a három rész végén részletesebben foglalkozunk a 2015-ös vizsgálatok eredményeivel.

Mekkora az idegenellenesség Magyarországon?

A Tárki Társadalomkutatási Intézet 1992 óta azonos módszertani alappal kutatja az idegenellenesség alakulását, ezáltal számos, összehasonlításra alkalmas adat áll rendelkezésünkre, hogy a korábbi, illetve a jelenlegi állapotot bemutathassuk. A Tárki e vizsgálata szűkebb értelemben a magyarok bevándorlókkal kapcsolatos attitűdjeit méri, tágabb értelemben pedig az idegenekkel, de leginkább a mássággal kapcsolatos hozzáállását mutatja.

Ahogy az 1. ábráról leolvasható, az idegenellenesség mértékének alakulása a rendszerváltást követően 1995-ig gyorsan növekedett (az 1992-es 15%-ról 40%-ra), majd 1996 és 2001 között előbb ingadozott (19% és 43% között), 2002 és 2011 között pedig – habár kisebb ingadozások között – meglehetősen stabil volt. A 2000-es évekbeli stabilitást a vélemények mérséklődése is jellemzi egyben: 2005-ben és 2006-ban a válaszadók több mint kétharmada (67%, illetve 70%) mérlegelőnek számított, ami a 2012-es eredmények elemzésekor vált legközelebb feltűnővé, hiszen a mérlegelő álláspont kifejezetten alacsony mértéket mutat, és ezzel párhuzamosan az idegenellenesség ebben az évben újra az 1995-ös és a 2001-es évihez hasonlóan magas értékkel jellemezhető. 2012 óta napjainkig ez a magas elutasító attitűd és a mérlegelők viszonylag alacsony aránya stabilan tartja magát, megtévezve ezt azzal, hogy 2015-ben a magyar lakosság már majdnem fele (41%) választotta azt az idegenellenesnek mondható véleményt, miszerint nem kellene egy menedékkérőt sem befogadni az országba.

1. ábra. Az idegenbarát, a mérlegelő és az idegenellenes válaszadók aránya Magyarországon 1992 és 2015 között (%)

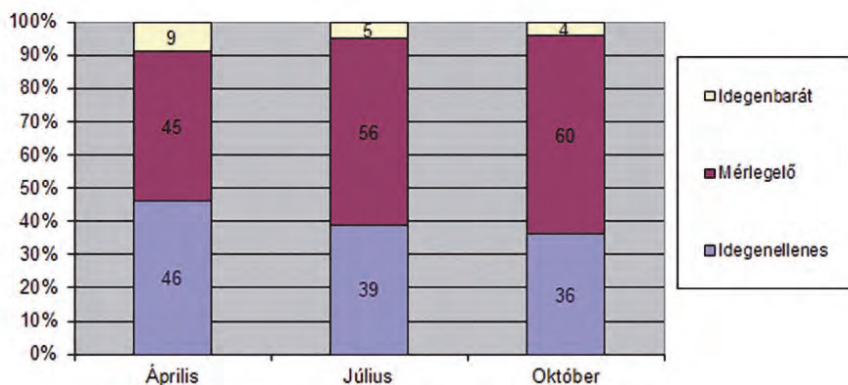

Forrás: Tárki Omnibusz kutatások 1992–2015

Minden évben a következő kérdést tesszük fel: Ön szerint be kell-e fogadni a menekülteket? A válaszlehetőség: „Igen, minden menekültet be kell fogadni” (idegenbarát álláspont); „Van, akit be kell fogadni, és van, akit nem” (mérlegelő álláspont); „Senkit sem szabad befogadni” (idegenellenes álláspont).

A 2015. évi három adatfelvétel ugyanakkor azt mutatja, hogy az áprilisi kiugróan magas (46%) értékhez képest folyamatosan csökkent az idegenellenesség mértéke (júliusban 39%, októberben pedig 36%). A 2015-ös évközi adatok alapján az is megfigyelhető, hogy a mérlegelők aránya jelentősen megnőtt, októberre szinte eléri a kétharmados szintet (60%, 2. ábra).

2. ábra. Az idegenbarát, a mérlegelő és az idegenellenes válaszadók aránya Magyarországon 2015-ben (%)

Forrás: Társki Omnibusz kutatások 2015

Az idegenellenesség rendkívül magas aránya nem meglepő, hiszen a 2015-ös év elején a magyar kormány széles körű és kifejezetten erősnek mondható antimigrációs kampányt indított el, amely elsőként a migránsokat tette meg bűnbakként a januári párizsi terrortámadás miatt (lásd még BERNÁTH–MESSING 2015), majd a nemzeti konzultáció és a plakátkampányok együttesen erősítették többek között a következő üzeneteket: a bevándorlás és a terrorizmus elválaszthatatlanok egymástól; a beáramló migránsok elbocsátásokat okozhatnak; a bevándorlók miatt nő a bűnözés.

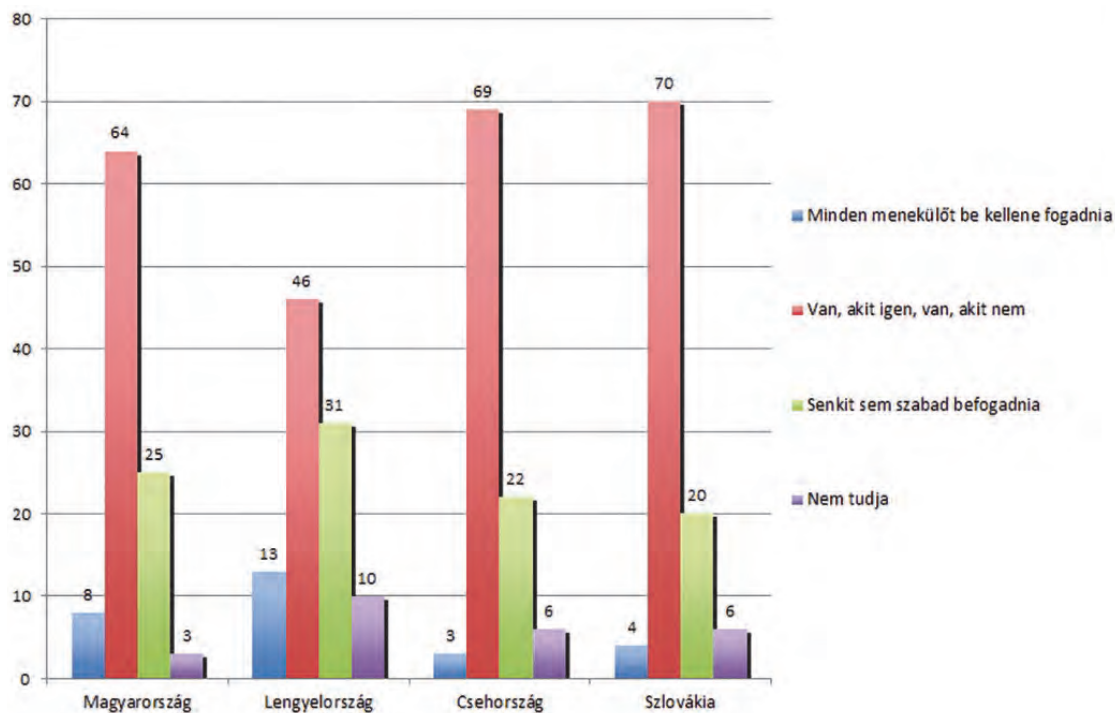
Az alapján, hogy mind az antimigrációs kampány, mind a nagy számú migráns tömegek Magyarországra érkezése áprilisban kezdődött és ettől az időponttól kezdve fokozódott igazán, azt feltételeztük, hogy az idegengyűlölet esetében további növekedést fogunk tapasztalni. Mint a 3. ábrán látható, ezzel szemben az idegenellenesek és az idegenbarátok arányának egyidejű csökkenése következett be. E nem várt fejleményt azzal magyarázzuk, hogy mivel 2015. május óta a bevándorlók nagy számban lépték át a határt, és mivel mind ez az áramlás, mind a kormány, valamint a civil társadalom reakciói jól láthatóvá váltak a médiában, a lakosság júliusban és októberben azt érezte, hogy az országhatár lezárása (az idegenellenességet kifejező válasz a kérdőívben) nem reális lehetőség, de az idegenbarát hozzáállást még kevésbé érezték annak. Talán a folyamatban lévő politikai intézkedések, a politikai-társadalmi viták, valamint a téma állandó jelenléte a médiában egyidejűleg további muniációt adott a mérlegelők táborába tartozóknak, amelynek részaránya ennek következtében megnőtt a két szélsőséges alternatíva rovására.

Mennyiben nevezhető idegenellenesnek a magyar lakosság?

A tanulmány jelen részében használt adatforrás nemzetközi összehasonlításra ad lehetőséget: a Közép-Európai Közvéleménykutató Társulás (Central European Opinion Research, CEORG) négy közép-európai ország, Csehország, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia egy-egy társadalom- és közvéleménykutatással foglalkozó intézetének közös vállalkozása, amely 1999 óta működik. A CEORG-adatfelvételek keretein belül mind a négy országban ugyanazokat a kérdéseket tesszük fel.

2005-ben a CEORG kutatási együttműködés keretében végzett kutatás eredményei alapján azt láthatjuk, hogy az a mérsékelődő hozzáállás, amelyet 2005–2006 táján Magyarországon tapasztaltunk (és a tanulmány első részében aláhúztunk), nem csupán a magyarokra volt jellemző: mind a négy visegrádi ország lakossága egyfajta bizonytalan álláspontra helyezkedett ebben az időszakban (3. ábra).

3. ábra. Mit gondol, be kell-e fogadni a menekülteket? (%)

Forrás: CEORG 2005. február (Magyarország: Társi, Lengyelország: CBOS, Csehország: CVVM, Szlovákia: FOCUS)

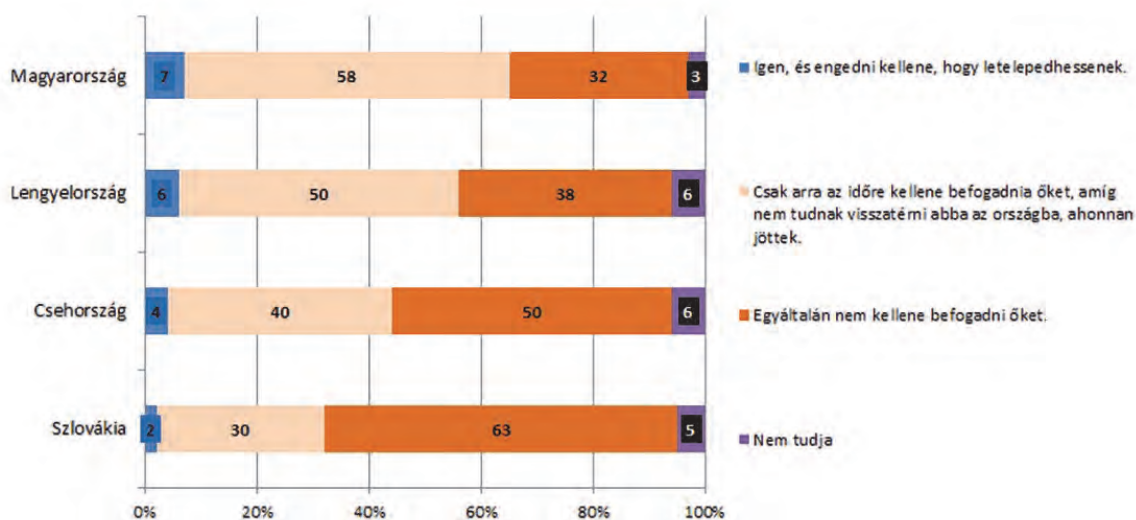
2005-ben az adatok azt mutatták, hogy míg a szlovák, a cseh és a magyar felnőtt lakosság durván kétharmada van az úgynevezett mérlegelő állásponton, addig a mérlegelők aránya Lengyelországban alacsonyabb (46 százalék) volt. Ezzel párhuzamosan a lengyelek – a másik három vizsgált országgal szemben – nagyobb arányban helyezkedtek a két szélső álláspontra: 13%-uk szerint Lengyelországnak minden menekültet be kellene fogadnia, míg 31%-uk szerint senkit sem. A magyar, a cseh és a szlovák válaszadók hasonlóan vélekedtek a menekültek befogadásáról, bár

Magyarországon az idegenbarátok aránya relatíve magas: míg az idegenbarátnak vagy talán inkább „szuperliberálisnak” tekinthető álláspontot, miszerint minden menekültöt be kell fogadni, a magyarok 8%-a képviselte, addig a szlovákok 4%-a, a cseheknek pedig 3%-a vélekedett így. Idegenellenesnek – azaz minden menekültet elutasítónak – a magyarok 29%-a, a csehek 22%-a és a szlovákok 20%-a tekinthető.

Kifejezetten a menekültek befogadásával kapcsolatban CEORG-adatfelvétel is készült 2015 utolsó negyed-évében.²

A 4. ábrán látható, hogy kifejezetten a háborús övezetekből érkező menekültek befogadásával kapcsolatban leginkább a szlovákiai válaszadók elutasítóak: kétszer annyian (63%) válaszoltak úgy, hogy egyáltalán nem kellene befogadni az innen érkező menekülteket, mint a leginkább befogadónak számító lengyel válaszadók (32%). A magyar lakosság véleménye a lengyelekhez áll közel.

4. ábra. Be kellene-e fogadnia a háborús övezetekből érkező menekülteket? (%)

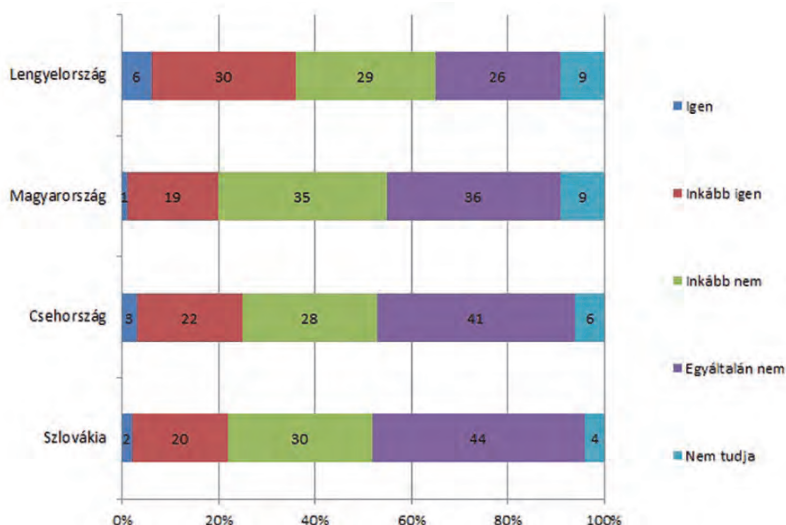

Forrás: Társi Omnibusz (CEORG), 2015. október

Az 5. ábrán a Közel-Keletről, illetve Afrikából érkező menekültekkel kapcsolatos véleményeket illusztráljuk. Az adatokból látszik, hogy jóval kevésbé befogadó a lakosság mind a négy országban (5. ábra), de a lengyelek e tekintetben is befogadóbbak a másik három ország lakosainál.

² Szlovákiában szeptember 1–9. között, Csehországban szeptember 7–14. között, Lengyelországban augusztus 17–24. között és Magyarországon október 16–23. között.

5. ábra. Be kellene-e fogadni a Közel-Keletről, illetve Afrikából érkező menekülteket? (%)

Forrás: Tárki Omnibusz (CEORG), 2015. október

A következőkben azzal foglalkozunk, hogy a visegrádi országokban élők milyen félelmeket táplálnak a bevándorlók kapcsolatban, ami az elutasítás egyik központi indikátora is lehet. Összesen nyolc állításról kérdeztük a lakosság véleményét, amelyeket az eredmények alapján a következő csoportokba osztottunk: inkább elvont, illetve konkrét félelmek, valamint az úgynevezett jóléti sovinizmussal (az a félelem, hogy a kisebbségi csoportoknak jutott szociális ellátások a jóléti rendszer egészét, azaz a többségi társadalmat veszélyeztetik) és a kulturális fenyegetettség érzetével kapcsolatos félelmek (1. táblázat).

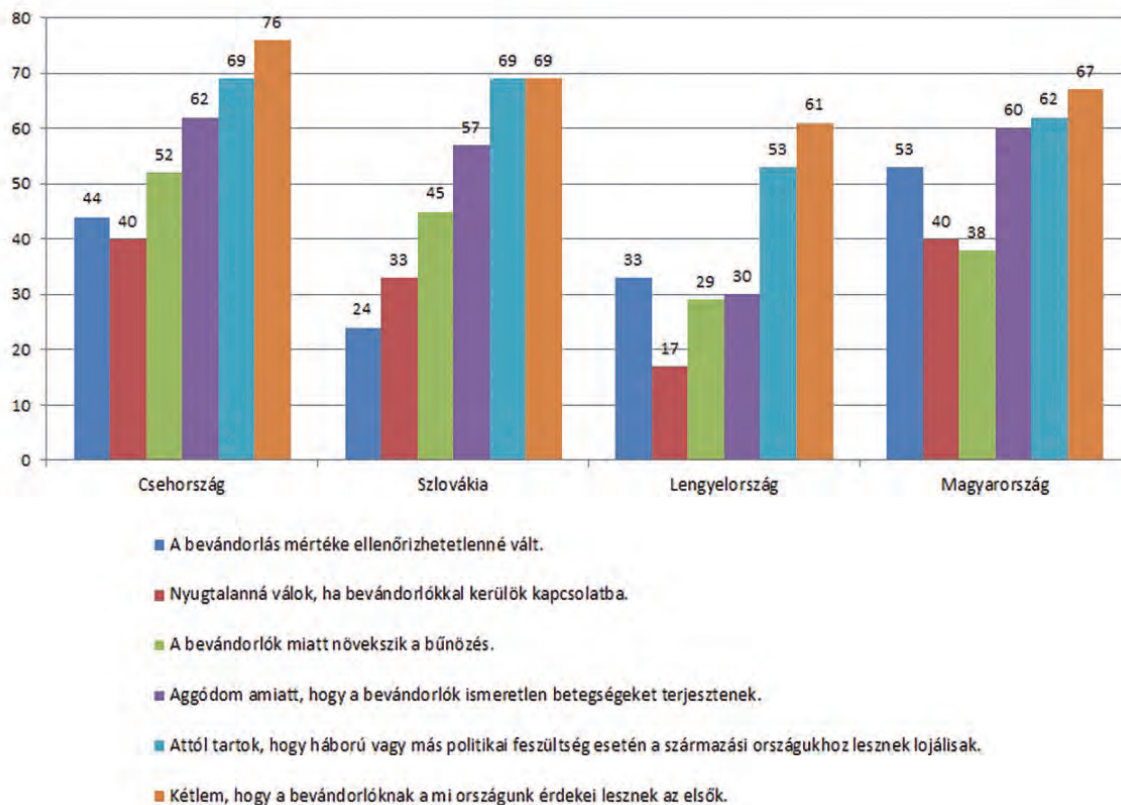
1. táblázat. A félelem és a jóléti sovinizmus elemei (2015)

A félelem elemei		A jóléti sovinizmus elemei
Inkább elvont félelem	Inkább konkrét félelem	
„Nyugtalanná válok, ha bevándorlók-kal kerülök kapcsolatba.”	„A bevándorlók miatt növekszik a bűnözés.”	„A bevándorlók olyan emberek elől veszik el a munkák, akik már régebb óta itt vannak.”
„A bevándorlás mértéke ellenőrizhetlenné vált.”	„Aggódok amiatt, hogy a bevándorlók ismeretlen betegségeket terjesztenek.”	„Attól tartok, hogy a bevándorlók számának növekedése rossz irányba változtatja az életmódunkat.”
	„Attól tartok, hogy háború vagy más politikai feszültség esetén a származási országukhoz lesznek lojálisak.”	„Attól tartok, hogy a bevándorlók számának növekedésével el fog veszni a mi saját kultúránk.”

Forrás: TÁRKI Omnibusz (CEORG), 2015. október

A 6. ábrán a négy országban tapasztalt eredmények láthatóak az elvont és a konkrét félelmek esetében.

6. ábra. A bevándorlókkal kapcsolatos elvont és konkrét félelmek Csehországban, Szlovákiában, Lengyelországban és Magyarországon; azoknak az aránya, akik „teljes mértékben”, illetve „inkább” egyetértenek azzal, hogy... (%)

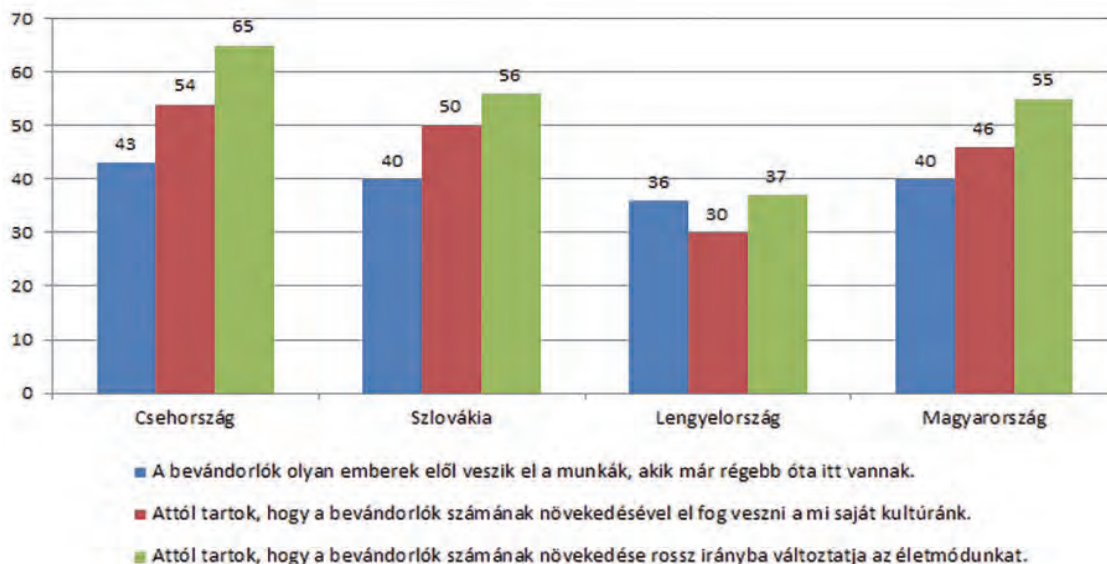

Látható, hogy a félelem kifejezetten magasnak mondható mindegyik ország esetében, ami alól bizonyos tekintetben Lengyelország kivétel: a bevándorlás ellenőrizhetetlenségén kívül a lengyelek minden állítás esetében jóval kisebb mértékű félelmet mutattak. Legfőképpen pedig a bevándorlók nyugtalanító jelenlétével kapcsolatban igaz ez a különbség, hiszen kevesebb mint feleakkora az ezzel egyetértők aránya a lengyel válaszadók körében, mint Csehország vagy Magyarország esetében.

Feltételezzük, hogy a Magyarországot kiemelten érintő 2015-ös menekültválsággal erősen összefügg, hogy minden második magyar válaszadó egyetértett azzal, hogy a bevándorlás mértéke ellenőrizhetetlenné vált az országban, ami a négy ország összehasonlításában a legmagasabb arány.

A jóléti sovinizmus mértékét gazdasági, kulturális és társadalmi szempontból is vizsgáljuk (7. ábra).

7. ábra A jóléti sovinizmus különböző aspektusai Szlovákiában, Lengyelországban és Magyarországon; azoknak az aránya, akik „teljes mértékben”, illetve „inkább” egyetértenek azzal, hogy... (%)

A jóléti sovinizmussal összekapcsolható félelem Csehországban a legmagasabb és Lengyelországban a legalacsonyabb, míg a szlovák és a magyar adatok hasonló eredményeket mutatnak. A három állítás fontossági sorrendje a vizsgált országokban megegyezik, ami alól ebben az esetben is Lengyelország a kivétel: míg itt az életmóddal kapcsolatos fenyegetettség (azaz a társadalmi szempont) volt a legmagasabb, addig Magyarország, Szlovákia és Csehország esetében a munkaerőhiánnyal kapcsolatos fenyegetettség (azaz a gazdasági szempont) volt a legalacsonyabb mértékű.

Kik idegenellenesek?

Általánosságban elmondható, hogy függetlenül attól, hogy az előítéletességet/idegenellenességet mely csoporttal szemben vizsgáljuk, a társadalom rosszabb körülmények és lehetőségek között élő csoportjai (más szóval szociológiai értelemben a társadalom „vesztes” csoportjai) minden alkalommal nagyobb arányban vannak jelen az idegenellenes attitűdöt nyíltan vállalók között. Társadalmi-gazdasági szempontból ezek a vesztes csoportok a munkaerőpiacról kiszorultak, az alacsony iskolai végzettséggel (legfeljebb általános iskola) rendelkezők, illetve a rossz anyagi helyzetűek.

Az említettekkel összecsengően 1995-ben az átlagosnál (40%, 1. ábra) nagyobb volt az idegenellenesség mértéke a rokkantnyugdíjasok (53%), az alacsony iskolai végzettségűek (50%), a falusi lakosok (45%), a nyugdíjasok (45%), a keleti megyékben élők (44%) és a munkanélküliek (43%) körében. Tehát elmondható, hogy általában azon (egymással egyébként is átfedésben álló) csoportok körében, amelyek tagjainak az átlagosnál több oka van félni mindentől, s akik ezért jobban félnek egyebek között az idegenektől is. Az 1998-as vizsgálat esetében a már említett csoportok mellett az átlagosnál az újságot nem olvasók (47%), a gazdasági helyzet romlását érzékelők (41%) vagy az

ettől tartók (48%), a nagy áremelkedést várók (42%), illetve a magukat a legalsó társadalmi rétegbe sorolók (42%) körében vannak az átlagosnál (33%, 1. ábra) jóval nagyobb arányban idegenellenesek.

A 2004-es adatok vizsgálatakor összefüggéseket láthattunk a bevándorlás társadalmi percepciói és a menekültek nyílt elutasítása között (lásd ENYEDI–FÁBIÁN–SIK 2004). Míg a vizsgált népesség háromnegyede összefüggést lát a bevándorlás és a növekvő bűnözés között, és jóval több mint fele egyetért azzal az állítással, hogy „a bevándorlók elveszik a munkát” a Magyarországon születettek elől, addig a bevándorlás pozitív hatásaira vonatkozó állításokkal a válaszadók többsége nem ért egyet (lásd uo.).

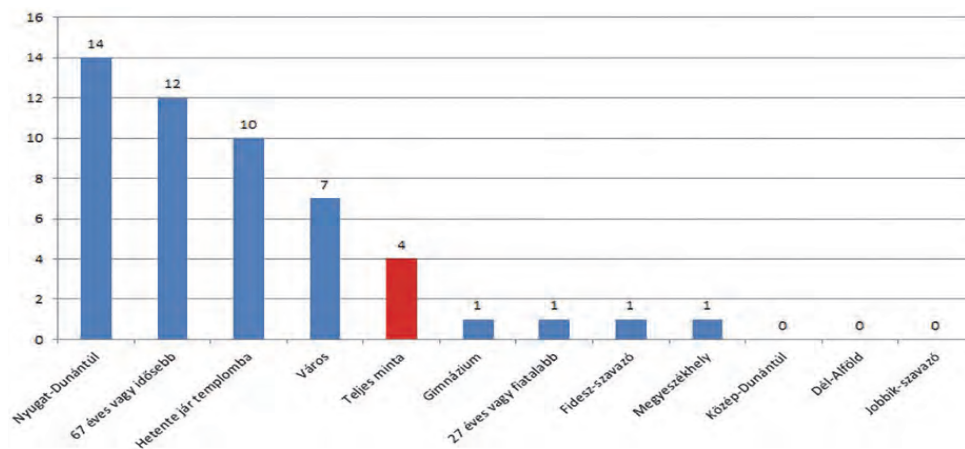
2006 elején azt tapasztalhattuk, hogy az átlagosnál (24%) kissé nagyobb az idegenellenesség mértéke Nyugat- és Dél-Dunántúlon (30-31%), falun (28%), a legfeljebb nyolc osztályt végzettek körében (35%), a nyugdíjasok között (30%), a magukat szegénynek érzők és a demokráciában csalódottak csoportjában (33%, illetve 34%). 2007 februárjában azt tapasztaltuk, hogy akik szerint senkit sem szabad országunkba befogadni, tehát akik nyíltan idegenellenesek, azok jellemzően a középkorú (33%) nyolc osztályt végzett emberek (40%) (lásd DENCŐS–SIK 2007).

2012-ben mindezek mellett az alacsony jövedelemszint, a rossz anyagi helyzet indikátora az is, ha a válaszoló el van maradva közüzemi számlái kifizetésével, valamint nem rendelkezik saját tulajdonú lakással. E csoportok körében átlagon felüli (43-52%) azok aránya, akik nyíltan idegenellenesnek tekinthetők a menedékkérők beengedésének elutasítása alapján.

A szociológiai értelemben „vesztes” csoportok mellett a Jobbik-szavazók körében szintén átlagon felüli (45%) a nyíltan idegenellenesek aránya. Politikai aktivitás alapján ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a politikából kiábrándultak azok, akik a legnagyobb arányban nem engednék be egyetlen menedékkérőt sem az országba (54%). Emellett a roma válaszadók és regionális bontásban a közép-dunántúli lakosok azok, akik körében átlag feletti a 2012-ben mért idegenellenesség.

A 2015-ös eredményeket a 8. és 9. ábra szemlélteti. Azok a társadalmi csoportok, amelyek körében az idegenellenes (8. ábra), illetve az idegenbarát (9. ábra) attitűd kifejezetten alacsony, illetve magas, azt láthatjuk, hogy az előző évekhez hasonlóan leginkább a pártpreferencia, a lakóhely, az életkor, illetve az iskolai végzettség játszik fontos szerepet.

8. ábra. Társadalmi csoportok, amelyekben az idegenellenesek aránya az átlagosnál magasabb 2015 októberében

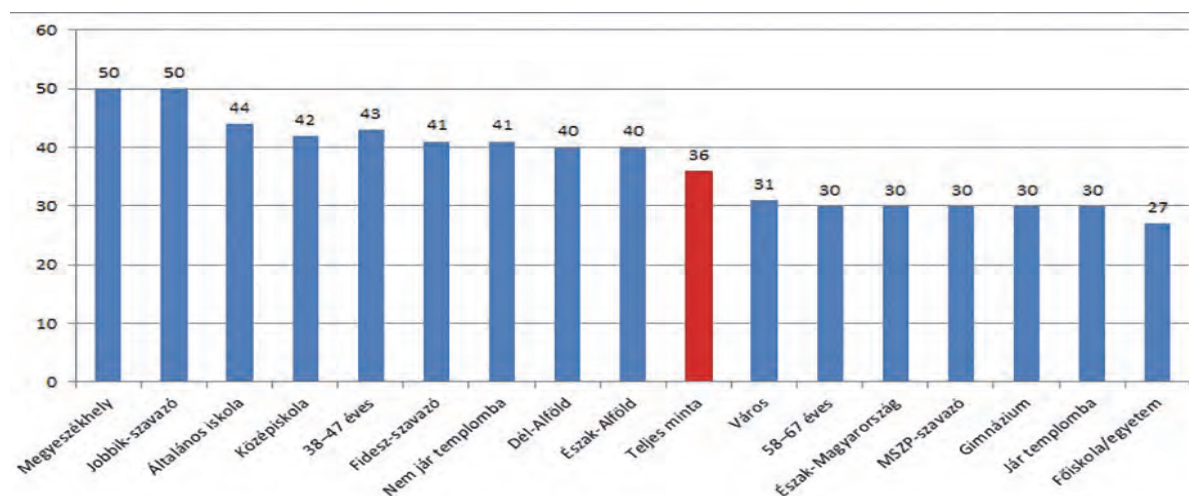

Az ábrák alapján azt mondhatjuk, hogy míg a Jobbik-szavazók erősen, a Fidesz-szavazók mérsékelten felülreprezentáltak, ugyanakkor az MSZP-szavazók alulreprezentáltak 2015-ben az idegengyűlölők között.

Továbbá míg a Dél- vagy az Észak-Alföldön élők nagyobb valószínűséggel, a megyeszékhelyeken élők sokkal nagyobb valószínűséggel lesznek idegengyűlölők; ugyanakkor Magyarország északi részén élők között kevésbé valószínű, hogy idegengyűlölő válaszadót találunk.

Az iskolai végzettség és az életkor is fontos szerepet játszik az idegengyűlölő vagy idegenbarát attitűd kialakításában. Azok, akik kevésbé képzettek, különösen az általános iskolai végzettséggel rendelkezők nagyobb valószínűséggel válnak idegengyűlölővé, míg a főiskolai végzettségűek esetében ez kevésbé valószínű.

9. ábra. Társadalmi csoportok, amelyekben az idegenbarátok aránya az átlagosnál magasabb 2015 októberében

Forrás: TÁRKI Omnibusz kutatások, 2015 október

Az idegenbarátok aránya 2015 októberében igen alacsony volt. Magyarországon nagyobb valószínűséggel válnak idegenbaráttá a Nyugat-Dunántúlon élők, a több mint 67 évesek, a rendszeresen templomba járók, illetve a városokban (de nem Budapesten) élők.

Összefoglalás

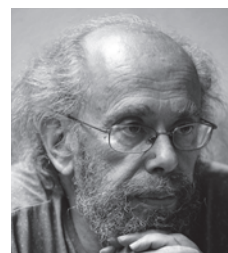
Az előzőekben a magyarországi idegenellenességet két fontos szempont alapján mutattuk be: a tanulmány első részében azt vizsgáltuk, hogyan alakult az idegenbarátok, a mérlegelők, illetve az idegenellenesek aránya 1992 és 2015 között, és hogyan viszonyulnak ezek az eredmények Csehország, Lengyelország és Szlovákia hasonló adataihoz. Látható, hogy 2012 óta az idegenellenesség stabilan magasnak mondható az országban, ami a 2015-ös év során tovább növekedett. A 2015-ös évközi eredmények viszont nem igazolták a kutatói „várakozásokat”: a menekültválság, illetve a folyamatos politikai/társadalmi diskurzusok miatt az idegenellenesség növekedését

feltételezhettük. Ezzel szemben inkább a mérlegelő állásponton lévő válaszadók aránya növekedett. A tanulmány második részében azzal foglalkoztunk, hogy mely társadalmi csoportok számítanak inkább idegenellenesnek. Az idegenellenesek mindenkorai társadalmi bázisa időben nagyrészt változatlanul mutat: leginkább a társadalom „vesztes” csoportjába tartozók válnak idegenellenessé, illetve hangsúlyos még a politikából kiábrándultak jelenléte is az idegenellenes társadalmi csoportok körében.

Hivatkozott művek

- BERNÁTH GÁBOR – MESSING Vera 2015. Bedarálva. A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampány és a tőle független megszólalás terepei. *Médiakutató*, XVI. évf. 4. sz. 7–17. o. Web: http://www.mediakutato.hu/cikk/2015_04_tel/01_menekultek_moralis_panic.pdf. (Letöltés: 2015. december 10.)
- DENCŐ Blanka – SIK Endre 2007. Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon. *Educatio*, 16. évf. 1. sz. 50–66. o. Web: <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00039/pdf/>. (Letöltés: 2015. december 10.)
- ENYEDI Zsolt – FÁBIÁN Zoltán – SIK Endre 2004. Nőtték-e az előítéletek Magyarországon? In: Kolosi Tamás et al. (szerk.): *Társadalmi riport 2004*. Tárki, Budapest. 375–399. o. Web: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a809.pdf>. (Letöltés: 2015. december 10.)
- FÁBIÁN Zoltán – SIK Endre 1996. Előítéletesség és tekintélyelvűség. In: Andorka Rudolf et al. (szerk.): *Társadalmi riport 1996*. Tárki, Budapest. 381–412. o. Web: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a895.pdf>. (Letöltés: 2015. december 10.)
- SIMONOVITS Bori – SZALAI Boglárka 2013. Idegenellenesség és diszkrimináció a mai Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 174. évf. 3. sz. 251–262. o. Web: <http://www.matud.iif.hu/2013/03/03.htm>. (Megtekintés: 2015. december 10.)

Sik Endre (1948) az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Karának professor emeritusa és a Társadalomkutatási Intézet (Tárki) vezető kutatója. A Magyar Tudományos Akadémia doktora. Kutatási területei: migráció, idegenellenesség, munkaerőpiac, kapcsolati tőke.

Szeitl Blanka 1990-ben született Budapesten. 2015-ban szerzett survey statisztika mesterszakos diplomát az ELTE Társadalomtudományi Karán. Jelenleg a Társadalomkutatási Intézet (Tárki) munkatársa, kutatási területei közé tartozik az idegenellenesség, a migráció, valamint a térbeli társadalmi egyenlőtlenségek.

A Legfőbb szolgálatában

LUTHER Márton: *Prédikációk*. Luther Kiadó, Budapest, 2015. (Luther válogatott művei 6.)

Hogyan fedezte fel Istent Ábrahám?

„Fáradozását és igyekvését egy különösen rá jellemző elképzelés irányította és határozta meg: az az elképzelés, hogy rendkívül fontos, kinek vagy minek szolgál az ember. [...] emlékezetes válasza ez volt: csupán a Legfőbbnek. Valóban emlékezetes válasz. Olyan önérzet árad belőle, amelyet majdnem gögösnék és túlcsapongónak lehetne nevezni. A férfiú így is szólhatott volna magában: »Ki vagyok én, és mit érek, és mit ér bennem az ember? Elég, ha valamely kisebb [...] bálványnak, alóbbrendű istennek szolgállok, nem fontos.« Kényelmesebb lett volna így gondolkoznia. Ő azonban így szólt: »Én [...] és bennem az ember kizárólag a Legfőbbnek szolgálhatok.« Ez volt mindennek kezdete. [...] És [...] lelke oly buzgó-fájdalmasan csüngött az igazságon, hogy mélyen meghatotta az Úristent, aki így szólt magában: »Megkenlek téged az öröm olajával minden társadnál jobban.«

Így fedezte fel [...] Istent a Legfőbb utáni vágyból, hirdetvén tovább alakította és teljesebben elgondolta, s evvel minden érdekeltnek nagy jót tett: Istennek, önmagának és azoknak, akiknek lelkét tanításával megnyerte. [...] önmagának és a megtérteknek kiváltképpen azért, hogy a Sokarcút és nyugtalanítóan Kéteset az Egyetlenre és megnyugtatóan Ismertre vezette vissza, a Határozottra, akitől minden ered, a jó és a rossz, a pillanatnyi és borzalmas éppúgy, mint az áldásos és szabályos, és akinek pártján minden esetre állni kell. [...] a hatalmakat hatalommá egyesítette, és ezt Úrnak nevezte – egyszer

és mindenkorra és kizárólagosan, nem pedig csupán egy ünnepnapra...” (MANN 1986, 1: 369–370. o.)

Thomas Mann *József és testvérei* című hatalmas regényfolyamában olvasható ez a jelenet. A fiatal Józsefnek Eliézer, a szolga meséli el az ősatyák történetét, így ismerkedik a család múltjával. Eliézer arról is tudósít a fiúnak, hogy „hogyan fedezte föl Istent Ábrahám”. Hogy a sok istenség és hatalmasság között ő egyes-egyedül a Legfőbbnek akart szolgálni. Ezt a részt idéztem fent. Nem azért, mert eltévesztettem a műfajt, és ne tudnám, hogy a *Luther válogatott művei* sorozat 6. kötetének bemutatójára gyűltünk össze, és teológiai irodalom, illetve prédikációk helyett egy regényt akarnék ajánlani a megjelentek figyelmébe. Nem erről van szó. Bár meglehet, könnyebb felkelteni az érdeklődést egy cselekményekben és fordulatokban gazdag regény iránt, mint vágyat ébreszteni majdnem 500 éves igehirdetések elmélyült olvasására.

Luther felfedezte Istent Istennek

Felütésnek azért választottam Isten felfedezésének leírását, mert úgy látom, ha Thomas Mann regényt írt volna Luther életéről, az istenkapcsolat leírásáról szóló részt nyugodt szívvel, csupán a név megváltoztatásával áttemelhette volna a *József és testvéreiből*.

Gondoljunk csak a történelmi háttérre: egy ágos-tonos szerzetes 1517–18-ban szinte egyik napról a másikra szemben találja magát papok, püspökök, egyházi hatalmasságok, világi fejedelmek egész során keresztül a fél Európával és az akkori világ két leghatalmasabb emberével: V. Károly császárral és X. Leó pápával. Egy hierarchikus világban rendek, rangok között egy „papocska” mást mer mondani, mint a hivatalos hatalmak. És nem hunyázkodik, nem hátrál meg, nem hódol be nekik. Hogy ezt vállalja valaki, ahhoz vagy örültnek kell lennie, vagy hatalmasabb erőket tud saját háta mögött,

* Elhangzott 2015. november 10-én Budapesten a Deák Téri Evangélikus Gimnázium dísztermében a *Luther válogatott művei* sorozat 6. kötetének bemutatóján.

mint akikkel szemben áll. Luther számára – akárcsak Ábrahám számára – nem volt mindegy, kinek szolgál az ember. „...emlékezetes válasza ez volt: csupán a Legfőbbnek. [...] így szólt: »Én [...] és bennem az ember kizárólag a Legfőbbnek szolgálhatok.« Ez volt mindennek kezdete.” Luther felfedezte Istent Istennek. Egy tekintélyelvű világban, önmagában is jókora tekintélyelvűséget hordozva Luther rátalált a legfőbb Tekintélyre: Istenre. Ő az, aki felette áll mindennek és mindenkinek, és aki Teremtője, Fenntartója, Gondviselője az egész világnak.

„Engedd, hogy Isten Isten legyen!” – biztatja hallgatóit egy 1519-ben elhangzott prédikációban (LVM 6, 117. o.). A Legfőbb előtt való megállás, a Legfőbbsel való találkozás élménye mozgatta tetteit és szavait. Amikor Istennek van dolga az embernek, akkor a Legfőbbsel van dolga – e tapasztalat és alapvető felismerés nélkül érthetetlen a reformáció és érthetetlenek a prédikációk is, amelyek most magyar nyelven olvashatók e kötetben.

A legfőbb Szó: a kapcsolat

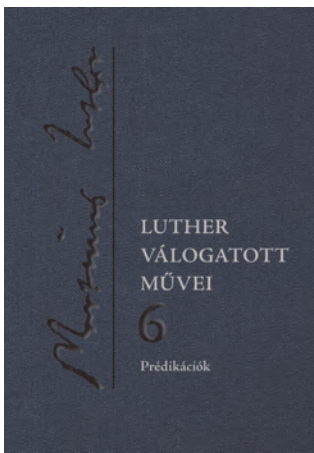
Luther élete végéig ennek a Legfőbbnek a szolgálatában állt. És élete végéig kitarzott amellett, hogy az Urak Urát nemcsak fel lehet ismerni, hanem ő kapcsolatba is lép az emberrel úgy, hogy az Írás által hallatja szavát. Élete utolsó igehirdetésében is, három nappal a halála előtt arról beszélt, „milyen nagy megtiszteltetés és boldogság tudni, hogy Isten szóba áll velünk” (uo. 501. o.). Amilyen nagyra értékelte a Legfőbbsel, oly nagyra tartotta a Legfőbb Szavát, az Igét, a Szentírást. Hallgatóinak nem győzte mondogatni és tanítani, hogy a nagy Isten a jelentéktelennek tűnő Írásban és betűben rejti el és nyilatkoztatja ki önmagát. Erre mutat rá egy 1531-ben elhangzott prédikációban is advent 2. vasárnapján: „...igen nagy csoda, hogy Isten ilyen mélyre leereszke-

dik, és önmagát betűkben rejti el, és ezt mondja: »Itt egy ember ír le engem. Ezeknek a betűknek erőt kell adniuk az embereknek az ördöggel szemben, és meg kell váltaniuk őket.« A Szentírás tehát bizonyíték arra, hogy Isten eljött hozzád. Ha elfogadod, akkor üdvözülsz, de nem azért, mert a szöveg tollal és tintával íródott, hanem azért, mert Krisztusra mutat. Ugyanígy járt Izrael is a pusztában, amikor Isten megparancsolta Mózesnek: »Csinálj egy rézkígyót, és tűzd rá egy póznára. Mindenki, akit megmarta a kígyó, életben marad, ha föltekint arra.« (4Móz 21,8) Mi is volt ez? Csak két betű, a keresztfa és a kígyó, egy *S* és egy *C*,¹ Isten mégis hozzáfűzte: »Mindenki [...] életben marad, ha föltekint« a rézkígyóra. [...] Éppen ez a helyzet itt is. Isten akarata fent rejtezik a mennyben, mégis azt mondja: »Megírtam ezt az Írást, és aki hisz benne, azt meg akarom erősíteni.«” (Uo. 430. o.)

Ugyanebben a prédikációban azt is a szívekre próbálja helyezni, hogy azért nagyobb mindennél az Ige ezen a földön, és azért áll minden más szó és emberi tanítás fölött, mert vele együtt Isten költözik az emberbe, és azt senki ki nem veheti az ember szívéből: „Ám ha az Írás mélyére hatolsz, akkor megtalálsz benne Krisztust és az ő igéjét. [...] Mert ahol az Írás, ott Isten is jelen van, mivel hozzá tartozik és az ő ismertetőjele, és ha befogadod, akkor magát Istent fogadod be. Mit tartasz egy olyan felebarátról, akit Istennek hívnak? Mit tehet vele szemben a halál és a világ? Hadd legyen az Írás tinta, papír és betű! Ám aki attól el nem marad, és azt a magáénak mondja, maga Isten az, akihez viszonyítva a világ csak egy vízcsepp a vödörben...” (Uo. 431. o.)

Úgy vélem, a Szentírás oly nagyra értékelése, a *sola Scriptura* hittétel ebből a Legfőbbshez való tartozásból,

¹ „Az *S* a latin *serpens* 'kígyó', a *C* pedig a latin *crux* 'kereszt', egyben a *spiritus* 'lélek' és *caro* 'test' szó kezdőbetűje.” LVM 6: 430. o. 316. jegyz.

a Legföbbre való rátalálásból érthető meg mélységében. Amíg nem jut el az ember világi erők és hatalmak között a Legföbbig, amíg sok fecsegés, ismeret és bölcsesség között meg nem találja a Legfőbb Szót, addig csak ide-oda sodródik a világban. A Legfőbb Szó a kapcsolat Isten és ember között.

Személyes érintettség

Az igehirdető Luther stílusáról, szolgálatával kapcsolatos dilemmáiról, homiletikai sajátosságairól a kötet szerkesztője, Csepregi Zoltán alapos bevezető tanulmányából tájékozódhat az olvasó. Itt és most arról szeretnék szólni, mi az, amit ez a prédikációgyűjtemény tár elénk. Mi tűnik fel „újdonságként” az igehirdetések olvasásakor? Mitől lesznek ezek a prédikációk ma is érdekesek és aktuálisak az evangélikus teológia és ezen belül a gyakorlati teológia vagy a hívő ember számára?

Az igehirdetéseket Luther Istentől megérintett, az ő ügyét a szívügyének tekintő, személyes meggyőződésből szóló, éppen ezért szenvedélyes prédikátorként jelenik meg. Magukban az igehirdetéseket egyre-másra arról van szó, hogy a Legfőbb kérdését nem lehet személyes érintettség nélkül tárgyalni. Egy viszonylag korai, 1522-es prédikációban beszél arról, hogy „már egy szamár is bőgi a Biblia szövegét...” (Uo. 216. o.) Arra céloz ezzel, hogy lehet olvasni, ismerni és az életre alkalmazni a szent szövegeket az értelem segítségével, de a pusztá tudás, külső ismeret önmagában még nagyon kevés. Egzisztenciális kapcsolatra van, lenne szükség: „...az emberek nagy része úgy hallgatja Krisztus feltámadását, mint valami törökről szóló történetet, és olyan az nekik, mint egy kép a falon. Valami különbnek kell azonban ennek lennie [...] Úgy kell a feltámadásra tekintenünk, hogy az a miénk: engem és téged érint.” (Uo. 318. o.)

Az Istennel és az igével való személyes kapcsolatot belső befogadás révén éri el és alakítja ki az ember. Ez a befogadás alapvetően szívbeli folyamat. Valami olyan, ami nem csupán az ember értelmében játszódik le,

hanem legbensőbb lényében megy végbe: „Úgy veszik az igét, mintha az csak papír volna, vagy úgy, ahogy a kehely és az ostyatartó kendő befogadja Krisztus testét és véréét. A papír nem tesz mást, mint hogy hordoz valamit, amit aztán át is ad, de mégis csupán papír marad. Így másolsz egyik papírról a másikra, és jut el az ige nyelvem által a füledbe, de a szívedig nem ér el. Így veszik ők ezt a hatalmas kincset, mely ekképp nagy kárukra lesz, és mégis keresztényeknek tartják magukat. Mintha a papír így szólna: »Hordozom az írást, ez bizonyos: 'Üdvözítő született ma nektek' (Lk 2,11), ezért üdvözülni fogok.« Ám máris jön a tűz, és elégeti a papírt. A legfontosabb hittétel, mely megkülönböztet minket az összes pogánytól, hogy nem csupán megtanulod azt, hogy Krisztus, a mi Megváltónk és Üdvözítőnk, szüztől született, hanem olyannyira be is fogadod, hogy ő a te Urad és Megváltód, hogy képes légy szívedben dicsérni őt.”²

Ahogy Luther a Krisztus-befogadásról beszél, és ahogy ez a kérdés újra és újra felbukkan prédikációiban, már nem csak mint reformátor áll az akkori hallgatóság és a mai olvasóközönség előtt. Nem csak olyan valaki, aki a hit nagy kérdéseit és igazságait keresi, vitatja és pontosan körülírja. Hanem úgy is, mint lelki tanító, lelki vezető. Aki a hit ösvényén jár, ott tapasztalatokat szerez, és ezen az úton kalauzolja, vezet azokat is, akik hallgatják őt. Különösen a korai prédikációira jellemző ez a lelki irányultság, vagy ha úgy tetszik, spiritualitás. Ezekben a reformáció, a hit nagy kérdései nem egyházpolitikai, első renden nem is dogmatikai, hanem döntően mint lelki kérdések, mint az ember belső világára kiható kérdések jelennek meg.

Önismeret

Meglepő, hogy Luther élete végéig megőrizte ezt a lelki irányultságot igehirdetéseiben. Igaz, hogy főleg a korábbi prédikációkban érződik erősebben a szerzetesi kér-

² LVM 6: 378. o. 1530. karácsony első napján.

désmegközelítés, és az idő múlásával nagyobb hangsúlyt kap a külső ellenfelekkel való polémia. De a hit kérdése végig spirituális kérdés marad.

Ezen a lelki úton Luther feltűnően gyakran tér vissza az önismeret témájára, amely minden lelkiesség alapja. Olyan kérdéskör ez, amelyre a mai magyar evangélikus teológia még alig reflektált, de ami a lelkiesség szempontjából megkerülhetetlen és alapvető. Luther tud arról, hogy a Legfőbbel való találkozás során az ember találkozik önmagával is, pontosabban szembesül önmagával.

„Engedd, hogy Isten Isten legyen! Nyugodj meg abban, hogy ő többet tud rólad, mint te magad. Azért nézd az égi képet, Krisztust [...] ne téveszd szem elől, és csak Krisztusban keresd magadat, ne önmagadban, akkor őbenne örökké meg fogod találni magadat.” (Uo. 117. o.)

Igazi énjére és valójára az ember Luther szerint Krisztusban talál rá. Mert Isten többet tud rólunk, mint mi magunk. Ez a keresztény önismeret alapja és kiindulópontja. Isten istenségének elismerése és érvényre juttatása is az önismeret talaján megy végbe.

1517 februárjában, jóval a reformáció hivatalos elindulása előtt nagyon világosan beszél erről Krisztussal kapcsolatban is. Az ő cselekvése is akkor mehet végbe az emberben, ha a személy eltávolodik önmagától. Ebben a szakaszban – az igehirdetéseiben egyébként nagyon gyakran használt formában – mintegy Krisztus hangján szól a gyülekezethez: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek. Ne próbáljatok enyhíteni terheiteken, ne nyugtatgassátok magatokat, ezt én akarom megcselekedni veletek. Miért maradtok mégis önmagatoknál? Hagyjátok ott magatokat és jöjjetek énhozzám: kételkedjete magatokban, és reménykedjete bennem. Ahogy Ábrahám is elment a maga országából, barátai köréből és atyja házából [1Móz 12,1]. Mert mi magunk vagyunk atyánk háza; mi magunk vagyunk a világ. Önmagunkból kell tehát kimennünk...” (Uo. 59. o.)

Az embernek ki kell önmagából lépnie, el kell hagynia magát ahhoz, hogy Krisztushoz közelebb ke-

rüljön, és részesülhessen a vele való közösség áldásai-ban. Az egyik leghíresebb igehirdetésében, az 1519-ben elhangzott, Krisztus szenvedéséről szóló sermóban azt tanítja, hogy az önismeret a keresztény ember állandó lelki gyakorlat: „Amiről most lesz szó, abban szüntelenül gyakorolnunk kell magunkat. A Krisztus szenvedésének legfőbb haszna ugyanis abban mutatkozik meg, hogy önismeretre juttat. Elborzaszt önmagadtól és összetör. Ha ezt még nem élted át, akkor a Krisztus szenvedése még nincs a javadra. Mert a Krisztus szenvedése a maga természeténél fogva nem munkálhat mást, mint hogy Krisztushoz tesz hasonlónak minket, hogy amint bűneink Krisztust testében és lelkében iszonyúan meggyötörték, ugyanúgy gyötörjenek bennünket is lelkiismeretünkben. De ez nem történik meg csupán azért, mert sokat beszélünk róla. Ez csak elmélyült gondolkodás és átélés eredménye lehet, a bűn komolyanvételével.” (Uo. 87. o.)

Az a személyes érintettség, amely Luther szerint elengedhetetlen az istenkapcsolathoz, az önismeretben valósul meg. Az önismeret gyakorlása pedig belső átformálódással jár együtt. Az önismeret útját szüntelenül gyakorló ember Krisztushoz lesz hasonlónak.

Ó- és új ember

A Krisztushoz való átformálódás, a belső átalakulás, a menyasszony és a vőlegény javainak kicserélődése,³ az isteni formában való lét mint vörös fonál vonul végig Luther igehirdetéseiben. S legtöbbször az őember – új ember, Ádám – Krisztus, külső – belső fogalom párokban jelenik meg.

Az önismeret útján ugyanis előbb-utóbb világossá lesz, hogy van valami vagy inkább valaki az emberben, aki ösztönszerűen külsőségekben igyekszik kifejezni és megvalósítani magát: „Az ó-Ádám még mindig bennünk van, aki csak egy olyan istenre vágyik, aki azzal

³ Vö. a kétszeres igazságosságról szóló sermóval: LVM 6: 92. o. kk.

büszkélkedik, ami már létezik. Ahhoz az Istenhez viszont, aki a semmivel törődik [vagyis újjáteremt – P. S.], nem sok kedve van.” (Uo. 371. o.) „...az emberi természet az evangélium ellensége, mert rossz úton törekszik felfelé, és a jócselekedetek által akar igaz lenni. Egy fekete, fehér vagy kék szerzetesi fejfedő, egy hosszú kabát vagy egy nagy tonzúra viselése nem segít abban, hogy kereszténynek neveztesse.” (Uo. 260. o.)

A keresztény ember azért figyelni Krisztus jelenlétében állandóan önmagát, és életének mozzanatait azért teszi Isten előtt mérlegre, hogy tetten érje a benne munkálkodó óembert, és megszabaduljon a felszínen élő énjétől. Ez a belső közeledés Istenhez a régi ember meghalásával jár együtt: „Így viszi véghez a Krisztus szenvedése a maga igaz természeté szerinti fenséges művét: megfojtja az ó-Ádámot...” (Uo. 88. o.) „...a mennyei Atya minket belsőleg Krisztushoz vonz [...] És így úzi el Krisztus Ádámot napról napra egyre jobban, olyan mértékben, ahogy hitünk és Krisztus felismerése gyarapszik. Mert nem egyszerre kaphatjuk meg az egészet; hol csak elkezdődik, hol növekszik, s végül a halálban teljessé válik.” (Uo. 93. o.)

Az óember meghalásának és az új ember születésének színterei a szentségek: a keresztség és az úrvacsora. Ezekben megy végbe az az átalakulás, amely Isten felé viszi az embert. Mindkettő egy életre szóló meghívás az Istennel való közösségre és egy életre szóló feladat az ember számára a vele való találkozásra: „A keresztség jelentése: a bűnnek való boldog meghalás és az Isten kegyelmében való feltámadás, azaz az óember, aki bűnben fogantatott és született, itt megfojtatik, és új ember jön elő és támad fel, aki kegyelembe született.” (Uo. 136. o.)

Az óember – új ember megkülönböztetése, állandó tettenérése véleményem szerint az evangélikus spiritua-

litás olyan elfelejtett dimenziója, amelyre nagyon kevés figyelem jutott az elmúlt évek Luther-kutatásaiban.

A feladat

Luther igehirdetéseinek egyháztörténeti, dogmatikai és homiletikai szempontból is érdekesek és kutathatóak. Látható és érezhető bennük azonban egy nagyon erős spirituális irányultság. Az Istennel való kapcsolat hangsúlyozásával, Krisztus befogadására való mutatással, az önismeretben való gyakorlással, az ó- és új ember viaskodásával és tettenérésével Luther lerakta az evangélikus lelkiség alapjait. Ezek tartalmának részletes elemzése, az összefüggések mélyreható feltárása és rendszerbe foglalása elengedhetetlennek tűnő feladat elé állítja a Luther-kutatást.

S mivel evangélikus körökben egyre inkább érződik egy vallásos tapasztalat iránti vágy, egy spiritualitás utáni éhség, fontosnak tűnik számomra, hogy a tartalmi kérdések tisztázása mellett az evangélikus teológia felelni tudjon a „hogyan” formai kérdésére is. Luther írásaiban az előbbire bőséges forrás áll rendelkezésre immár magyar nyelven is. Sajnos kevesebbet beszélt és tanított a hogyanról. Erre nézve jóval kevesebb utalást és megjegyzést lehet találni. Talán a tartalmi kérdések tisztázása segíthet abban, hogy az evangélikus teológia el tudja helyezni Luthert a keresztény spiritualitás ökumenikus térképén, és kézzelfoghatóvá váljon: hogyan élhet egy evangélikus hívő Krisztusban Krisztussal.

Hivatkozott mű

MANN, Thomas 1986. *József és testvérei*. 1–2. köt. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Percze Sándor

Emberarcú iszlamizmus

HOUELLEBECQ, Michel: *Behódolás*. Magvető, Budapest, 2015.

A politikai publicisztika gyorsan változó műfaj, a lényegét jelenti, hogy a folyton változó közülethez alkalmazkodjon, a napi eseményekre próbáljon magyarázatot adni. Ha a *Behódolás* csupán pamfletnek tekintjük, akkor a könyvről írt recenzió is hamar elveszítené az aktualitását. Másként kellett volna megírni a regény megjelenésének idején, amikor a *Charlie Hebdo* munkatársait végezték ki fanatikus merénylők, másként a nyár elején, amikor nagy kék plakátok tájékoztattak minden magyarul tudót arról, hogy az ország törvényeit a bevándorlóknak is tiszteletben kell tartaniuk. Ismét más volt az akusztikája a könyvnek, amikor szeptember első felében a Keleti pályaudvaron naponként átkelve inkább érezhettem magamat katasztrófaturistának, mint ingázónak, és másként szólt ma, éppen egy hónappal a párizsi merényletsorozat és egy héttel a Le Pen „győzelmét” hozó regionális választások első fordulóját után. (Frissítés: a második fordulóban a Nemzeti Front mindenhol vereséget szenvedett.) Ki tudja, milyen új aktualitása lesz Houellebecq regényének, amikor e sorok megjelennek.

A *Behódolás* azonban nem (csak) pamflet vagy sötét jóslat, hanem mindenekelőtt regény, amelynek ugyan a liberális Franciaország radikális átalakulása a témája, de azért ennél jóval többről szól. Főhőse Françoise, a Sorbonne irodalomprofesszora, J.-K. Huysmans (1848–1907) kiváló szakértője. 2022-ben járunk, az elnökválasztás első fordulójának toronymagas nyertese Marine Le Pen, akinek a második fordulóban a Muzulmán Testvériség elnöke, a mérsékelt Ben Abbas lesz a kihívója. Némi politikai alkudozás után

a köztársaság védelmére szerveződött balközép-jobbközép koalíció támogatásával Ben Abbas választják elnöké. Főhősünk is egy „szép új világban” találja magát, amely egész addigi életformáját, egzisztenciáját teszi bizonytalaná. Françoise-nak választania kell,

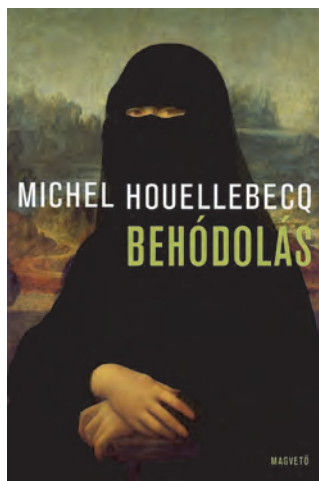
hogy jól fizetett, de valódi cél nélkül élő „nyugdíjasként” folytatja az életét, vagy korábbi fizetése háromszorosáért a Sorbonne Iszlám Egyetem professzora lesz. A regény végére kiderül, hogyan dönt.

Houellebecq regénye ontológiai kérdéseket feszeget a 21. századi Európában, ahol mintha már teljesen elfeledtünk volna arról, hogy a létezésnek bármiféle értelme is lenne. Françoise sem találja élete értelmét. 44 éves, magányos, munkájában semmi örömet nem lel, intellektuális kihívások is egyre ritkábban villanyozzák fel. Partnerkapcsolatai a tanév elején kezdődnek, és két

szemeszteren át tartanak. Elvált szülei sem egymással, sem vele nem tartják a kapcsolatot. Környezetében leginkább kiégett emberek kihűlt kapcsolatait látja, ahol már régen nem érvényesek a hagyományos családi értékek.

2022 Franciaországa is a szétesés szélén áll. Az iszlamizáció ellen küzdő identitáriusok és a külvárosok muszlim fiataljai között egyre gyakoribbak a fegyveres összetűzések, a Nemzeti Front tüntetése is erőszakba torkollik. A mainstream világ azonban nem vesz tudomást arról, ami kényelmetlen és nem illik a világképébe, a média nem ad hírt a harcokról, és ez nem is nagyon zavar senkit. A polgárháború pedig elkerülhetetlennek tűnik. Françoise és Franciaország egyaránt a megoldást keresik, amit Ben Abbas győzelme hoz el.

A *Behódolás* azért kiváló regény, mert ha egy kicsit nem figyel oda az olvasó, maga is könnyen behódol. Végül is mit veszítünk a liberális demokrácia összeomlásá-

val? A humanista értékeket, amelyekben már senki nem hisz, legkevésbé azok, akik a leggyakrabban hivatkoznak rájuk? A franciák számára oly fontos patriotizmust, ami annyi véres háborúhoz vezetett az elmúlt alig több mint két évszázadban? A fenntarthatatlan szociális rendszert vagy az oktatási struktúránkat, amely csak túlképzett és frusztrált fiatalok tömegeit ontja a mind lyukasabb szociális hálóra? A kereszténységet, amely vagy megaludott, vagy marginális ellenkultúrává alakult?

Az új iszlám rend figyelemre méltó hatékonysággal fékezi meg az iszlamista terrort és a külvárosok bűnözését. Gazdasági reformjai révén az állami szubvenciók köldökzsinórján élő, valójában működésképtelen nagyvállalatok helyett a családi vállalkozásokat hozza helyzetbe. A kormány a költségvetést az oktatási és szociális kiadások radikális megkurtításával hozza egyenesbe. Az iszlám iskolákat az olajmonarchiák pénzelik, az állam helyett pedig a család lesz a szociális gondoskodás terepe – alaposan kifordítva ezzel a szubszidiaritás oly magasztos elvét. A kiüresedett liberális és humanista eszmék helyét a család és a tradíció veszi át.

A regény legjobb pillanatai, amikor a „világellenőrök” (hogy Huxley antiutópiájának terminológiájával éljünk), azaz a rendszer politikai távlatait ismerő, nyugdíjba küldött elhárító tiszt, illetve a Sorbonne frissen kinevezett rektora igazítják el Françoise-t a szép új világ rendjében. A volt elhárítótól megtudjuk, hogy Ben Abbes igazi államférfi, aki Augustus birodalmát akarja újjáteremteni Európa, Észak-Afrika és a Közel-Kelet integrációjával. (Nincs nap, hogy egy-egy publicista határainkon innen és túl el ne mondaná, mennyire hiányoznak ma Európából az államférfiak...) Az új rektor meggyőzően érvel amellest, hogy az emberiség nagy konfliktusai mindig is a végső kérdések körül forogtak, és egyedül a patriarchális társadalommodell az életképes.

A regényben megjelenő iszlamizmus azért is annyira „emberarcú”, mert kifinomultan összekeveredve jelenik meg benne a szent, amely az életnek igazán értelmet ad, és a profán, amely testi vágyainkat is a legmesszebbmenőkig kielégíti. A szent és a profán összefonódásának esszenciája a behódolás, ahogyan az egyetlen új rektora kifejti, a francia irodalom leghírhedtebb erotikus regényével párhuzamot vonva: „...az emberi boldogság csúcsa a teljes behódolás... amikor egy nő behódol egy férfinak, ahogy ez az *O történetében* is megjelenik, és amikor egy férfi behódol Istennek, ahogy az iszlám elképzeli, mindketten valami hasonló érzést élnek át.” Az „emberarcú iszlamizmus” minden ma létező ideológiának ad valamit: a liberálisoknak a végtelen tolerancia lehetőségét, a konzervatívoknak a tradíció újjászületését. Az új rendszer kiszolgáló értelmiségi elitnek pedig kimagasló anyagi megbecsülést.

Közhely, hogy kultúránk válságban, nyugati értékközösségünk szétesőben van. Houellebecq messterien tereli olvasóját arra a felismerésre, hogy a mai bal- és jobboldali, liberális és tradicionális válaszok működésképtelenek. Regénye utolsó mondata önfelmentés: „És nem kell megbánnom semmit.” Ha mi mégiscsak bánnánk mindannak az elmúlását, amit a kereszténység, a humanizmus, a felvilágosodás hozott létre, akkor el kell felejtenünk a régi válaszainkat, és új megoldásokat kell keresnünk. Ha ötven év múlva a *Behódolás* csak a politikatörténeteket fogja érdekelni, esetleg az európai PC-rendőrség vagy a párizsi ajatollah indexre teszi, akkor elvettük az utat. Ha egy korszak félelmeit és ellentmondásait kiválóan visszaadó és minden korban releváns kérdéseket is feszegető regényként fogják számon tartani, akkor megtaláltuk a megoldást.

Kertész Botond

Egy élet a lelki egészség szolgálatában

Cura mentis – salus populi. Mentálhigiéné a társadalom szolgálatában. Szerk. Ittész Gábor. Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet, Budapest, 2013. (Interdiszciplináris szakkönyvtár 9.)

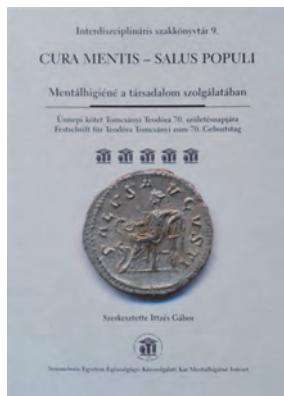
A Mentálhigiéné Intézet *Interdiszciplináris szakkönyvtár* sorozatának 9. köteteként megjelent *Cura mentis – salus populi: Mentálhigiéné a társadalom szolgálatában* című tanulmánykötet Tomcsányi Teodóra professzor asszony 70. születésnapja alkalmából született. Ittész Gábor szerkesztő a könyv előszavában az ünnepezt szakmai munkájának súlypontjaihoz kapcsolódóan ismerteti az egyes fejezeteket. A tanulmánykötet felépítése hűen tükrözi a professzor asszony szerzteágazó munkásságát, melyben az elméleti megalapozottság, a gyakorlatorientált szakmai munka, a megszerzett elméleti és tapasztalati tudás átadása, valamint a kutatásban való elkötelezettség szerves egységet alkot, és a lelki egészség társadalmi méreteket öltő szolgálataként jelenik meg.

A tanulmánycsokor a témákat és az írások jellegét tekintve is rendkívül változatos. Tudatos szerkesztői döntés ez, hiszen az ünnepezt szakmai pályája egy emberöltőnyi idő alatt szövődött sokszínű alkotás. *A tudomány, a gyakorlat, az oktatás és a kutatás* főfejezetek alegységei a tudományos életút fontos állomásait és vezérmotívumait ötvözve nyújtanak képet az életmű gazdagságáról. Mindezt nem leíró módon teszik: a tanulmányok Tomcsányi Teodóra tudományos, gyakorlati, nevelői és kutatói munkásságának hullámveresei. A tanulmányokat átszövő négy, egymást átfedő fogalom mentén érdemes megismerkedni a könyv tartalmával. E fogalmak nemcsak a könyvnek, hanem a professzor asszony munkásságának is alapvető elemeit rejtik magukban: *dialogus, integráció, érték és személyesség.*

A könyvet kézbe véve az az érzésem támadt, hogy egy nyitott párbeszédbe csöppentem, amelyben – explicit és implicit módon is – felvillannak az életmű értékei. Az egyik ilyen maga a *párbeszéd*. Már az elméleti tanulmányok dialógusra indítanak. Nézeteink megkérdőjelezése, tágabb kontextusba helyezése, mások nézőpontjainak és a különbözőségnek az elfogadása, a fejlődés igénye mind a párbeszéd feltételei. Tanulmányukban Luyten és Corveleyn Israëls Freud elleni támadásának kritikájával a nyitottságra és önkritikára mint a tudományos attitűd egyik lényegi elemére mutatnak rá. Heine ugyanezzel az optikával Freud vallásellenességét vizsgálja. Leutz ugyanazon terápiás eszköz felhasználásának egymást ki nem záró útjait írja le Freud és Moreno gyakorlatában, s ez az elméletek továbbfejlődésének, átalakulásának példaként szintén a dialógus egy lényeges szegmensét tárja elénk. Patsch Ferenc vallásfilozófiai reflexiójában

a párbeszéd és az együttműködés az igazság új, relacionális megközelítésének lehetőségi feltételeként jelenik meg. Perczel Forintos Dóra a különböző pszichoterápiás irányzatok érintkezési pontjainak kiemelése mellett rámutat az iskolák egymást gazdagító voltára. A kutatásnak szentelt fejezetben szereplő pszichológiai tárgyú írások mellett a vallásosság, a vallásközi párbeszéd és a kapcsolati dimenziók témájában tanúi lehetünk pszichológia és szociológia találkozásának is. Mivel a párbeszéd a mentálhigiéné önálló tudományterületén alapvető, ám számos nehézséget rejtő valóság, a jó példák mellett hiányzik a kötetből a tudományos párbeszéd aktuális kihívásainak bemutatása.

Tomcsányi Teodóra szemléletében az elmélet és gyakorlat kapcsolata nem lineáris, hanem a képzés és a kutatás elemeit folyamatosan *integráló spirál*. A megújulásban, fejlődésben a forrásokhoz való visszatérés, a gyökerekkel való eleven kapcsolat éppen olyan fontos, mint az újra való nyitottság és az új elméletek, tapasztalatok

beépítése. Az elmélet és a gyakorlat dinamikus egysége mutatkozik meg a pszichoterápia fejezet írásaiban: Csáky-Pallavicini Krisztina és Milák Piroska tanulmánya például a pszichodráma módszerének kiterjesztett, új keretek között történő alkalmazásába nyújt bepillantást. Ám a tanulmánykötet nem csupán elmélet és gyakorlat tekintetében érzékelteti az integráció lényeges voltát. A számos tanulmányban közvetített mentálhigiénés szemléletnek is alapja az integráció. Tomcsányi Teodóra egy korábbi írásában a lelki egészség pszichoszociális, szociokulturális és politikai-gazdasági vetületekkel is rendelkező fogalom, mely belső folyamategyensúlyként értelmezhető (TOMCSÁNYI 2003, 20. o.). A lelki egészség nem pusztán összetettsége, hanem a belső és a belsővé váló tartalmak ambivalenciája miatt is integráló erőt kíván. A tanulmánykötetben Nagy J. Endre megfogalmazása szerint „maguknak az ellentéteknek a dinamikus egysége adja a személyiség erejét vagy az egészséges személyiséget” (98. o.). Mivel a mentálhigiénés szakemberképzés interdiszciplináris párbeszédet feltételez, a különböző tudományok integrációjának tere. Jól illusztrálják ezt Meulink-Korf, Wittrahm, Ladenhauf írásai, valamint Török Gábor és Joób Máté közös tanulmánya.

Az értékek szerepe a lelki egészségben vitathatatlan, hiszen annak alakulásában, fenntartásában az összetett környezeti valóság és a személyiségfaktorok mellett az érzékelhető környezeten túli elemek is fontos szerepet játszanak (uo.). Nagy J. Endre tanulmányában rámutat, hogy a lelki egészség már önmagában értékválasztás, amely a posztmodern korban számos kihívást támaszt. Az „érezhetően túli elemek”, így a spiritualitás szerepét nem pusztán a lelki, hanem a fizikai jóllét vonatkozásában is kutatások igazolják. Túry és munkatársai írásukban az étel, az élet és a spiritualitás mély összefüggéseit tárják fel. Tésenyi Tímea kórházi lelkigondozásról szóló tanulmánya jól érzékelteti, hogy a spiritualitás az újkori gyógyításnak nemcsak fontos, hanem mély gyökerekkel rendelkező, dinamikusan fejlődő eleme is. Varga Károly a vallás és a lelki egészség kapcsolatát a spiritualitás és a tudatosság fogalmainak tükrében vizsgálja. Ahogy a tudomány megnyílik a spiritualitás és a vallás értékeire, az

egyházakat képviselő személyeknek és a spiritualitásnak éppúgy párbeszédre kell lépniük a tudománnyal. Ennek egy példája a logoterápia és a lelkigondozás értékeken alapuló termékeny dialógusa Németh Dávid írásában. Ha a spiritualitást és a vallást az ember kibontakozásához szükséges dimenziókként értelmezzük, az oktatásnak teret kell adnia a vallási értékeknek is. Jäggle ennek fényében egy, a vallási sokszínűség kontextusában született német képzési modellt mutat be. Norbert Mette a gyermekkori valláspedagógia kihívásait boncolgatja, és a kapcsolódó tudományterületek perspektíváit integráló megállapításai, kérdésfelvetéseivel sarkall további reflexióra.

Az empirikus kutatói munka egyúttal értékmegőrző és értékteremtő tevékenység is, hiszen az egyén jóllétét, életminőségét meghatározó jelenségek feltárása a prevenció és a lelki egészségvédelem egyik alapköve. Jól illusztrálják ezt a kutatásról szóló fejezet tanulmányai. Hámori Eszter írásából kitűnik, hogy személyes szinten az egyén számára az önreflexió és a problémák megfogalmazásának elősegítése miatt gyakran már maga az interjúzás is gyógyító erővel bír. A család az értékek átadásának és megóvásának legfontosabb színtere valamennyi életszakaszban. Horváth-Szabó Katalin és Dávid Beáta kutatása a családi támogatás jelentőségét írja le serdülők körében. Török Péter és Ittész András a vallásközi párbeszéd értékőrző lehetőségeire hívja fel a figyelmet a családvédelem optikájában. Vallásosság és értékek kapcsolatát évtizedek óta vizsgálják. Ittész Gábor és munkatársainak tanulmánya a széles körben alkalmazott Rokeach-értékkála üdvözülés itemének vallásosságmutatóként való alkalmazhatóságát írja le. A spiritualitás, vallás témakörének jelentősége, valamint az ünnepektől ez irányú jelentős értékteremtő munkája megkívánta volna, hogy a magyarországi vallásszociológia tágabb teret kapjon a könyvben.

Az empirikus tudományok gyakorlata megtanít arra, hogy bár az objektivitásra való törekvés alapvető, a *személyesség* nem zárható ki a tudományos vizsgálódásból. A segítő szakemberek számára egyenesen munkaeszköz a személyesség, hiszen az önmagunkkal való kapcsolat, az önismeret és önreflexió a szakmai munka feltétele. Ezért a Tomcsányi Teodóra által alapított lel-

kigondozói és mentálhigiénés képzésnek egyik pillére az önismereti, pszichodramatikus munka. A dramatikus munka által kínált belső fejlődés néhány példáját mutatják be a pszichodráma szentelt fejezet tanulmányai.

A személyesség különösen hangsúlyos az *Embertárs* folyóirat tanulmánykötethez kapcsolódó, ugyancsak Itt-zés Gábor által szerkesztett ünnepi számában (XI. évf., 2013/2.), amelyben Tomcsányi Teodóra tanítványai és munkatársai vallanak arról, ahogy a képzések és a közös munka során elsajátított mentálhigiénés szemlélet formálja életüket, munkájukat. A megújulásra való készség egyéni és szakmai szinten éppolyan fontos, mint közösségi, valamint tágabb, társadalmi kontextusban. A személyes spiritualitás egy új, termékeny útját ismerhetjük meg egy sajátos egyéni imaforma, a táncmeditáció által. A megújulás a hatékony szakmai munka egyik lényeges eleme: a kor igényeinek felismerése és az annak megfelelő munkastratégiák megválasztása számos írásban megjelenik például egy 16. századi nevelő életpéldájának tükrében, az egyházi diakónia és a lelkigondozás gyökereiről, mai szerepéről szóló írásokban, egy értékes hitoktatói szakmai műhelymunkát vagy az új evangélizáció kihívásait is kiemelő, cigánypasztorációt bemutató tanulmányban. Az erdélyi

tanítványok személyes emlékeit csokorba gyűjtő írások rámutatnak a szakmai munkában nagy erőforrást jelentő közösség- és hálózatépítés jelentőségére, mely Tomcsányi Teodóra munkája által a határokon túli magyar szakmai körökben is elkezdődhetett a kilencvenes évek elején.

A tanulmánykötet tükrözi azt, amit magam is megtanulhattam a professzor asszonytól: csak az tud új utakat építeni, aki tudja, honnan jött, és hová tart. Bátran összekapcsolja az álmot a valósággal: tudatosan, kreatívan alkot. Az ünnepi kiadványok olyan gyűjtemények, amelyek akaratlanul is párbeszédre hívnak. A szerteágazó tematika ellenére a kötet egységesnek mondható, integratív mű, amelyet sokszínűen egészít ki a tematikus folyóiratszám. Együttesen a lelki egészségért való szakmai munka személyességétől annak társadalmi szintű határáig új távlatokat tárnak fel. Gazdag, további reflexióra sarkalló kincsesládát alkotnak, amelyhez jó visszatérni.

Hivatkozott mű

TOMCSÁNYI Teodóra: A mentálhigiéné jelenségvilága. In: Tomcsányi T. – Grezsa F. – Jelenits I. (szerk.): *Tanakodó*. Semmelweis Egyetem TF, Budapest, 2003.

Tróbert Anett Mária

Hét szerelmes történet

FRÁTER Zoltán: *Szerelmes Budapest*. Holnap Kiadó, Budapest, 2015.

Az irodalomról, irodalmi művekről való gondolkodás – noha koronként változik – elképzelhetetlen *szerező, mű* és *befogadó* szétbonthatatlan egységének figyelembevétele nélkül. Az irodalom mibenlétét taglaló diskurzusok során a hangsúly hol az egyik, hol a másik irányba tolódott: a szerzői életutat, biografikus tényeket túlértékelő felfogás éppúgy megjelent, mint a befogadó szerepét abszolutizáló álláspont. Akadt persze olyan iskola is, amely a műelemzés folyamatában magát az

irodalmi művet állította az érdeklődés középpontjába, jó esetben annak nyelvi felépítettségére helyezve a hangsúlyt. Irodalomértésünket, műélvezetünket tennének azonban szegényebbé, ha az olvasás során a három összetevő valamelyikéről lemondanánk, vagy ha valamelyik komponenst túlzó módon a másik kettő elé helyeznénk az értelmezés folyamatában. Azt, hogy a szerző életrajzának tanulmányozásáról, fiatalkori botlásainak, szerelmi életének és útkeresésének, betegségeinek és magánéleti küzdelmeinek ismeretéről lemondjunk, velünk született emberi kíváncsiságunk sem engedi, így sorra születnek az íróink és költőink magánéletét kutató

és közreadó munkák: az *Így szerettek ők* című kétkötetes munka után most a *Szerelmes Budapest* című, melynek alcíme – *Irodalmi háromszögek* – elárulja számunkra, hogy szerelmi háromszögekről olvashatunk, melynek szereplői fiatal- vagy épp időskori bálványaink. Kérdés persze, hogy könnyebb lesz-e az életünk, adott esetben megkapjuk-e a vágyott önigazolást („Lám, még ő is!”), ha rádöbbenünk, hogy kedvenc költőnk, aki a hitvesi líra remekeit vetette papírra, nem is volt sírig hű hitveséhez, vagy akkor, ha rájövünk, kedvenc versünket nem is hozza írta. Jót teszünk-e azzal, ha az igazság és tisztánlátás nevében leromboljuk az ideálokat?

Fráter Zoltán könyve úgy óv meg az (irodalomtörténeti) indiszkréciónak veszélyétől, hogy a tényeket a fikcióval vegyítve sajátos műfajú szövegeket hoz létre Bródy Sándor, Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Karinthy Frigyes és kedvesük, kedveseik nevében megszólalva. „Ebben a kötetben maguk az érintettek, a szerelmi történetek szereplői beszélnek hiteles dokumentumok alapján. Szenvedélyes mondataikat elsősorban az írói levelezések folyamatából, naplófeljegyzésekből és életművek bekezdéseiből merítettem. Kérem azonban filológus barátaimat, ne kérjék számon a minden adatra kiterjedő pontosságot sem a helyszínek, sem az időpontok megjelölésében. Nem érdemes keresni jó néhány szöveg hely leelőhelyét sem, mert nem fogják megtalálni. Ezek a dokumentumok csak az én képzeletemben léteznek, mivel én írtam őket. Nem próbáltam kinyomozni semmit, nem törekedtem rejtett részletek felderítésére. Ha kellett, helyenként még növeltem is a homályt, szándékosan átszerkesztve, sőt meghamisítva az eredeti szövegeket. Nem egy ízben feldaraboltam leveleket, máskor több levelet tömörítettem egyetlené. Munkám tehát nem rekonstrukció, hanem önkényes konstrukció” – vallja bevezetőjében a szerző. A többé-kevésbé ismert szerelmi háromszögtörténetek tehát a kompilációs technikán alapuló el-

beszélésfolyamatban fiktív történetekké válnak, noha az elbeszélés nem nélkülözi a biográfiai tényszerűséget: „...a hét szerelmes történet, ha egyes részleteiben nem igaz is, egészében mégis az.” Az „elbeszélés dramaturgiája” tehát az uralkodó szempont, ami felülírja a filológiai hitelességet. Párbeszéd formájú, novella terjedelmű levélregényeket olvasunk tehát, élettörténetek egy-egy szeletét, amelyek valóság és fikció határán lebegnek. Ebben az esetben persze felmerül a kérdés: ki szólal meg az egyes megnyilatkozásokban? Az érintettek, azok a férfiak és nők, akiknek az életéről ezek a történetek szólnak, vagy egy szerepjátszó, stílusbravúrokat végrehajtó, álcacokat, férfi és női szerepeket felvevő narrátor? A válasz talán az lehet, hogy mindkettő. A szerelmi szálakat bogozgatva és újrászöve szép-irodalmi szöveg születik, a megszólalók hangja összefonódik a szövegeket megkonstruáló narrátoréval. Ezt szem előtt tartva válik érdekessé az egyes fejezetek stílusa, különösen akkor, amikor egy-egy hős több történetnek is szereplőjévé válik. Karinthy Frigyes személyisége

hasonlóan, mégis másképp konstruálódik a Karinthy, Kosztolányi és Harnos Ilona háromszögét elmondó történetben, és másképp a házasságait feldolgozó elbeszélésben, ahol Karinthy főszereplőként a korán elhunyt első feleség, Judik Etel emléke és a második feleség, Böhm Aranka között vergődik.

Az ismert szerelmi háromszögek mellett feltűnnek olyanok is, amelyek nem élnek elevenen irodalmi (köz) tudatunkban. Bródy Sándor viharos szerelmi életének két fontos szereplője Rosenfeld Bella és Erdős Renée. Az ő nevük és élettörténetük talán kevésbé ismert, éppúgy, ahogy az a tény is, hogy Krúdy Gyula első házasságának válsága idején Várady Gyuláné (Rezsán) iránt lobbant lángra, aki később az anyósa lett. Szintén érdekes jelenség a szabadkai Lányi Hedda műben megrajzolt alakja, a fecskelányé, akihez Csáth Géza és Kosztolányi Dezső egy időben vonzódott. Az Ady – Léda – Diósi Ödön sze-

relmi háromszög szinte minden részletét ismerni véljük, azt viszont kevesen tudják, hogy a Csinszka-szerelm kibontakozásának idején Ady Endre Dénes Zsófia kezét is megkérte. A történetek elé írt rövid bevezetők eligazítanak az életrajzi eseményekben, így azok is élvezettel olvashatják az elmesélteket, akik nem naprakészek a szerzői életrajzokban.

Az olykor finom iróniával, máskor pátosszal teli szövegrészletek betekintést nyújtanak az emberi érzelmek bonyolultságába, az emberi kapcsolatok szövevényes természetébe, a szerelmi szenvedély sokszínűségébe, sajátos olvasatot adva irodalmi nagyjaink érzelmi kalandozásairól, útkereséséről.

Érfalvy Livia

Ígéretföld?

HÁSZ Róbert: *Ígéretföld*. Forum, Újvidék, 2015.

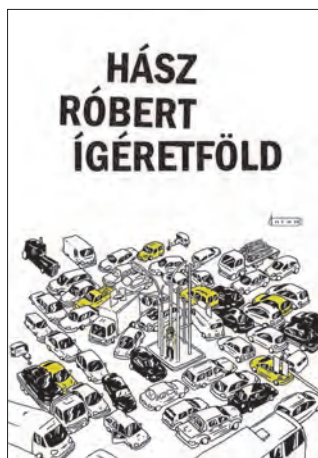
Lehet-e a 20. századi nagy, már-már klasszikusnak számító művek után utópiát írni manapság? Sőt antiutópiát? Lehet-e, érdemes-e ezt a mára a sci-fi felé eltolódott, a filmvásznon is agyonvariált műfajt újra elővenni? Ez utóbbiak nyomtatott és vizuális téren is talán épp eléggé kimerítettek már a befogadók tűrőképességét, egymásra licitálva az egyre kétségbeejtőbb világvége-forgatókönyvek tekintetében.

Hász Róbert Márai-díjas író, folyóirat-szerkesztő legújabb könyve, az *Ígéretföld* mégis, a szerző bevallása szerint is posztapokaliptikus, illetve antiutópisztikus regény. Életművében ez a kötet egy történelmi-művelődéstörténeti panorámaként is felfogható nagyregény után (*A Vénusz vonulása*, Kortárs Kiadó, Budapest, 2013) következik; a bölcselő próza nyomában váratlan fordulat az új mű. Ami annyiban mégis eltér a műfaj már-már konvenciónak számító jellemzőitől, hogy nem kíván egy lehetséges, vészjósló és végzetes világvége-opciót a befogadóra erőltetni, noha a múlt századi misztikus, Pio atya és a naiv látnok, Alois Irlmaier eszkatologikus vízióiból vett idézetek keretezik a regénytestet.

A cselekmény talán néhány emberöltővel jelenünk

után játszódik. Fél évszázaddal egy világpusztító katalizma után, amelyről ugyan nem szól konkrétan a könyv, a szereplők visszautaló megjegyzéseiből mégis megtudhatjuk, hogy az amerikaiak gyilkos sárgapora, az oroszok bombája, a Nagy Förgeteg és a Nagy Öszszeomlás követték egymást. Az emberi felelőtlenség – apokaliptikus látomásokból eredeztethető – katasztrófához vezetett, melyek természeti következménye folytán víz alá került Hollandia, Nagy-Britannia, a nyugati civilizáció jelentős része, illetve mindez gazdasági, társadalmi, információs összeomlást is generált. A krízis előtti információs társadalom információs bázisa széthullott, de ezzel maguk a nyugati társadalmak is. Legalábbis a felismerhetetlenségig átrendeződtek.

A jelenlegitől eltérő migrációs folyamatok képzetén alapul a regény: a tenger pusztítása elől menekülő holland túlélők Magyarország elnéptelenedett, alföldi táján alapítanak kolóniát. Európa liberalizmus előtti vívmányai és saját nemzeti, erkölcsi értékeik védelmében lemondanak szabadságukról, fallal veszik körbe területüket, kizárják a technikát, a szórakozási formákat az életükből, egyfajta őspuritán életvitelt elevenítenek fel dolgoz és józan hétköznapokkal. Lehet-e ilyen az ígéret földje?

Azonban ez az enklávénélkül, a hit és a lelkeség hiányában csupán gépiesen működő skanzen rendezett utcákkal, bájos díszletekkel, vagy ahogy a cselekmény előrehaladtával kiderül, ugyanolyan rendőrállam, mint bármely más antiutópia félelmetes társadalma, noha primitív, papír alapú belső elhárítással. Tagjai pedig anakronisztikus viselkedésben bújtatott, szabadságuktól megfosztott bábok, akikkel megpróbálják elhitetni, hogy csak ez a külvilágtól elzárt belső rend képes megóvni őket a pusztulásukat jelentő asszimilációtól. Újra fel akarják építeni Európát a csaknem sivataggá vált Alföldön? Max Weber óta közgazdasági, esztétikai alaptétel, hogy a nyugati demokratikus jóléti társadalmak a protestáns, puritánul élő, Istent féltő, szorgalmas elődeiknek köszönhetik a későbbi kapitalizmust...

Az enklávét a külső hatalom ellenőrzése alatt tartja. Két, az enklávéba hivatalból látogatást tevő ellenőr látószólag párhuzamos sorsán keresztül ismeri meg az olvasó a regény világát. A tiszt és tanítványa dialógusaiból sejlik fel a kinti és benti világ ellentéte, majd ennek feloldhatatlansága egy magánéleti kérdés kapcsán. Azonban a két párhuzamosnak tűnő sorsszelet a rövid cselekményidőben csaknem észrevétlenül ellenpontozottá válik. Hászna ezt a remek elbeszélői technikáját ismerhetjük *A Vénusz vonulásából*, amelynek két utazója karakterében ellenpontozza egymást, illetve a motívumrendszer is: a fény és az árnyék vagy sötétség, a külső és a belső út, a hagyomány és az újításhoz való viszony ütköznek egymással. Nemzetközi hírnevét is megalapozó, *A künde* című regénye kapcsán a Kelet és Nyugat oppozíciója eleveníthető fel, és folytathatnánk a sort. Jelen művében az ellenpontozásban rejülő allúziók finom szövődékével éri el, hogy a szűkszavú, nyugodt narráció feszültté válik, a könyv pedig letehetetlenné, hogy az egymást érő, filmszerű jeleneteknek csaknem részévé válik az olvasó, úgy, hogy az olvasással párhuzamosan választ kell adnia olyan kérdésekre, amelyekben egyén és közösség, szabadság és rabság, magánélet és közélet, identitástudat és identitásválság, őszinteség és hazugság feszülnek egymásnak. És ezzel az ellenponttechnikával vezet el rögzülten europid szabadságfogalmunk megkérdőjelezéséhez is.

A szerző gyakran építi művei világát történelmi

fordulópontok közvetlen közelébe. *A künde* a 900-as évek második felében játszódik, az államalapítás előtti magyar történelmi viszonyok korábbi sematikus képét helyezi egészen új megvilágításba. *A Vénusz vonulása* Európának a felvilágosodáshoz vezető eszmei, politikai, művelődéstörténeti cserebomlási folyamatait emeli mesterien regényszerző elvvé úgy, hogy közben az olvasó a főhős kitűzött céljához vezető utat követi végig izgalommal. *A Végvár* a délszláv háború lenyomataként is értelmezhető. Az *Ígéretföld* kapcsán pedig egy még nem ismert, de esetlegesen várható történelmi fordulat következményéhez köti az alapszűzsét. Egy meg nem nevezett katasztrófához, amelynek lehetősége fennáll, s ez felelősségteljes feladatot ró a ma emberére.

Hol van tehát az ígéret földje? Nem az enklávében, amely amúgy is legfeljebb ironikus szemüveggel tekinthető utópiának, eszményi államnak; és nem is az azt körülvevő, felemelkedett cigány kereskedődinasztiák által uralt újfajta piacgazdaságban. A mű végére a két világ közti fal leomlik. Az egyik ellenőr erre a szabadságért falat döntő útra lép, de sejtethetjük, hogy ahogyan a berlini fal törmelékein sem a régóta vágyott éden virágozott ki, úgy itt sem méltatja a szerző folytatásra ezt az irányt. Nem a falakat ledöntögető szabadságtörekvésekben rejlik a megoldás. A nehezebb és kevésbé látványos út az ígéret földje felé a teremtésben kapott, de rég elvesztett istenképűségünk visszaszerzésében rejlik. A család mint egyetlen érték átmentésében, irgalmas samaritanusként a félhalott aggastyán felkarolásában, abban a naiv reményben, hogy az elvadult bozót visszahódításával, a teremtéskor minket Isten munkatársaivá avató kultúrparancs felvállalásával új élet kezdhető az emberiség romjain.

Hol van tehát az ígéret földje? Erre a regény nem ad választ. Ahogy Isten egykori, úgy mai népének is hosszú és fáradságos úton kell eljutnia odáig. A megküzdött ajándékig. A világrend helyreállításáig. De nem feltétlenül kell megélnünk a kénköves sárgaporok, kataklizmák idejét. Ennek az útnak bennünk kell elkezdődnie: talán erre figyelmeztet elvarratlan regényzárlatával a szerző. És talán nem is kell annyira előreszaladnunk az időben...

Fehér Charlotte

Mennyi boldogtalanság fér el egy kötetben?

SZVOREN Edina: *Az ország legjobb hóhéra*. Magvető, Budapest, 2015.

A *Pertu* és a *Nincs és ne is legyen* után Szvoren Edina legújabb kötete – amely az előbbiekhöz hasonló világú és hangulatú – az ünnepi könyvhétre jelent meg. Borítóján egy arcát két kezével eltakaró férfi (az író édesapjának alkotása) látható, amely kép azzal, hogy elkeseredettséget és kilátástalanságot sugall, előrevetíti a könyv hangulatát. A huszonkilenc történet csaknem mindegyike egy sajátos családmodellt ábrázol, főként a szülők és gyermekeik közötti elidegenedett kapcsolatot középpontba állítva. A sokszínű énelbeszélések narrátorai között egyaránt megszólalnak felnőtt- (*Kinderszenen: Oltás; Csonka, jól sikerült; Munkanéven ember; Érezni valamit; A. úr és A. kisasszony*) és gyermekhangok (*Anyánk teleszkópos élete; 864-es számú postaláda; Miért nyerítene a gyerekek; Limanova tér; Dolgos ujjaid*). A koravén, szenttelen hangú gyerek elbeszélők megdöbbentő közönnyel beszélnek szüleikről:

„Ez a kemény mellű TB-ügyintéző kilenc hónapig a méhében hordott.” (*Munkanéven ember*) „Minket Usak nemzett, ezért apának kellene szólítanunk.” (*Anyánk teleszkópos élete*)

A novellák szereplői nem akarnak változtatni az életükön, számukra a vegetálás életformává vált. A *Trifán né, kedves* öncsonkító elbeszélője például rezzenéstelen arccal és szó nélkül nézi végig, ahogyan munkahelyén lassacskán lefokozzák. Az *Anyánk teleszkópos élete* címszereplője szintén rendkívül rutinszerűen éli az életét, nem lát tovább a családjánál, sőt még azt sem veszi észre, hogy mindennap újra és újra megsebezi gyermekét a hátizsákja merevítőjével. Legtöbbször nem is tudatosul bennük, hogy probléma van az életükben. Észre sem veszik a szenvedést, beletörődnek a sorsukba, amely már

gyerekként előre elrendelődik. A szereplők nem látják értelmét a lázadásnak, félelem, kiszolgáltatottság és szeretetvágy jellemzi őket. A kötet az élet reménytelenségére és kilátástalanságára irányítja a figyelmet.

A rendszerint in medias res induló történetek végletekig lecsupaszítottak; olyannyira, hogy időnként az sem dönthető el egyértelműen, hogy milyen nemű az elbeszélő. Az információk korlátozottan állnak az olvasó rendelkezésére, éppen ezért a szövegek olvasása feszült figyelmet és koncentrációt igényel. A tömör, prózaverseket idéző novellák szokatlan nézőpontból láttatnak mindennapi szituációkat, a hétköznapi szürkeségből azonban kiszárvartatva előbukkan egy diszkrét félmondatnyi „valami”, ami kegyetlenségével váratlanul sokkolja az olvasót. Oly mértékben tömény nyelvi közegről van szó, hogy néha olyan benyomásunk lehet, mintha a történetek egymás variációi lennének. A szövegek egytől egyig arra tesznek kísérletet, hogy bebizonyítsák, lehetséges félelem nélkül beszélni a félelemről.

Huszonkilenc elbeszélésből hat viseli részben a *Kinderszenen* (Gyermekjelenetek) címet, amely Robert Schumann azonos című, tizenhárom zongoradarabból álló ciklusára utal. Azonban míg a zeneszerző művei a felnőtt nosztalgiával visszaáldmodott eszményi gyerekkorról szólnak, illetve emléket állítanak a gyermekkor örök és egyetemes érzései előtt, addig Szvoren Edina novellái sokkolóan tragikusak és a legkevésbé sem elbűvölők: ez a gesztus az ironia legtisztább formájaként értelmezhető, ugyanis a kötetben megjelenített mindennapi tragédiák egyértelműen ellentétben állnak a cím által megidézett gyermekkori idill képével.

A jellemzően rövid, alig öt-hat oldalas szövegeket a félelem tematikáján kívül egy sajátos motívumháló szervezi egészé, amely főként a fogak, köröm és föld motívumokra épül. A legtöbb szereplő bemutatásában jellemzően meg-

jelenik a fog: „Amikor később – a legtöbbünknek már családja volt – megláttuk őt az újságban foghíjasan, őszülő halántékkal, biztosra vettük, hogy éppen azokat a fogait vesztette el, amelyekkel a leukoplasztot tépdeste az öltözőben. Jól emlékszik minden fehér és sárga öves, hogy Decsi néhány foga már akkoriban kilazult és előmeredt.” (*Szegény mókusarcú Decsi*) „Végre megcsináltathatod a fogad, mondja ez a minden ízében erkölcsi lény. [...] Fog-soromra húzom az ajkamat, csücsörítetek. [...] retikulóm a kerek márványsztal közepén, cipzárjából itt-ott kitört a fogazat. Szája torz – emberi – mosolyra áll.” (*Munkanéven ember*) Valamennyi gyermekszereplőről kiderül, hogy körme tövig rágott, ezzel is erősítve a pszichikai állapotukat, illetve akié nem az, annak pedig levágják, nehogy álmában megsebezze vele magát. Tabudöntőgető szövegekről van szó, a szerző rendkívüli természetességgel nyúl olyan témákhoz, mint a homoszexualitás, pszichés

zavarok vagy testi fogyatékoság. A legtöbb megteremtett karakter erősen traumatizált, a végletekig ragaszkodik az általa megszokott szűk komfortzónához, abba jellemzően nem enged be mást. Ugyanakkor a novellák szereplőinek identitása nagymértékben függ mások véleményétől. Kiváló példa erre a *Trifánné, kedves* narrátora, aki szobájába zárkózik férje, anyja és fia elöl, majd elmondja „Három ember között kell őrlődniem – egyik sem én vagyok.”

Szvoren Edina harmadik könyve az előző kettőhöz hasonlóan alaposan kidolgozott történetekből áll, a szerző bravúrosan mondja el fájdalmas történeteit, azonban a korábbi kötetektől eltérően az írástechnikai játék már nem enyhít a szövegekben rejlő tragikumon. Ajánlatos tehát lassan adagolva, egyesével olvasni a történeteket, annak érdekében, hogy a meglepő fordulatok megfelelő hatást érjenek el.

Palkovics Júlia

Invenciózus historizmus

Mátyás-templom. A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013). Kiállítás a BTM-ben és a Mátyás-templomban, 2015. április 16. – 2016. január 3.

„Invenciózus hamisítvány” – hallottam egyszer, még építészhallgató koromban Makovecz Imrétől a rövid és tömör jellemzést a Mátyás-templomról. Megmaradt bennem ez az elismerő, mégis kritikus megjegyzés, nem tudtam eldönteni, hogy Schulek Frigyest minek is tekintsem ezután: kreatív alkotónak vagy egynek a 19. századi „hamisítók” közül. Ha létezik fantáziadús hamisítvány, akkor bizonyára létezik fantáziátlan is: ebbe a csoportba vajon mely épületek tartoznak? Eklektikus épület sem születhet képzelőerő nélkül, a stílusismeret csak alap, a lényeg az építész fogalmazza meg, ha nem pusztán másolatról van szó. A Budapesti Történeti Múzeum és a Mátyás-templom közös, nagyszabású kiállítása végre a helyére tette a bennem – és a közvélemény többségében

is – élő elnagyolt képet Schulekről és főművéről, a Mátyás-templomról. Makovecz Imrének igaza volt, de igazsága csak részigazság; Schulek Frigyes és műve jóval nagyobb jelentőségű annál, hogy két szóval lehessen jellemezni. Pedig az építész- és művészettörténészek már régóta tudják azt, amit e kiállítás révén most a nagyközönség is láthat: a Mátyás-templom helyreállításának tervezője tudós régész, művészettörténész, invenciózus építész, festőművész, és nem utolsósorban ügyes diplomata is volt egy személyben – a közel nyolc hónapig látogatható kiállításon képet kaphatunk arról, hogyan, milyen kitartással és meggyőződéssel érvényesítette az elképzeléseit olyan tekintélyekkel szemben is, mint Henszlmann Imre vagy Storno Ferenc. Rados Jenő 1961-es *Magyar építészettörténetében* így ír: „Restaurálásai sorából ki kell emelnünk a lőcsei városháza és az eperjesi Szt. Miklós-templom, a visegrádi Salamon-torony helyreállítását, a regensburgi dóm kiépítésénél való közreműködését és restaurálási

főműveként a budavári Nagyboldogasszony-templom kiegészítő helyreállítását, melynél a megmaradt részek tudományos precizitású formai fenntartása mellett a toronysisak, a főhomlokzat oromzat és a Gara-kápolna pótlása önálló, de a meglévő adottságokhoz igazodó tervezés eredménye.”

Lővei Pál a 19. század magyar építészetéről és iparművészetéről (Sisa József által) összeállított friss akadémiai kiadványban még pontosabban fogalmaz: „Bár korának purista szemléletmódja Schulek műemléki munkásságára is meghatározó volt, az építkezés elején végzett, gondos feltáró és az eredményeket leíró és dokumentáló munkájával, az egyes eredeti faragványok részben helyben való megőrzése érdekében tett erőfeszítéseivel, a különböző középkori periódusok legalább korlátozott figyelembevételével közelebb állt a 20. század műemléki elképzeléseihez, mint pályatársa, Steindl Imre. A tervei szerint helyreállított Nagyboldogasszony-templom a 19. századi magyarországi historizmus egyik méltán legnépszerűbb főműve.”

Csak a szakemberek tudták, hogy a tudományos alapossággal dokumentált rekonstrukció folyamatát és emléket mintegy 4700 építészeti rajz, soha eddig közzé nem tett fotó és írásos anyag őrzi. Farbakyné Deklava Lilla évtizedes kutatási eredményei érzékletes képet adnak a nagy átépítés 1873 és 1896 közötti szakaszáról, amely a templom történetét bemutató 776 oldalas és 68 szerző által jegyzett (!) kiállítási katalógusban önálló fejezetben olvasható, és ezzel a szemléletes mondattal végződik: „[Schulek e]gy méltó középkori koronázó templomot akart építeni a Várhegyen, amely uralja a várost, helyette azonban egy minden részletében gazdagon kidolgozott historizáló összművészeti alkotás született.” Valóban, mai szemmel nézve Schulek Frigyes és a közreműködő

művésztársak, köztük Székely Bertalan, Lotz Károly, Tóth Károly, Kratzmann Ede a templom 13., 14. és 15. századi mestereivel egyenrangú, eredeti alkotók voltak, akik csak azt használták fel a múlt anyagából, amit értékesnek gondoltak – a török kor utáni barokk enteriőrt például, amelyet a jezsuiták alakítottak ki a csatlakozó kolostorépületekkel együtt, már nem. Ebből az időszakból csak metszetek és tárgyi emlékek maradtak ránk, amelyek szép számban láthatók is voltak a kiállításon.

De nemcsak a 19. század végi átépítésről kaphattunk részletgazdag képet, hanem a templom keletkezésének idejéről – a hiedelemmel ellentétben nem Szent István, hanem IV. Béla alapította a tatárjárás után –, a gótikus és késő gótikus átépítésekről, a török kori Nagy Dzsámíról (1541–1686) és a jezsuita korszakról is (1686–1773), beleértve a templom mint intézmény működésének történetét, zenei életét, liturgikus és más berendezési tárgyainak bemutatását egyaránt. Marosi Ernő művészettörténész a kiállítást megnyitó beszédében sorra veszi a templomot évszázadok óta övező legendákat, a pusztulás és újjáépítés ciklusait: „Az 1944–45-ös ostrom még élő szemtanúi számára nem ismeretlen a romok-

ban heverő, hamvaiból feltámadó város élménye – így képzelhetjük el a töröktől való felszabadulást is. Mindazonáltal a templom mindig békeidőben épült, annak a kiirthatatlan városi civilizációnak köszönhető és köszönheti életét és túlélését, amelynek erejéről legszembetűnőbb a temető régészeti vizsgálatának eredményeit összefoglaló

demográfiai statisztika tanúskodik. Ennek számunkra megrázó megállapítása, milyen fiatalon, 30-34 év közötti korban halt meg a középkori lakosság többsége: a régi Buda eszerint fiatalok városa lehetett.¹ A török korban Nagy Dzsámivá alakított templom mellett működő muzulmán főiskola könyvtárának jelentős részét az olasz Marsili vitte magával hadizsákmányként Bolognába 1686-ban, ma is ott van, jóllehet a gróf a híres Corvinák esetleg még fellelhető példányait kereste. A kéziratos könyvek így is szenzációnak számítottak a korabeli Itália tudós köreiben, mert ilyen magas színvonalú írásos kultúra létét a törökökről nem feltételezték. A rajzok és ismertetőik mellett látványos kiállítási tárgy az a szétszedhető gipszmodell, amelyet Schulek Frigyes készítettett praktikus céllal a templom homlokzatainak és belső tereinek tanulmányozhatósága céljából.

A kiállítás bőséges anyagába – nem művészettörténészként, hanem építészként – merülve más, aktu-

ális kérdések is felmerültek bennem. Az ambiciózus, kreatív építészek részéről gyakran hangzik el a kérdés: miért nem viszonyulhatunk mostanság is ugyanazzal a természetességgel a régi korok épületeihez, mint ahogy ez a régi korokban – nagyjából a 19. század közepéig, végéig – gyakorlat volt? Bontottak, sőt pusztítottak, de többnyire új érték született a régi helyén: jobban használható, divatosabb, korszerűbb épület lett az eredmény, felhasználtak alapokat, falakat, néha egész épületrészeket, de a mai értelemben vett tudományos alapú műemlékvédelem kialakulásáig legtöbbször csak az építőanyagra volt szükség, szellemi tartalmat ritkán akartak megőrizni. A kérdésre adható magától értetődő válasz az, hogy az épületek védelme, tudományos kutatása önképünk alakításának alapanyaga, a múlt megismerésének eszköze: ha nem lenne tudatos műemlékvédelem jó 140 éve, az oly legendás magyar középkorról is jóval kevesebbet tudnánk. De ma már kénytelenek vagyunk hozzátenni egy másik választ is: azért sem lehet (pontosabban: nem lenne szabad) ugyanolyan természetességgel felülrni a régi korok építészeti emlékeit, mint amilyen módon a régi korokban ezt tették, mert a mi modernizált korunk már nem csupán árnyalataiban, hanem *radikálisan* különbözik a történeti koroktól. A műemlékvédelem hajnalán a 19. század eszközei csak minimálisan tértek el a középkor technikáitól, Storno vagy Schulek e tekintetben joggal érezhették magukat középkori építőmestereknek. A modernizáció folyamata a 20. század elején eszkalálódott, és mára az élet minden szintjét átható, kényszerítő erejű, megkerülhetetlen tényezővé vált. A Mátyás-templom korabeli tudományos, egyben kreatív szemléletű átépítése a hazai intézményes műemlékvédelem kezdetével (Műemlékek Ideiglenes Bizottsága, 1872) esik egybe. Példaértékű restaurálása (2004–2014) pedig annak a 140 éves történeti ívnek a végét fémjelzi, amely a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2012. évi átszervezésével zárult, s amely a műemlékvédelem napjainkban végbemenő új alapokra helyezésével, és úgy tűnik, gyökeres szemléletváltással is jár.

Maszyuk Csaba

¹ Marosi Ernő: A budai Nagyboldogasszony-templom. http://www.btm.hu/sites/default/files/files/marosi_erno.doc. (Letöltés: 2015. december 10.)

Mozgó célpont

2015 októberében *Heuréka!* címmel egyszerre négy kiállítását nyitotta meg a Múcsarnok. Ezek egyike a 20. század elején született, magyar származású Nicolas Schöffer szobrász életművét mutatja be „először és utoljára egyben”.

Schöffer Miklós tanulmányokat folytatott a magyar Képzőművészeti Főiskolán is, de végül a Jogi Egyetemen szerzett diplomát. 1936-ban letelepedett Párizsban, beiratkozott az École des beaux-arts-ra, és valójában itt lett világhírű művésszé. A II. világháború után a festőecsetet szobrászvéssőre vagy sokkal inkább tervezőasztalra és vonalzóra cserélte. Mint ahogy a róla szóló portréfilmben felesége, Éléonore Schöffer elmeséli, miután rájött, hogy a festészet területén nem tud eléggé eredetit alkotni, ahhoz a kályhához ment vissza, amelyet a legjobban

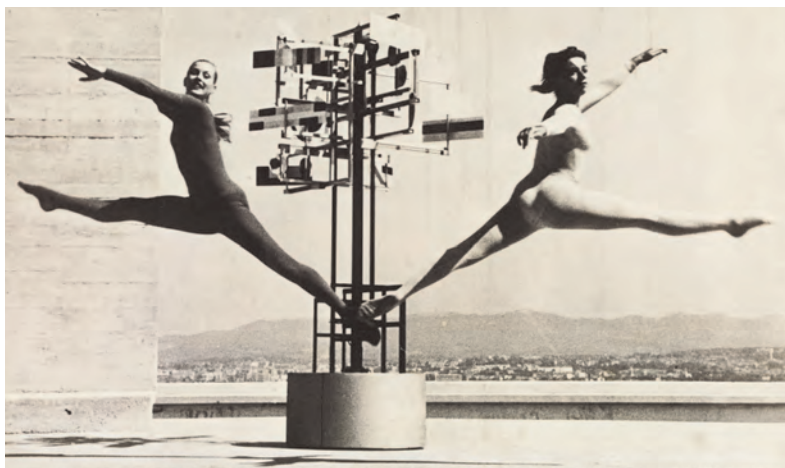

szeret a képzőművészetben. A klasszikus görög szobrászat művészetfilozófiai alapvetéseit keresve jutott el a kinetikus, illetve kibernetikus szobrászatig, s ezen a vonalon haladva végeredményben művészete egész életében rendre meg tudott újulni.

A klasszikus görög szobrászat látszólag igen messze esik a kinetikus alkotásoktól, valójában azonban mégsem lehetetlen megtalálni a kapcsolódási pontot. Schöffer szerint mindkettőben megcsodálhatjuk az alkotó anyagfeletti győzelmét, de míg a klasszikus kornak a „mi az ember?” kérdésre, addig a modern művésznek és filozófusnak a „mi az élet?” kérdésre kell választ adnia. Schöffer szerint ez a válasz: tér, idő és fény, s a művésznek nem egyszerűen lehetősége, de kötelessége is kihasználni a legújabb technika adta lehetőségeket, ha saját korához kíván szólni.

A Nicolas Schöffer által térdinamikának nevezett elméletből született alkotások többnyire kecses, állandóan változó, mozgó fémstruktúrák. Nem egy főnézetre komponáltak, aszimmetrikusak, és nem uralni kívánják a teret, hanem épp ellenkezőleg: engedik érvényesülni, sőt a környezet az alkotás szerves része. A szobrász számára fontos volt az élet állandó változékonyságának megjelenítése, ezért olyan szerkezetet helyezett el műveiben, amely a különféle mozgó elemekből állandóan megújuló, „ismétlődés nélküli” kompozíciót hozott létre. Nicolas Schöffer érdeklődése később fokozottan irányult a

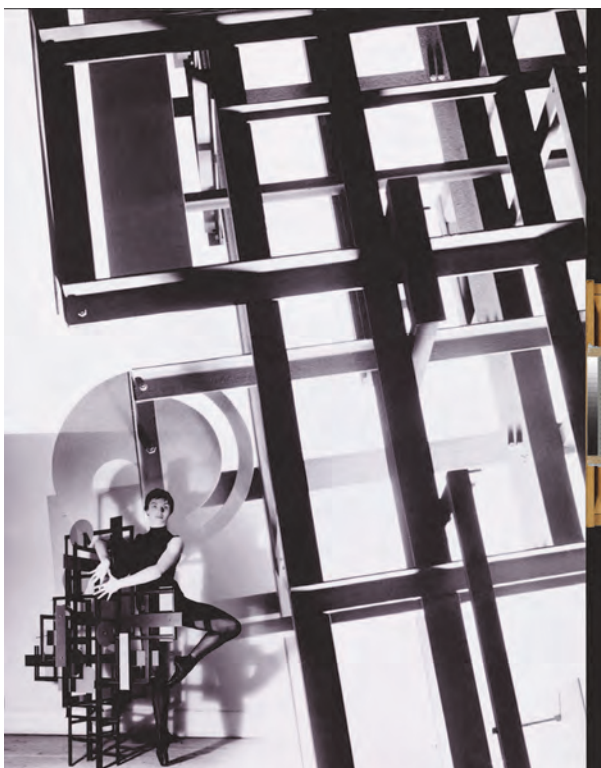

fény felé, tükrökkel, színes lámpákkal, vetítévászonnal kombinálta alkotásait, amelyek segítségével konstrukciói még inkább az anyagtalanság hatását keltették, ekkor készült LUX című sorozata. Célja volt, hogy a min-

dennapi embert elvarázsolja, elbűvölje, időn kívül helyezze. Első kibernetikus szobrát, amely az időjárás jelenségeire reagál, a CYSP I.-et az 1950-es években készítette. Tervei közt szerepelt egy, a Défense-negyedben felállítandó 324 méteres fénytorny is, amely „új Eiffelként” a modern Párizs jelképe lett volna. Ennek megvalósítására Georges Pompidou elnök halála miatt végül nem került sor, de Liège-ben, illetve szülővárosában, Kalocsán felépült hasonló mű. Ezek mozgását, hangját a környezeti viszonyok, a fény, a hőmér-

séklet és a motorzaj irányítja, illetve irányítottotta volna.

Nicolas Schöffer ugyanakkor nem csupán ezekre az elemekre tekintett energiaforrásként. Aki a kiállításon megtekinti a szobortervet, amelynek célja, hogy az agresz-

szíót esztétikumá szublimálja (ütésre fények villannak fel), valószínűleg nem egyhamar felejt el, ahogy retrofuturisztikus városterveit sem. Ezekben a tervekben is fontos szempont Schöffer számára, hogy a vertikális és horizontális vonalakkal találkozó városrakót új minőségekkel, hajlékony formákkal, bizonytalan, „billenő szobrokkal” vegye körül. E nagyszabású urbanisztikai ötletei sem valósultak meg, ahogy a Pompidou központ pályázatára készült inveciózus, kinetikus elemeket felhasználó terve sem.

Nicolas Schöffer, avagy Schöffer Miklós Jean Tin-

guely mellett a kinetikus szobrászat elindítója, kiemelkedő alakja. Sajátos módon azonban a technikai fejlettség, amely azelőtt szobrai erejének egyik fő forrása volt, néhány évtized elmúltával természetszerűleg túlhaladottá vált. Művészi és interdiszciplináris nyitottsága (közreműködött némely alkotása továbbfejlesztésében, amelyeknek az idegrendszer stimulálása volt az orvosi célja), a művészet demokratikus szemlélete azonban ízig-vérig modernné teszi számunkra Nicolas Schöffer személyiségét.

Nagy Villő

Prezentáció és/vagy reprezentáció

Ludwig Goes Pop + The East Side Story. Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, 2015. október 9. – 2016. január 3.

Pierre Restany prezentációnak nevezte – épp a reprezentáció ellentétéként – és így jelölte meg a pop-artot a művészettörténet 20. századi irányai között. Azaz a banális tárgyválasztásból eredő ironia, a világ beáradása a művészetbe, s ennek kiállíthatóvá tétele az az irány, amely a prezentáció felé tolta ezt az új szemléletmódot, új stílust, jelenséget. Az ötvenes-hatvanas évek klasszikus amerikai és nyugat-európai pop-artja szembe ugyan nem ment az akkori kortárs művészettel – tehát nem kritikai éllel létezett –, csupán egy második művészeti valóságot tetelezett, amely a művészetet kiterjesztette a valóságra, abból emelve ki eszköz- és kifejezésrendszerét; ugyanakkor a grand art korabeli fogalma – a műkritikai szemlélethez képest – a kereskedelmi, galériás attitűdöt erősítette.

Mégis válságba sodorta a kor uralkodó művészeti irányzatát, az absztrakt expresszionizmust, annak amerikai alkotóit, és egyben talán értékrendválságot is exponált. Ennek az értékrendválságnak a klasszikus pop-art művészet „fenegyerekei” (Rauschenberg, Jasper Johns, illetve Andy Warhol) hasznélvezőivé váltak, mert akcionista magatartásuk a nonkommersz művészetet kér-

dőjelezte meg. A pop-art a tömegek kultúrájává vált, miközben a New York-i elit galériák éves bevételét növelte.

A művészet a divathoz vált hasonlatossá, amely mindig up-to-date, mindig precízen figyeli az igényeket a gyűjtői, vásárlói oldalon.

A popkultúra a pop-art részévé vált, és viszont (a lemezadásoktól a pop-art fashionön, a popirodalom felturbózásán át egészen egy generáció viselkedéskultúrájáig volt képes befolyást gyakorolni).

Warhol art factoryja, az 54-es klub, a Velvet Underground és a művészfuttatás (példa rá Basquiat személye) már a pop-art piacorientált létének letéteményesei. A pop-art vállalkozásbarát művészet volt, s e téren mind

a mai napig elnyúlhatetlenül kiaknázható.

A Ludwig Múzeum a Ludwig-gyűjtemény pop-art anyagából s annak vagy ahhoz kapcsolódó kelet-európai darabjaiból mutatott be válogatást. A fent leírt jellemző

jegyek fel-feltűnnek a popművészek munkáiban, s felismerhetjük máig érő hatásukat. A melléjük rendelt kelet-európai pop azonban valami egész másról szól(ε).

A '60-as évekre innen-onnan, magazinok révén, kisebb nyugati tanulmányutak emlékeként a szocialista országokba begyűrződő pop-art újfajta művészetpolitikai magatartást igényelt a hatalomtól. Habár nem volt ellenére, hogy a „dekadens Nyugat” újabb művészeti „válsághelyzetbe került”, ám gyorsan rájöttek a kultúra vezető elvtársai,

hogy a balosnak mondható pop-art kritikai éle a hazai viszonyokban inkább károsnak mondható, mint előremutatónak. A tömegek kultúráját már mégse a Nyugat határozza meg! Így a korai pop-art akciók, kiállítások,

maga a pop attitűd gyorsan a tiltott kategóriába sorolódott, a kiállítók hamar szembetalálták magukat a kiállításbezárással rendszerével (lásd az Iparterv kiállításokat 1967-ben).

A pop-art elsőként a kereskedelmi és filmplakáton keresztül tudott igazán eljutni az érdeklődő kultúra fogyasztókhoz. A műalkotások, amelyeknek bemutatkozó helye a kiállítótér, a szocialista kultúreszmények alapján inkább veszedelmes agitációknak tűnhettek.

Míg például a Szenes Zsuzsa és – furcsa módon – más kelet-európai kollégái által is felhasznált motívum, a ka-

tonai örbódé (*Hideg ellen általában*) mondjuk Amszterdamban vagy Londonban esetleges politikussága miatt békeszimbólumokként jelenhetett volna meg, itt a fellazítás és a békeharc kigúnyolásának tárgyiasult objektumaként kezeltetett. A pop iróniája maró társadalomkritikává objektivizálódott, habár nem ilyen alapon születtek Konkoly Gyula vagy például Misha Penkov, Juraj Bartusz művei. A szabadságtöbblet, a megszabott ábrázolási konvenciók alól való kilépés, az ironia, a felszabadult tárgyhasználat a maga kreativitásában bosszantóvá és tűrhetetlenné vált, nem csupán nálunk, de az egykori NDK, Csehszlovákia vagy Bulgária művészetpolitikájában is.

Ugyanakkor érdekes mellékösvénye a hazai pop-artnak, hogy még egy olyan, az állam által kitüntetett helyzetben lévő szobrász-émlékműszobrász, mint Varga Imre is kirándulást tett erre az ingoványos talajra egy igen sikerült sorozat erejéig (*Hommage à Manet*). Milyen kár, hogy az ő műve e kiállításon nem szerepelt...

Az East Side Story ezekre a szellemi anomáliákra csupán utalt, s mivel a kiállítás művek halmazaként jelentkezett, kevésbé orientálta nézőjét a tekintetben, mit jelentett egy Tom Wesselmann- és mit egy – mondjuk – Kemény György-alkotás a maga helyén. Hol voltak a kitörési pontjai a nyugat-európai (egyáltalán a nyugati) popkultúrának, s milyen áldozatokat hoztak az itt, a szocializmus keretei között alkotó friss szellemiségű művészek azért, hogy megjelenhessenek.

(Jellemző adalék a pop-art hatásának visszafogására, hogy Magyarországon – mint azt Keserű Katalin a *Variációk a pop artra* című, 1991-ben az Új Művészet Kiadónál megjelent átfogó könyvében leírja – addig, azaz 1991-ig nem rendeztek átfogó pop-art kiállítást.)

A Ludwigban mintegy négy hónapig látható tárlat sikerének is ez az egyik titka. A pop-art népszerű, kritikailag ugyan alig feldolgozott – Fehér Dávid művészettörténész jóvoltából talán majd köteté is váló tanulmányanyag születik nemsokára –, ugyanakkor látványos és „közérthető”. Ám az inkább a trouvaille szintjén befogadható művek mélyebb elemzése ezen a kiállításon sem történt meg, még a rendezés szintjén sem.

Sinkó István

TARTALOM

LECTORI SALUTEM

Zászkaliczky Zsuzsanna: *Krízisek között* 1

IRÁNYTŰ

Fabiny Tamás: *A kirekesztett Megváltó* 3

MODUS VIVENDI

Glied Viktor: *Európa a feje tetején. Napjaink migrációs folyamatairól* 5

Csepeli György: *Az idegen bennünk van* 12

Szabó Attila: *A menekültek és oltalmazottak integrációja Magyarországon* 22

Schumann Róbert: *Megtelt a hajó?* 36

Póczik Szilveszter: *Migráció és biztonság* 47

Sik Endre – Szeidl Blanka: *Az idegenellenesség alakulása Magyarországon* 53

TANÚK ÉS TANULSÁGOK

Bíró Judit: *A „sajáttá tett idegen”* 15

IDÉZŐJEL

Tokai Tamás: *credo* 20

ISTEN MŰHELYE

Beer Miklós: *Krisztus példája útbaigazít* 32

Munib Younan: *A jeruzsálemi püspök nyílt levele a világ vezetőihez* 34

SZEMLE

Percze Sándor: *A Legfőbb szolgálatában* 64

Kertész Botond: *Emberarcú iszlamizmus* 69

Tróbert Anett Mária: *Egy élet a lelki egészség szolgálatában* 71

Érfalvy Livia: *Hét szerelmes történet* 73

Fehér Charlotte: *Ígéretföld?* 75

Palkovics Júlia: *Mennyi boldogtalanság fér el egy kötetben?* 77

Maszyik Csaba: *Invenciózus historizmus* 78

Nagy Villó: *Mozgó célpont* 81

Sinkó István: *Prezentáció és/vagy reprezentáció* 83

BEER MIKLÓS • BÍRÓ JUDIT • CSEPELI GYÖRGY • ÉRFALVY LÍVIA • FABINY TAMÁS
• FEHÉR CHARLOTTE • GLIED VIKTOR • KERTÉSZ BOTOND • MASZNYIK CSABA •
MUNIB YOUNAN • NAGY VILLÓ • PALKOVICS JÚLIA • PERCZE SÁNDOR • PÓCZIK
SZILVESZTER • SCHUMANN RÓBERT • SIK ENDRE • SINKÓ ISTVÁN • SZABÓ ATTILA •
SZEITL BLANKA • TOKAI TAMÁS • TRÓBERT ANETT MÁRIA • ZÁSZKALICZKY ZSUZSANNA

